ADA UNİVERSİTETİ

TƏHSİL FAKÜLTƏSİ

TƏHSİL ÜZRƏ MENECMENT

Pedaqoji fakültələrdə təhsil alan kişi tələbələrin müəllimlik peşəsi ilə bağlı planları

Magistr dissertasiyası

Tələbə: Ramiz Nəsirov

Elmi rəhbər: Dr. Ülkər Babayeva

Bakı 2024

ADA UNİVERSİTETİ

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Ramiz Nəsirov

Elmi rəhbər: Dr Ülkər Babayeva __________________

Kommisiya üzvü: Dr Rza Məmmədov __________________

Kommisiya üzvü: Dr Anar Vəliyev __________________

Təhsil fakültəsi dekanı: Dr Ülviyyə Mikayılova __________________

18.10.2024

HƏQİQİLİK BƏYANATI

Mən ADA Universitetinin plagiat siyasəti ilə tanış olmuşam və təsdiq edirəm ki, bu dissertasiyanın məzmunu (Pedaqoji fakültələrdə təhsil alan kişi tələbələrin müəllimlik peşəsi ilə bağlı planları) mənim şəxsi işimdir və heç bir təsdiq olunmamış işi ehtiva etmir.

İmza: ____________

Tarix: ___________

Minnətdarlıq

İlk öncə, elmi rəhbərim Dr. Ülkər Babayevaya bu dissertasiyanı yazarkən mənə daimi dəstəyi və köməyinə görə sonsuz təşəkkürlüyümü bildirirəm. Onun təcrübəsi, anlayışı və rəyi tədqiqat işimin formalaşmasında mühüm rol oynadı.

Kurs boyunca, dissertasiya işimi yazmaq üçün mənə yeni biliklər öyrədən, dəyərli fikir və məsləhətləri üçün kurs müəllimim Dr. Könül Abaslıya, çox təşəkkür edirəm.

Magistratura təhsilim boyunca məni daim dəstəkləyən ailəmə dərin təşəkkürlüyümü bildirirəm. Onların sevgisi, anlayışı və səbri mənim üçün daimi motivasiya mənbəyi olub.

Nəhayət, akademik məqsədlərimi həyata keçirmək üçün, mənə resurslar və imkanlar təqdim etdiklərinə görə, ADA universitetinin əməkdaşlarına, professor-müəllim heyətinə, xüsusilə də Təhsil Fakültəsinin dekanı Dr. Ülviyyə Mikayılovaya iki illik təhsilim boyunca bütün suallarımı cavablandırdığı və dəyərli məsləhətləri üçün minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm.

Xülasə

Bu dissertasiya pedaqoji fakültələrdə təhsil alan kişi tələbələrin peşə seçimlərinə təsir edən amilləri araşdırır, onların müəllim peşəsinə münasibəti, karyera gözləntiləri və gələcək pedaqoq kimi öz rollarına inamlarına diqqət yetirir. Bu tədqiqatın əsas məqsədi müəllim təhsilində əsas çətinlikləri və imkanları vurğulayaraq, bu tələbələrin karyera yollarını formalaşdıran əsas motivasiyaları və qavrayışları təhlil etməkdir. Tədqiqat kişilərin müəllimlik peşəsində təmsil olunmasının nisbətən aşağı olduğu Azərbaycan təhsil sisteminin kontekstinə əsaslanır. Dissertasiyanın əhatə dairəsi kişi tələbələrin müəllimlik karyerası ilə bağlı qərarlarına təsir edən sosial, iqtisadi və mədəni amillərin ətraflı təhlilindən ibarətdir.

Təhsilin son ilində 338 kişi tələbəyə paylanmış sorğudan istifadə etməklə kəmiyyət metodologiyasından istifadə edilmişdir. Sorğu onların peşəkar istəklərinin müxtəlif aspektlərini, müəllimlik peşəsi haqqında təsəvvürlərini və bu sahəyə daxil olmaq üçün potensial maneələri əhatə edib. Əsas nəticələr göstərir ki, respondentlərin bir çoxu seçdikləri peşə ilə fəxr etdiklərini bildirsələr də, əhəmiyyətli bir qismi də karyera yüksəlişi və maliyyə sabitliyi baxımından müəllim peşəsini məhdud hesab edir. Bununla belə, bir çox tələbələri tədrisin sosial aktuallığı və gələcək nəsillərə töhfə vermək imkanı motivasiya edirdi.

Nəticələrin təfsiri onu deməyə əsas verir ki, daha yaxşı karyera imkanları və daha yüksək maaşlar kimi sistemli təkmilləşdirmələr daha çox kişi tələbələri müəllimlik peşəsinə cəlb edə bilər. Nəticələr qlobal tendensiyalara uyğundur, eyni zamanda Azərbaycanda kişi müəllimlərin üzləşdiyi unikal sosial-mədəni çağırışları vurğulayır.

Açar sözlər: Peşə seçimi, gender, karyera, peşə motivasiyası

Abstrakt

This dissertation explores the factors influencing the career choices of male students in pedagogical universities, focusing on their attitudes towards the teaching profession, career expectations, and self-confidence in their roles as future educators. The primary aim of this research is to analyze the underlying motivations and perceptions that shape the career paths of these students, highlighting key challenges and opportunities in teacher education. The study is grounded in the context of Azerbaijan's education system, where male representation in the teaching profession is comparatively low. The scope of the dissertation includes a detailed analysis of the social, economic, and cultural factors that affect male students' decision to pursue a teaching career.

A quantitative methodology was employed, using a survey distributed to 338 male students in their final year of study at pedagogical faculties. The survey covered various aspects of their professional aspirations, perceptions of the teaching profession, and potential barriers to entering the field. The key findings reveal that while many respondents expressed pride in their chosen profession, a significant number also viewed the teaching profession as limited in terms of career growth and financial stability. Nonetheless, many students were motivated by the social significance of teaching and the opportunity to contribute to future generations.

Interpretation of the results suggests that systemic improvements, such as better career development opportunities and higher wages, could attract more male students to the teaching profession. The findings align with global trends but also highlight unique socio-cultural challenges faced by male teachers in Azerbaijan.

Key words: Choice of profession, gender, career, professional motivation.

Mündəricat

Giriş 2
Müəllimlər rol-model kimi 3
Əsas anlayışların izahı 6
Müəllim peşəsinin feministləşməsi 7
Tədqiqatın əhəmiyyəti 10
Tədqiqatın məqsədi 10
Ədəbiyyat icmalı 12
Gərgin fəaliyyət 15
Cəmiyyətdə kişi müəllimlərə qarşı münasibət 18
Təhsilin çevikliyini tələb edən daimi dəyişikliklər 21
Əmək haqqı və müəllim peşəsinin prestiji 24
Müəllim peşəsinin seçimi 26
Tədqiqat metodologiyası 29
Respondentlər haqqında məlumat 33
Nəticələr 43
Müəllim peşəsinə münasibət 45
Müəllimlik karyerası ilə bağlı gözləntilər 51
Müəllim peşəsi ilə bağlı özünə inam 58
Nəticələr və müzakirə 63
Ümumi baxış 63
Məlumatların təhlili və şərhi 64
Yekun müddəalar və təkliflər 74
Nəticə 80
Ədəbiyyat 81
Qoşmalar 86
Qoşma 1. Anket 86
Qoşma 2. Ölçmə alətinin istifadəsi üçün razılıq məktubu 88

Giriş

Bütün dünya ölkələri öz vətəndaşlarına ixtisaslı, innovativ və akademik təhsil verməyə çalışırlar. Təhsil sistemlərində keyfiyyətli təhsilin ən fundamental dəyişənlərindən biri, şübhəsiz ki, müəllimlərdir və ixtisaslı müəllimlərə tələbat günü-gündən artır. Müəllimlik peşəsi cəmiyyətdə baş verən sosial-iqtisadi dəyişikliklər nəticəsində yaranmışdır (Hotaman, 2020). Bu fikir müxtəlif sosial-iqtisadi çağırışlara və ehtiyaclara cavab olaraq inkişaf edən müəllim peşəsinin mürəkkəb və çoxşaxəli xarakterini əks etdirir. İlk konteks tarixi kontekstdir. Misir, Yunanıstan və Roma kimi qədim cəmiyyətlərdə müəllimlik peşəsinin yaranması bilik və bacarıqların nəsildən-nəslə ötürülməsi zərurəti ilə əlaqələndirilirdi. Bu cəmiyyətlərdə müəllimlər elitanın yetişdirilməsində və gələcək liderlərin hazırlanmasında əsas rol oynayırdılar. Orta əsrlərdə mədrəsələr, monastırların və universitetlərin inkişafı ilə müəllimlik peşəsi rəsmiləşdi. Mədrəsə və monastırlar öyrənmə mərkəzləri, mollalar, rahiblər və kahinlər ilk müəllimlər oldular. Sənaye İnqilabının gəlişi ilə işçi qüvvəsini yeni iqtisadi sistemə hazırlamaq üçün kütləvi təhsilə ehtiyac yarandı. Bu, dövlət məktəblərinin yaranmasına və müəllimlik peşəsinin kütləvi bir hadisə kimi meydana çıxmasına səbəb oldu. İkinci konteks sosial-iqtisadi dəyişiklərlə əlaqəli idi. Əhalinin kənd yerlərindən şəhərlərə köçürülməsi yeni şəhərləşmiş ərazilərdə təhsil müəssisələrinin yaradılmasını zəruri edirdi. İqtisadi artım və yeni texnologiyaların inkişafı təhsilli əhalidən bu texnologiyaları idarə etməyi və iqtisadi tərəqqini qorumağı tələb edirdi. Demokratik ideallarıın inkişafı çoxlu sayda ixtisaslı müəllim tələb edən universal təhsil sistemlərinin yaradılmasına kömək etdi (Darling-Hammond, 2006). Göründüyü kimi, bəşər tarixi bütün dövrlərdə inkişaf etmiş, bu inkişafı təmin edən qüvvə isə təhsil və müəllim olmuşdur. Müəllimlər öz şagirdlərinin potensial qabiliyyəti və bacarıqlarını üzə çıxarmaqla inkişafa və tərəqqiyə diqqət yetirirlər, şagirdlərini öyrənməyə təşviq edir və onlar üçün nümunə olmağa çalışırlar (Erginer & Saklan, 2020).

Bloom, Vygotsky, Piaget, Gardner nəzəriyyələri fonunda müəllimlər hər bir şagirdin güclü və zəif tərəflərini müəyyən etməyə çalışır, onların potensialını maksimum dərəcədə artırmaq üçün tədris metodlarını uyğunlaşdırır, onların unikal təhsil ehtiyaclarını ödəmək üçün müxtəlif texnika və strategiyalardan istifadə edirlər. Müəllimlər şagirdləri öyrənməyə və inkişaf etdirməyə həvəsləndirən stimullaşdırıcı öyrənmə mühiti yaradırlar. Şübhəsizdir ki, bir çox insanlar təhsil aldıqları müddətdə, onlara dərs deyən müəllimləri təqlid etmişlər. Peşəkar müəllim təhsilalanlar üçün dəyişiklik bələdçisidir (Muhammadiah vd, 2022). Müəllimliyi peşə kimi seçənlər öz fənni üzrə biliklərə, pedaqoji bacarıq və qabiliyyətə və peşə ilə bağlı şəxsi keyfiyyətlərə malik olmalıdırlar (Hotaman, 2020). Müəllimlər təkcə akademik bilikləri öyrətmir, həm də cəmiyyətdə yaşamaq üçün zəruri olan sosial və mənəvi dəyərləri təbliğ edirlər. Yuxarıda qeyd edilən fikirlər müəllim peşəsinin çoxölçülü xarakterini əks etdirir. Müəllimlər təkcə bilik ötürmür, həm də dəyişikliyin icraçılarıdırlar, yeni yanaşmalar və texnologiyalar tətbiq edirlər, tənqidi düşüncəni və sosial bacarıqları inkişaf etdirirlər. Bu rolu yerinə yetirmək üçün onlar öz fənnləri, tədris bacarıqları və effektiv öyrənmə və şagird inkişafını dəstəkləyən mühüm şəxsi keyfiyyətlərə dair dərin biliyə malik olmalıdırlar. (Darling-Hammond, 2006).

Müəllimlər rol-model kimi.

Müəllimlərin funksiyaları yalnız təhsilalanların bilik və bacarıqlarını artırmaqla məhdudlaşmır. Onlar həm də şagirdlər üçün bir nümunədir. Müəllimin fəaliyyəti, metodikası, idarəetmə təcrübəsi, mənəvi dəyərləri və insanlara qarşı münasibəti ilə şagirdlərə öyrənmə prosesində daha geniş bir baxış bucağı verir. Müəllimlər təhsil məqsədlərinin gücləndirilməsində mühüm rol oynayırlar. Bu məqsədlər təhsil, davranış, inkişaf, qiymətləndirmə və məsuliyyətlə bağlıdır. Müəllimlər təhsilalanların təhsil və öyrənmə prosesində baş məşqçi, bələdçi və ya nümunə rolunu oynayırlar. Müəllimlərin davranışı, şagirdlər üçün nümunə olaraq qəbul edilir. Onların səmimiyyəti, hörməti,

ədaləti, vəzifə və məşğuliyyəti təhsilalanlar üçün vacibdir. Müəllimlərin öz davranışları ilə göstərdiyi səmimiyyət və ədalət, şagirdlər arasında münasibətlərə də təsir edir. Müəllimlər öz səviyyəsini və məsləhətlərini yeni nəslin inkişafında tətbiq edirlər. Onların təhsilalanlara verdiyi dəstək, həyata hazırlanması baxımından çox vacibdir. Müəllimlər, öz nümunələrində şagirdləri ilhamlandırmaq və onları inkişaf etdirmək üçün səy göstərirlər. Bütün bunlarla yanaşı müəllimlər təhsilalanlara yüksək standartlara əsaslanan etik və məsuliyyətli davranışlar nümayiş etdirməyi öyrədir. Fairmana (2015) görə, müəllimlər qeyri-rəsmi əməkdaşlıq və əlaqələrin qurulması yolu ilə məktəbləri yaxşılaşdırmaq üçün səylərə rəhbərlik edən dəyişiklik agentləri kimi çıxış edirlər. Müəllimlərin rol-model olaraq əhəmiyyətindən danışarkən, kişi müəllimlərin fəaliyyətinə də nəzər salmağın vacibliyini heç kim inkar etmir. Kişi rol-modeli müəllimlikdə cinsinə görə məktəblərdə oğlanlara təsiri haqqında ümumiləşdirilə bilən ifadələri dəstəkləmək üçün istifadə olunmağa davam edən konseptual çərçivədir (Rezai-Rashti & Martino, 2010). Connell (2005) kimi müəlliflərə görə, oğlanlarda müsbət kişi şəxsiyyətinin formalaşmasında kişi rol modelləri əsas rol oynaya bilər. Onlar hörmət, əməkdaşlıq və emosional savadlılıq daxil olmaqla, kişiliyin alternativ formalarını nümayiş etdirə bilərlər. Kişi müəllimlərin olması gender bərabərliyinin yaradılması üçün vacib olan məktəblərdə gender rollarının daha balanslı təmsil olunmasına töhfə verə bilər. Kişilərin rol modelləri faydalı ola bilsə də, bütün oğlanların mütləq kişi müəllimlərə ehtiyacı olduğunu və ya kişi müəllimlərin oğlanları başa düşməkdə avtomatik olaraq daha yaxşı olduğunu güman edən ümumiləşdirmələrdən qaçınmaq vacibdir. Skelton (2003) kişi rol modellərinə ehtiyac olduğunu iddia edərkən gender stereotiplərinin davam etdirilməsi riski barədə xəbərdarlıq edir. Fərqli uşaqların müxtəlif ehtiyacları ola biləcəyini və keyfiyyətli təhsilin cinsindən asılı olmayaraq pedaqoqlar arasında müxtəlifliyi və inklüzivliyi tələb etdiyini qəbul etmək vacibdir. Rezai-Rashti və Martino (2010) məktəblərdə kişi rol modellərinin oğlanlara təsirinin mürəkkəb

və çoxqatlı xarakterini vurğulayır. Kişi müəllimlər mühüm rol modelləri təqdim edə və gender bərabərliyini təşviq edə bilər, lakin stereotipləşdirmə və ümumiləşdirmə ifadələrindən qaçınmaq lazımdır. Keyfiyyətli təhsil təhsilalanların fərdi fərqlərinin və müəllimlər arasında müxtəlifliyin tanınması və hörmət edilməsini tələb edir ki, bu da daha inklüziv və dəstəkləyici öyrənmə mühitinə töhfə verir. Moosa və Bhana (2019) kişi müəllimlərin qızlar üçün örnək olmaq potensialını araşdıraraq, xüsusilə gender normalarının formalaşdırılmasında və alternativ xüsusiyyətlərin təmin edilməsində bu mübahisəni genişləndirir. Kişi müəllimlər qızlara gender rollarının ciddi şəkildə müəyyən edilmədiyini və onların geniş xüsusiyyətlərə və bacarıqlara malik ola biləcəyini başa düşməyə kömək edə bilər. Hegemon kişilik nəzəriyyəsi (Connell, 2005) göstərir ki, kişi müəllimlər qızları bərabərlik və əməkdaşlığa əsaslanan alternativ kişilik modellərinə məruz qoya bilərlər. Kişi müəllimlər qızların inkişafı üçün faydalı ola biləcək qayğıkeşlik, empatiya və emosional ifadəlilik kimi ənənəvi gender stereotiplərinə uyğun olmayan xüsusiyyətlər nümayiş etdirə bilərlər. Kişi müəllimlər gender bərabərliyinin və müxtəlifliyə hörmətin əsas dəyərlər olduğu öyrənmə mühitinin yaradılmasına kömək edə bilər. Tədqiqatlar göstərir ki, gender bərabərliyini fəal şəkildə dəstəkləyən müəllimlər şagirdlərin gender rolları haqqında təsəvvürlərinə əhəmiyyətli təsir göstərir. (Browne, 2004, Liu, C.-C. vd. 2015). Qızları öz məqsədlərinə çatmaq üçün dəstəkləyən və həvəsləndirən kişi müəllimlərin olması onların özünə hörmət və ambisiyalarına müsbət təsir göstərə bilir. Gözləntilər və dəyərlər nəzəriyyəsinə (Enemark, 2007) görə, müəllim dəstəyi qızların akademik və karyera ambisiyalarına əhəmiyyətli dərəcədə təsir edə bilər. Kişi müəllimlərin qızları dəstəkləməkdə fəal iştirak etdiyi məktəblər çox vaxt liderlik rollarının və akademik nailiyyətlərin təhsilalanlar arasında daha bərabər paylandığını görürlər. Rezai-Rashti və Martinonun tədqiqatı (2010) göstərdi ki, kişi müəllimlər gender stereotiplərinə meydan oxumaqda və qızları STEM (elm, texnologiya, mühəndislik və riyaziyyat) kimi ənənəvi

olaraq kişilərin üstünlük təşkil etdiyi sahələrdə nailiyyət əldə etməyə təşviq etməkdə mühüm rol oynaya bilər. Kişi müəllimlərin rol-model olaraq kəsb etdiyi əhəmiyyət, onların cəmiyyətdə formalaşdırdığı imic və şəxsiyyətləri, təhsil prosesində maraqlı və təsirli bir nümunədir. Müəllim dərs zamanı sadəcə bilik və bacarıqlarını ötürməklə qalmır, həm də şagirdlər üçün bir nümunə və tərəqqi mənbəyi kimi fəaliyyət göstərir.

Əsas anlayışların izahı

Latın, German, Slavyan və bir çox digər dillərdən fərqli olaraq Azərbaycan dilində cinsi mənsubiyyət, dilin cinsə görə təsnifatı, cinsə əsaslanan dil formaları və ifadələr mövcud deyil. Bu tədqiqatda kişi müəllim və ya qadın müəllim ifadələri işlədilərkən diqqət müəllimlərin bioloji olaraq cinsinə deyil, cəmiyyətin bir ünsürü olan sosial varlıq kimi, gender olaraq nəzərdə tutulur.

Feministləşmə qadınların əvvəllər kişilərin üstünlük təşkil etdiyi bir qrupa və ya peşəyə daxil edilməsi, zaman keçdikcə qadınların kişilərə nisbətdə sayının üstünlük qazanmasıdır (Patrick, 2009). Feminizasiyanın tarixi zamanla qadınların cəmiyyətdəki rolunu və statusunu dəyişdirən çoxlu hadisələr, proseslər və hərəkatları əhatə edir. Keçmişdə tibb, hüquq və mühəndislik kimi bir çox peşələr faktiki olaraq kişilərin inhisarında idi. Qadın hüquqları hərəkatı və gender bərabərliyi kimi sosial və mədəni dəyişikliklər bu sahələrdə qadınların sayının artmasına səbəb olmuşdur. Feminizasiya tarixinin başlanğıcı çox vaxt feminizm kimi tanınan qadın hüquqları hərəkatı ilə əlaqələndirilir. Feminist hərəkat 19-cu əsrdə Avropa və Şimali Amerikada bərabər hüquqlar, o cümlədən səsvermə hüququ, təhsil hüququ, əmək bazarında bərabər imkanlar və digər aspektlər tələbləri ilə başladı. Uzun müddət qadınlar seçmək və siyasi həyatda iştirak etmək hüququndan məhrum ediliblər. Feministlər öz siyasi rollarının, səsvermə və vəzifə tutmaq hüququnun tanınması üçün mübarizə aparırdılar. Feminist hərəkat həmçinin əmək bazarında qadınlar üçün bərabər imkanların, o cümlədən ali təhsilə çıxışın, bərabər iş

üçün bərabər ödənişin, karyera yüksəlişi və peşəkar inkişaf hüququnun müdafiəsi ilə çıxış edirdi. Feminizasiya həmçinin qadınların cəmiyyətdəki rolları ilə bağlı stereotiplərin və fikirlərin dəyişməsinə, həyatın müxtəlif sahələrində, o cümlədən elm, siyasət, incəsənət və biznes sahələrində qadınlar üçün yeni imkanların açılmasına öz töhfəsini verib. Qadınların təhsil və peşəkar təlim imkanları peşələrin feminizasiyasında əsas amillərdən biri olmuşdur (Kelly, 2016).

Patrick (2009) həm müsbət, həm də mənfi cəhətləri olan mühüm sosial prosesi vurğulayır. Bir tərəfdən, feminizasiya gender bərabərliyini və stereotiplərin məhv edilməsini təşviq edir, digər tərəfdən, iqtisadi şəraitdə və peşə statusunda dəyişikliklərlə müşayiət oluna bilər. Bu dinamikanı başa düşmək peşəkar şəraitdə bərabərliyi və inklüzivliyi təşviq edən siyasət və təcrübələrin hazırlanması üçün vacibdir.

Feminizasiyanın tarixi qadın bərabərliyi uğrunda mübarizənin və daha ədalətli və əhatəli cəmiyyət yaratmağa yönəlmiş ictimai şüurda və strukturda dəyişikliklərin tarixidir.

Müəllim peşəsinin feministləşməsi

Müəllimlik peşəsinin feministləşməsi qadınların üstünlük təşkil etdiyi qlobal bir hadisədir. Bu tendensiya xüsusilə ibtidai və orta məktəblərdə nəzərə çarpır, indi qadınlar müəllimlərin əksəriyyətini təşkil edir (Schmude & Filimon, 2019). Təhsilin feminizasiyası 19-cu əsrdə başladı, 20-ci əsr boyu davam etdi və qadın müəllimlərin sayının əhəmiyyətli dərəcədə artmasına səbəb oldu (Kelly, 2016). Müəllimlik peşəsi ənənəvi olaraq qadınları uşaq baxımı və tərbiyəsi ilə əlaqələndirən stereotiplərə görə qadınlar üçün uyğun hesab olunurdu. Nisbətən uyğun qrafik və part-time iş imkanı da daxil olmaqla, təhsildə iş şəraiti qadınlar, xüsusən də ailə qayğıları ilə peşəkar işlərlə məşğul olanlar üçün cəlbedici ola bilir. İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (OECD) 30 ölkəsində və bir sıra tərəfdaş ölkələrində təhsil sistemləri üzrə 2017-ci ilə aid müqayisəli göstəricilərinin bir çoxunu özündə əks etdirən təhsil üzrə məlumatların və fikirlərin əks olunduğu hesabatlarda son

illərdə müəllim peşəsinin "feministləşdirilməsi" bir danılmaz fakt olaraq qeyd edilir. Tarixən müəllimlik sahəsi qadınların öz peşəkarlıqlarını tapa bildikləri bir neçə sahədən biri hesab olunurdu və "feministləşmə" bu sahədə qadınların sayının davamlı artması tendensiyasını əks etdirə bilər. Bu onunla bağlı ola bilər ki, qadınlar özlərinin və istedadlarının təsdiqi, eləcə də ənənəvi olaraq başqalarının qayğısına qalmaqla bağlı olan bir sahədə işləmək imkanı tapırlar. Nümunə olaraq tədqiqat aparılan bütün ölkələrdəki qadın müəllimlərin orta payının 2005-ci ildəki 61%-dən 2014-cü ildəki 68%-ə qalxması göstərilir. Bu artım ABŞ və Sloveniyada 1% olsa da, Almaniya, Yaponiya və Yunanıstanda 15% təşkil edir (OECD, 2017). Azərbaycandan olan görüntü də fərqli deyildir. Bu göstərici 2015-ci il ildəki 78,6%-dən 2022-ci ildə 82%-ə dəyişib (Dövlət Statistika Komitəsi (DSK), 2023). Göründüyü kimi həm Azərbaycanda, həm də bir çox digər ölkələrdə son onilliklərdə müəllimlər arasında qadın müəllimlərin sayı artır. Bu rəqəmlər göstərir ki, qadın müəllimlərin faiz nisbəti artmaqdadır və nəticədə kişi və qadın müəllimlərin sayları arasındakı fərqliliyin ölçüsü genişlənir. Qadın müəllimlərin sayının kişi müəllimlərdən çox olması peşənin "feministləşdirilməsinə" gətirib çıxarır ki, bu da ənənəvi gender rollarının möhkəmlənməsinə səbəb olur (Rahayani, 2017). Peşənin feminizasiyası qadınların təbii olaraq qayğıkeş və tərbiyəedici rollara daha uyğun olduğuna dair stereotipləri gücləndirə bilər. Cəmiyyətdə müəllim peşəsinin "qadın" kimi qəbul edilməsi bu peşənin sosial statusuna və nüfuzuna təsir edə bilər ki, bu da kişiləri bu peşəni seçməkdən çəkindirə bilər. Peşədə qadınların üstünlük təşkil etməsinə baxmayaraq, həm qadın müəllimlər, həm də pedaqoji fakültələrdə təhsil alan tələbələr təbii meyl və uşaqlar və gənclərlə işləmək istəyini əsas gətirərək, feministləşməyə ümumiyyətlə müsbət baxırlar (Vrgoč, 2020). Lakin kişi müəllimlərin çatışmazlığı təhsilalanları kişi rol modellərindən məhrum edə bilər ki, bu da oğlanlar üçün xüsusilə vacibdir. Bu, təhsilalanların qarşısında gördükləri müxtəlif davranışları və həyat yollarını məhdudlaşdıra bilər. Bununla belə,

sahəyə daha çox kişi cəlb etmək üçün müəllim peşəsinin sosial devalvasiyasını aradan qaldırmağa və müəllim ləyaqətini bərpa etməyə ehtiyac var (Mills vd. 2004). Müəllimlər arasında bir cinsin üstünlük təşkil etməsi məktəb mədəniyyətində balanssızlıq yarada bilər ki, bu da gender bərabərliyinə və şagirdlərin gender rolları haqqında təsəvvürlərinə təsir göstərə bilər. Müəllimlik peşəsi ilə bağlı gender stereotiplərini aradan qaldırmaq üçün çalışmaq vacibdir ki, kişilər və qadınlar sosial gözləntilərdən çox, öz maraq və qabiliyyətlərinə əsaslanaraq sərbəst şəkildə karyera seçə bilsinlər.

Feministləşmə özünü pedaqoji ixtisaslarda təhsil alan tələbələrin gender fərqlərində də göstərir. DSK (2023)-dən əldə edilən məlumatlara əsasən Azərbaycanda pedaqoji fakültələrdə təhsil alan kişi tələbələrin sayı 2010-cu ildəki 32%-dən 2022-ci ildə 20%-ə qədər azalmışdır. Bu isə hal-hazırda müəllimlərin gender nisbətində olan fərqin daha da çoxala biləcəyinə işarə edir. Bəzi tədqiqatçılar bu tendensiyanın davam edəcəyindən və tədricən müəllimlik peşəsinin tam olaraq bir qadın peşəsinə çevriləcəyindən narahatdırlar (Drudy, 2008; Mills vd., 2004). Azərbaycanda artıq on ildən artıqdır ki, müəllimlərin işə qəbulu mərkəzləşmiş qaydada keçirilir. İşə qəbul olunan gənc pedaqoji işçilərin son 5 ilə aid statistikasına baxdıqda daha bir narahatedici mənzərənin şahidi oluruq:

Cədvəl 1. ***Müəllimlərin İşə Qəbulu müsabiqəsi üzrə statistika (M.Hacıyev, e-mail, 02.05.2024)***

İllər	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**CƏMİ**
MİQ müsabiqəsinə müraciət etmiş namizədlərin sayı	54687	53880	62243	60461	62554	293825
Onlardan kişi namizədlərin sayı	9294	8019	9594	9322	9803	46032
Faizlə	***16,99%***	***14,88 %***	***15,41%***	***15,41%***	***15,67%***	***15,67***
İşə qəbul olunan müəllimlərin sayı	3295	5345	3620	3930	4368	20558
Onlardan kişi müəllimlər	551	713	538	583	777	3162
Faizlə	***16,7%***	***13,3%***	***14,8%***	***14,8%***	***17,8%***	***15,5%***

Cədvəldəki statistikadan da göründüyü kimi Müəllimlərin İşə Qəbulu (MİQ) müsabiqəsinə müraciət edən namizədlərin cəmi 15,67%-i kişi namizədlərdir, analoji olaraq

müəllimlik statusu qazanan müəllimlərin də 15,5%-i kişi müəllimlərdir. Əvvəl də qeyd edildiyi kimi 2022-ci ildə pedaqoji təhsil alan kişi tələbələrin sayı ümumi tələbə sayının 20%-i təşkil etdiyi halda, MİQ müsabiqəsinə müraciət edən kişi namizədlər cəmi 15% təşkil edir. Elə isə sual yaranır: Ali məktəbə qəbul zamanı pedaqoji istiqamət seçərək 4 il müddətində təhsil alan və təhsil sənədi əldə edən kişi məzunların ixtisasları üzrə peşə fəaliyyətinə başlamamasının səbəbləri nədən ibarətdir?

Tədqiqatın əhəmiyyəti

Azərbaycanda ali məktəblər istisna olmaqla digər bütün təhsil ocaqlarında təhsil işçilərinin 79,1%-nin qadınlar təşkil edir: Otuz şəhər və rayonda bu göstərici 80%-dən, Mingəçevir, Gəncə, Yevlax, Bakı, Samux və Naxçıvanda 90%-dən, Naftalanda isə 95%-dən çoxdur (ETN, 2015). Qeyd edilən statistika 2023-cü ildə 82%-ə yüksəlmişdir (DSK, 2023). DSK-nın (2023) rəsmi məlumatları əsasında gender balansı ilə bağlı illər üzrə müqayisəli təhlil aparılsa görünər ki, ümumtəhsil müəssisələrində fəaliyyət göstərən kişi müəllimlərin sayı 2000-ci ildəki 50320 nəfərdən 2022-ci ildə 27177 nəfərə azalmışdır. Faiz etibarı ilə bu 31,5%-dən 18,1 faizə qədər azalmadır. İbtidai təhsil səviyyəsində bu azalma 16,2%-dən 6,5%-ə, ümumi orta və tam orta təhsil səviyyəsində isə 30%-dən 16%-ə dəyişmişdir (DSK,2023). Fənn müəllimləri arasında kişi müəllimlərinin xüsusi çəkisinin ən çox olduğu istiqamətə 34,2%-lə fiziki tərbiyə müəllimləri başçılıq edir. Statistikanın bu formada dəyişməsinə əsas təsir edən amillərdən biri qadın müəllimlərin böyük hissəsinin yeni nəsil müəllimlər (30 yaşdan aşağı) arasında olmasıdır ki, bu da zaman keçdikcə gender balanssızlığı ilə bağlı narahatlıqları artırır (OECD, 2017).

Tədqiqatın məqsədi

Bu tədqiqatın əsas məqsədi pedaqoji ali təhsil istiqaməti seçən kişi tələbələrin seçimlərinə təsir edən səbəbləri, təhsil aldıqları müddətdə müəllimlik peşəsinə münasibətləri və gələcək peşə fəaliyyəti ilə bağlı planlarını araşdırmaqdan ibarətdir. Bu

tədqiqat, tələbələrin müəllimlik karyerasını seçməmələrinin səbəblərini və arxasındakı amilləri müəyyən etməyə yönlənmişdir. Müəllimlik ixtisasını seçən, lakin peşəni seçməyən tələbələrin sayının artması ilə bağlı ictimai fikirlərin səbəblərini aydınlaşdırmağa çalışılıb.

Tədqiqatın hədəfləri, tələbələrin müəllimlik peşəsini seçməmələrinin səbəblərini daha ətraflı şəkildə müəyyənləşdirməyi, bu qərarları formalaşdıran müxtəlif amilləri müzakirə etməyi və tələbələrin müəllimlik karyerasına olan maraqlarını və qərarlarını təhlil etməyi əhatə edir. Ümumtəhsil pilləsini başa vurduqdan sonra ali təhsil üçün pedaqoji ixtisas seçən, lakin məzun olduqdan sonra müəllim olaraq işləmək istəməyən kişi tələbələrin seçiminə təsir edən amillərin üzə çıxarılması hədəflənir. Qeyd edilən bu amillərin formalaşmasına təsir edən səbəblər, bu səbəblərin hansı vəziyyətlərdə yaranması kimi sualları təhlil etmək tədqiqatın əsas hədəflərindəndir. Bu, kişi müəllimlərin sayını artırmağa yönəlmiş siyasətlərin işlənib hazırlanmasına kömək edə bilər. Əlavə hədəf kimi son illərin statistik məlumatlarında da öz əksini tapan kişi müəllimlərin sayının azalan dinamikasının səbəblərini müəyyən etmək göstərilə bilər.

Qeyd edilən məqsədləri həyata keçirmək və hədəflərə çatmaq üçün müəyyənləşdirilən ***tədqiqat sualları*** bunlardır:

1. Pedaqoji ali təhsil alan kişi tələbələrin ixtisas seçiminə təsir edən faktorlar hansılardır?
2. Pedaqoji fakültələrdə təhsil alan kişi tələbələr peşə ixtisasına uyğun peşə fəaliyyəti ilə bağlı planları nədir?

Birinci sual pedaqoji təhsil alan tələbələrin bu istiqaməti seçməsinə təsir edən xarici və daxili faktorları müəyyən etməyə çalışacaq. İkinci sual isə daha çox tələbələrin karyera məqsədlərini araşdırmağa, ixtisasına uyğun peşə fəaliyyəti ilə bağlı düşüncələri və bu düşüncələrin yaranmasına təsir edən səbəbləri müəyyən etməyi hədəf götürmüşdür.

Ədəbiyyat icmalı

Bu tədqiqatın məqsədlərini daha yaxşı anlamaq və problemin miqyasını təsəvvür etmək üçün bu bölmədə ədəbiyyat təhlili edilir. İlk olaraq qeyd oluna bilər ki, ədəbiyyat təhlili zamanı kişi müəllim çatışmazlığı və müəllim namizədlərinin peşə demotivasiyası ilə bağlı Azərbaycanda nəşr edilmiş hər hansı bir tədqiqat nəticələrinə rast gəlinməyib. 2015-ci ildən başlayaraq hər il Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi (ETN) illik hesabatlar yayımlayır. Bu hesabatlarda ölkənin təhsil sistemi ilə bağlı bütün detallar öz əksini tapır. 2015-ci ilə aid hesabatda ölkə üzrə ali məktəblər istisna olmaqla digər bütün təhsil ocaqlarında təhsil işçilərinin 79,1%-ni qadın müəllimlərin təşkil etdiyinə dair məlumatlar öz əksini tapmışdır. Otuz şəhər və rayonda bu göstəricinin 80%-dən, Mingəçevir, Gəncə, Yevlax, Bakı, Samux və Naxçıvanda 90%-dən, Naftalanda isə 95%-dən çox olduğu qeyd olunmuşdur (ETN, 2015). 2017-ci ilə aid hesabatda ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində işləyən pedaqoji heyətin 67%, orta ixtisas təhsili müəssisələrində işləyən pedaqoji heyətin 77%-nin qadınlar olduğu qeyd edilmiş, məktəbəqədər, ümumi təhsil və ali təhsil pilləsi ilə bağlı məlumat olmamışdır (ETN, 2017). Növbəti 2 ilin hesabatında isə orta ixtisas təhsili müəssisələrində işləyən bütün heyətin 75%-nin, müəllimlərin isə 78%-nin qadın olması ilə bağlı statistika öz əksini tapmışdır (ETN, 2018, 2019). 2020-ci ilin hesabatında məktəbdənkənar təhsil müəssisələrində fəaliyyət göstərən işçilərin gender fərqi faizlə 57/43, orta ixtisas təhsili müəssisələrində isə faizlə 76/24 olaraq göstərilir (ETN, 2020). 2021-ci ilin hesabatında isə orta ixtisas təhsili müəssisələrində fəaliyyət göstərən bütün işçilərin 77%, pedaqoji heyətin isə 80%-nin qadın olduğu görünür (ETN, 2021). Göründüyü kimi, təhsilverənlərin gender balansı ilə bağlı məlumatların bu qədər az olması ilə yanaşı, illər üzrə kişi təhsilverənlərin sayının azalması ilə bağlı səbəblər və ya tədqiqatlar mövcud deyil.

Azərbaycandan fərqli olaraq OECD-nin dövrü hesabatlarında, eləcə də postsovet ölkələrinin bir çoxunda (Rusiya, Qazaxıstan, Özbəkistan və s) təhsilverənlərin gender balansı, illər keçdikcə kişi müəllimlərinin sayının azalması, bu azalmaya təsir edən səbəblər ardıcıl olaraq təhlil edilir və bu istiqamətdə tədqiqatlar aparılır (Dolton vd., 2018; İrsaliyev vd., 2019; OECD, 2017) Bu tədqiqatlar ümumiyyətlə bu fenomenin səbəblərini anlamaq, kişiləri müəllimlik peşəsinə cəlb etmək və saxlamaq üçün strategiyalar hazırlamaq məqsədi daşıyır. ABŞ-də Milli Təhsil Statistikası Mərkəzinin bir araşdırması ölkədə mövcud tendensiyaları təhlil edərək bəlli zaman çərçivəsində təhsilverənlər arasında qadın müəllimlərin sayının artması səbəblərini tədqiq etmişdir (Ingersoll vd., 2018). Təhsil Siyasəti Araşdırma Qrupunun araşdırması isə müəllim peşəsində kişilərin nisbətinin azalmasının səbəblərini müzakirə edir və problemi həll etmək üçün strategiyalar təklif edir (Drudy vd., 2005). Beynəlxalq Təhsil, Mədəniyyət və Elm Təşkilatının layihəsi çərçivəsində aparılan araşdırmada kişi müəllimlərin zəif təmsilçiliyin səbəbləri və çətinlikləri müzakirə olunur, OECD ölkələrində kişi müəllimlərin sayı və vəziyyətini yaxşılaşdırmaq üçün tövsiyələr verilir (Han vd., 2020). Bu tədqiqatlar kişi müəllimlərin sayının azalması problemi ilə bağlı mühüm məlumatlar və təhlillər təqdim edir və müxtəlif ölkələrdə vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün siyasət və proqramların hazırlanmasına kömək edir. Müəllimlik peşəsinin feminizasiyasına və kişi müəllimlərin sayının azalmasına yönəlmiş tədqiqatlarla yanaşı, bu mövzu ilə bağlı müxtəlif aspektləri araşdıran bir sıra başqa tədqiqatlar da mövcuddurm (Cruickshank, 2018; Moosa, 2019; Thornton, 2022). Onlardan bəzilərinə aşağıdakılar daxildir: Kişilərin müəllim olmaq üçün motivasiyaları üzrə tədqiqatlar kişilərin müəllim olmaq qərarlarına təsir edən motivasiyaları və amilləri, eləcə də bu seçimi edərkən qarşılaşdıqları maneələri araşdırır. Kişilərin təhsildə roluna dair tədqiqatlar kişilərin təhsil proseslərindəki roluna və onların şagirdlərə, xüsusən də məktəb kontekstinə təsirinə diqqət yetirir. Təhsil strukturlarının qavrayışlarına dair araşdırmalar

təhsil strukturlarının və mədəniyyətin kişilərin müəllimlik peşəsi haqqında təsəvvürlərinə necə təsir etdiyini və bu sahədə kişilər üçün daha cəlbedici mühit yaratmaq üçün hansı dəyişikliklərin edilə biləcəyini təhlil edir. Şagirdlərə təsirlə bağlı araşdırmalar kişi müəllimlərin şagird nailiyyətlərinə, motivasiyasına və davranışına, həmçinin onların gender rolları və imkanlarına olan inanclarına təsirini təhlil edir. Kişilərin təhsildə karyera inkişafına dair tədqiqatlar kişilərin təhsildə karyera inkişaf proseslərini və bu yolda qarşılaşdıqları maneələri araşdırır. Bu tədqiqatlar kişi müəllimlərin sayının azalmasının başa düşülməsində və daha müxtəlif və inklüziv təhsil mühitinin yaradılması üçün strategiyaların işlənib hazırlanmasında mühüm rol oynayır. Kişilərin müəllimlik peşəsinə cəlb edilməsinə hansı amillərin və təsirlərin kömək etdiyini başa düşmək üçün kişilərin müəllim olmaq motivləri ilə bağlı bəzi araşdırmalar aparılırmışdır. Bu araşdırmalar kişilərin bu peşəni seçmələrinin səbəblərini və üzləşdikləri maneələri müəyyən etməyə kömək edir. İlk olaraq kişilərin şəxsi təcrübəsinə baxmaq lazımdır. Belə ki, müəllim peşəsinin seçiminə ilham verən təcrübə - onların öz müəllimləri, ailə şəraiti və ya qərarlarına təsir edən digər amillər daxil ola bilər. Cruickshank (2018), Thornton (2022), Moosa (2019) və digərləri hesab edirlər ki, bəzi kişi müəllimlər gənclərin həyatına və inkişafına təsir etmək imkanına görə müəllimliyə cəlb oluna bilər.

Bu tədqiqatlar təkcə kişilərin müəllim olmaq motivasiyasını anlamağa deyil, həm də onları bu sahədə cəlb etmək və saxlamaq üçün strategiyalar hazırlamağa kömək edir. Aragon (2016), Ingersoll və digərlərinin (2018) apardıqları tədqiqatların nəticələrini ümumiləşdirdikdə müəllimlər arasında kişi müəllimlərin sayının azalmasına təsir edən səbəbləri belə təsnif etmək olar:

– *Gərgin fəaliyyət*: Müəllim peşəsi adətən yüksək emosional və fiziki intensivlik tələb edir. Bu, bəzi kişilər üçün qorxuducu ola bilər, xüsusən də onlar daha az stressli və daha az yüklü olan peşələrə üstünlük verirlərsə.

– *Cəmiyyətdə kişi müəllimlərə qarşı münasibət*: Bəzi cəmiyyətlərdə müəllimliyin əsasən qadınlara aid bir peşə olduğuna dair stereotiplər var. Bu, ayrı-seçkiliyə və ya həmkarlarından və ümumilikdə cəmiyyətdən təcrid olunma hissinə səbəb ola bilər ki, bu da bəzi kişiləri bu peşəni seçməkdən çəkindirə bilər.

– *Təhsilin çevikliyini tələb edən daimi dəyişikliklər*: Təhsil sistemləri daim dəyişir və müəllimlər tez-tez yeni tələblərə və tədris metodlarına uyğunlaşmalı olurlar. Bunun üçün yüksək səviyyəli çeviklik və uyğunlaşma tələb oluna bilər ki, bu da adətən bəzi kişilərin seçimlərinə uyğun gəlməyə bilər.

– *Əmək haqqı və müəllim peşəsinin prestiji*: Bəzi ölkələrdə və regionlarda, xüsusən də ibtidai və orta məktəblərdə müəllimlərə aşağı maaş verilir ki, bu da peşəni kişilər üçün daha az cəlbedici edə bilər, xüsusən də ailə öhdəlikləri kontekstində. Bundan əlavə, müəllim peşəsinin nüfuzu aşağı ola bilər ki, bu da kişilər üçün bu peşənin cəlbediciliyinə mənfi təsir edir.

Bu amillər kişilərin müəllimlik peşəsini seçmək qərarına təsir göstərə bilər. Bu peşənin kişilər üçün daha cəlbedici olması təhsil sistemində islahatların aparılmasını, sosial stereotiplərin dəyişdirilməsini, iş şəraitinin və əmək haqqının yaxşılaşdırılmasını tələb edə bilər.

Gərgin fəaliyyət

Müəllimlik ixtisaslarına qəbul ballarının aşağı olması abituriyentlərin bu istiqamət üzrə ixtisasları seçməsinə səbəb olur (İrsaliyev vd., 2019). Aşağı keçid balları müəllim peşəsinin yüksək bal tələb edən digər sahələrə nisbətən daha az prestijli olduğu təəssüratı yarada bilər. Aşağı ballara görə müəllimlik ixtisasına daxil olan tələbələrin motivasiyası və peşəyə marağı aşağı ola bilir ki, bu da onların təhsilinə və peşəkar inkişafına mənfi təsir göstərə bilər. Motivasiyası aşağı olan tələbələr dərslərində canfəşanlıq göstərməyə bilər ki, bu da gələcək müəllimlərin hazırlanması keyfiyyətinin aşağı düşməsinə səbəb ola bilir.

Keçid ballarının artırılması və ixtisasların tədrisi üçün giriş tələblərinin sərtləşdirilməsi daha həvəsli və hazırlıqlı tələbələri cəlb etməyə kömək edə bilər. Nijnetaqil Dövlət Universitetində aparılan tədqiqat göstərir ki, tələbələrinin karyera istiqamətinə əsas təsir edən amil stabil və etibarlı, eyni zamanda uzunmüddətli işin olmasıdır, lakin məzunlar real həyatın tələbləri ilə gözləntilərinin eyni olmadığı ilə qarşılaşırlar (Meşkova, 2014). İlk görünüşdə "natamam iş günü" kimi qiymətləndirilə biləcək müəllimlik peşəsi asudə vaxtın böyük hissəsini növbəti tədris fəaliyyətinə hazırlaşmaq (cari planlaşdırma, gündəlik, qiymətləndirmə vasitələri və s) üçün alır. Müəllim peşəsi emosional və fiziki zəhmət tələb edən yüksək intensivlik tələb edir (Kirillova vd., 2019). Müəllimin emosional gərginliyinə müxtəlif ehtiyac və qabiliyyətlərə malik olan müxtəlif tələbələrlə işləmək, onların fərdi ehtiyaclarını ödəmək, həmçinin sinfi səmərəli idarə etmək və müsbət təhsil mühitini saxlamaq imkanı daxil ola bilər. Fiziki gərginlik də əhəmiyyətli ola bilər, çünki müəllimlər sinifdə hərəkət edərək ayaqları üzərində çox vaxt sərf edirlər və dərsləri hazırlamaq və öyrətməkdən fiziki gərginlik yaşaya bilərlər. Bu emosional və fiziki gərginlik xüsusilə sinifdə şagird müxtəlifliyinin artması, təhsilalanların sosial və emosional problemləri, təhsil siyasəti və texnologiyasındakı dəyişikliklər kimi müasir çağırışlar kontekstində hər gün arta bilər. Böyük Britaniya Müəllimlərin Həmkarlar Assosisasiyasının (2023) apardığı tədqiqatlar göstərir ki, təhsil fakültələrini bitirən kişi məzunların 76%-i başqa sahədə işləyir, müəllimlik peşəsində çalışma qərarı verənlərin 54%-i isə ilk 10 ildə bu peşədən uzaqlaşır. Bu, kişi müəllimlərin motivasiyası, iş şəraiti və dəstəyi ilə bağlı bir neçə əsas sual doğurur. Pedaqoji fəaliyyətin ilk 10 ilində kişi müəllimlərin işdən uzaqlaşma nisbətinin yüksək olması iş şəraitində, dəstək və motivasiyada problemlər olduğunu göstərir. Müəllimlik peşəsini seçən kişi məzunların aşağı faizi məktəblərdə gender balanssızlığına gətirib çıxarır ki, bu da təhsilalanlar üçün rol modellərinin müxtəlifliyinə təsir göstərə bilər. Tədqiqatlar göstərir ki, kişi müəllimlərin olması gender müxtəlifliyini

təşviq etmək və oğlanlar üçün müsbət nümunələri qorumaq üçün vacibdir (Skelton, 2003). Aşağı maaş və peşənin nüfuzu kişiləri təhsil sahəsində karyera seçimindən çəkindirə və tükənməyə səbəb ola bilər. İnzibati məsuliyyətlərlə bağlı yüksək stress səviyyəsi, çoxlu sənədləşmə işləri və dəstəyin olmaması müəllimlərin işdən uzaqlaşmasına səbəb ola bilir. Oleynikov və Penkova (2016) hesab edirlər ki, peşə fəaliyyətinin ilk günündən etibarən məsuliyyətin və gözləntilərin ölçüsünün böyük olması, həddindən artıq kağız işlərin mövcudluğu gənc mütəxəssislərin, xüsusi ilə kişilərin müəllimlik peşəsindən uzaqlaşmasına səbəb olmuşdur. Kişi müəllimlərin prosesdə rastlaşdıqları məyusluqlar, bu məyusluqların öhdəsindən gəlmək üçün istifadə etdikləri yolları tədqiq edən Weaver-Hightower (2011), bu istiqamətdə "normativ çərçivələrə" ehtiyac olduğunu qeyd edir. Şagirdlərlə fiziki təmasda olan kişi müəllimlər xüsusi çətinliklər və maneələrlə üzləşə bilər. Cruickshank (2018) tərəfindən aparılan tədqiqat bunun təhsildə çalışan kişilər üçün qorxu və qeyri-müəyyənlik mənbəyi ola biləcəyini təsdiqləyir. Araşdırmada qorxu və qeyri-müəyyənliyin bir neçə qaynağı göstərilir:

- *Səhv izahetmə qorxusu*: Səhv izahetmə qorxusu müəllimlərin, xüsusən də kişi müəllimlərin təhsil kontekstində davranışlarına təsir edə bilən ümumi faktordur. Bu qorxu qeyri-müəyyənlikdən və ya müəllimin hərəkətlərinə və ya niyyətlərinə başqalarının mənfi reaksiya gözləməsindən yarana bilər. Kişi müəllimlər, xüsusən də uşaqların təhlükəsizliyi və cinsi zorakılıqla bağlı ictimai narahatlıqlar fonunda niyyətlərinin yanlış şərh oluna biləcəyindən narahat ola bilirlər.
- *Fiziki təmasların sərhədləri ilə bağlı qeyri-müəyyənlik*: Kişilər şagirdlərlə sağlam münasibətlər saxlamaq və uyğun olmayan hər hansı davranışdan qaçınmaq arasında sərhədlər barədə əmin ola bilmirlər. Yəni fiziki təmasların sərhədləri ilə bağlı qeyri-müəyyənlik kişi müəllimlər üçün əhəmiyyətli narahatlıq və qeyri-müəyyənlik mənbəyi ola bilər. Bu, təhsilalanlara dəstək və qayğı göstərərkən onlarla

münasibətdə peşəkar və etik standartların qorunması ehtiyacından irəli gəlir. Bu sərhədlərin dəqiq müəyyən edilməməsi, müəllimlərin necə davranacağına qərar verməkdə çətinlik çəkə biləcəyi vəziyyətlərə gətirib çıxara bilər.

- *Pedofiliya və ya qeyri-qanuni davranış ittihamlarından qorxu*: Uşaqların təhlükəsizliyi ilə bağlı ictimai narahatlıqlar fonunda kişilər, xüsusən də təhsilalanlara fiziki dəstək göstərsələr, pis davranış və ya hətta pedofiliya ittihamları ilə üzləşə bilərlər. Qeyri-qanuni davranış, o cümlədən pedofiliya ittihamı qorxusu kişi müəllimlər üçün ciddi problemdir. Bu qorxuya təkcə real təhlükə deyil, həm də sosial stereotiplər və risk qavrayışı səbəb ola bilər (Avcı vd., 2019; Mills vd., 2004; Richardson & Watt, 2016).

Müəllimlərin üzləşdiyi təzyiq və stress, xüsusən də kişi müəllimlər üçün fiziki təmasla bağlı problemləri daha da gücləndirə bilər. Bu problemlər çətin şagirdlər, dəstəyin olmaması və işdə qeyri-müəyyənlik də daxil olmaqla, müəllimlərin üzləşdiyi müxtəlif təzyiq və stresslərlə daha da ağırlaşa bilər (Tancred, 1991). Bütün bu amillər fiziki təmas problemlərinin müəllimlərə, xüsusən də kişi müəllimlərə təsirini artırmaq üçün qarşılıqlı təsir göstərə bilər. Müəllimlərə bu problemlərin öhdəsindən gəlməkdə kömək etmək üçün məktəb rəhbərlərinin dəstəyi, peşəkar inkişaf proqramları, stresin idarə edilməsi vasitələri və sinifdə çətin vəziyyətlərin öhdəsindən gəlmək üçün konstruktiv strategiyalar lazımdır (Cruickshank, 2018).

Cəmiyyətdə kişi müəllimlərə qarşı münasibət

Müəllimlik vacib peşədir. Hər gün dünyanın müxtəlif yerlərində müəllimlər heyrətamiz işlər görürlər. Ancaq çox vaxt onların fəaliyyəti qiymətləndirilmir və mükafatsız qalır. Varkey Fondunun 2013 və 2018-ci illərdə apardığı tədqiqatlar müəyyən edib ki, az sayda insan müəllimliyə yüksək statuslu iş kimi baxır və çox az sayda insan təhsilalanların müəllimlərinə hörmət etdiyini düşünür. Bir çox ölkələrdə, o cümlədən

Braziliya, Almaniya, Fransa və İtaliyada valideynlərin yarıdan çoxu övladlarını müəllimlik peşəsinə cəlb etməkdən çəkindirir. Tədqiqat onu da göstərir ki, müəllim işçilərinin əksəriyyətinin qadın olduğu ölkələrdə müəllimlərin statusu aşağı olur. Bu, mümkün gender stereotiplərinin səviyyəsini və ya müəllim peşəsində qadınların daha çox təmsil olunduğu ölkələrdə feministləşmənin müəllimlərin statusuna zərər verə biləcəyini göstərir (Dolton vd., 2018). Varkey Fondunun tədqiqat nəticələri ilə PISA-2018-in nəticələrini qarşılaşdıranda maraqlı bir mənzərə alınır. Belə ki, hər iki tədqiqatın nəticələrində eyni ölkələr qrupu cədvələ liderlik edir, eyni ölkələr qrupu isə sonluqda qərarlaşıb (Dolton vd., 2018). Mills və digərlərinə (2004) görə, müəllimlik peşəsinin "feminizasiyası" müəllimlik statusunun devalvasiyasına səbəb olur. Kişi peşələrinin ənənəvi olaraq yüksək qiymətləndirildiyi cəmiyyətlərdə peşənin feministləşməsi peşənin statusunun aşağı düşməsinə səbəb ola bilər. Bu, qadınların üstünlük təşkil etdiyi peşələrə daha az dəyər verən gender stereotipləri ilə bağlıdır. Peşənin statusunun aşağı düşməsi istedadlı və həvəsli namizədləri, o cümlədən kişiləri ruhdan sala bilər ki, bu da tədrisin keyfiyyətinə və kadr hazırlığına mənfi təsir göstərə bilər. Peşənin statusunu yaxşılaşdırmaq və gender stereotiplərini dəyişdirmək üçün ictimai təsəvvürlərə yeni baxış tələb olunur. Buraya müəllimlərin rolunun təbliği və onların cəmiyyətə verdiyi töhfələrin tanınması daxildir. Maaşların artırılması və karyera imkanlarının yaradılması peşənin statusunu yaxşılaşdırmağa və daha çox kişini müəllimlik sahəsinə cəlb etməyə kömək edə bilər. Kvislend ştatında qəbul edilmiş "Kişi müəllimlərin cəlbi, qəbulu və saxlanılması" sənədi konteksində aparılmış tədqiqat bu nəticəyə gəlir ki, bir "qadın peşəsi" kimi qəbul edilən müəllimlikdə kişi müəllimlərin iştirakı cəmiyyətin onlara münasibətdə anormal, gey və ya potensial pedofil təsəvvürü yaratmasına səbəb olmuşdur (Mills vd., 2004). Bhana və Moosa (2015) hesab edirlər ki, gender bərabərliyi ən əsas prioritetlərdən biri kimi çıxış etdiyi dövrdə qadınlar ənənəvi "kişi peşələrinə" can atarkən kişilər "qadın peşələrindən"

uzaq durmağa davam edirlər. Xüsusilə ibtidai və orta məktəblərdə müəllimlik peşəsi ənənəvi gender rollarına görə çox vaxt qadınların işi ilə əlaqələndirilir ki, bu da kişiləri bu karyeradan çəkindirir. Kişilər mühəndislik və ya biznes kimi “kişi” peşələri seçmək üçün sosial təzyiqlə üzləşə və “qadın peşəsi” sayılan peşələrdən qaça bilərlər. Kişilərin müəllimlik peşəsindən uzaq durma səbəbi cəmiyyətin müəllim peşəsinin qadın peşəsi kimi qəbul etməsindən qaynaqlanır (Bhana & Moosa, 2015). 2002 və 2006-cu illərdə eyni 90 nəfər təhsilalanla etnoqrafik konteksdə müsahibə aparan Lahelma (2006) müəllimlər arasında kişi müəllimlərin azlığının ümumən müəllimlik peşəsinin prestiji baxımından narahatçılıq yaratdığı qənaətinə gəlir. Cəmiyyətdə kişi müəllimlərə münasibətdən danışarkən, Türkiyədə bu istiqamətdə aparılan tədqiqatlar maraq kəsb edir. Belə ki, Enginer və Saklan (2020) tədqiqat nəticəsində təhsil fakültələrində kişi tələbələrin sayının azalmasının həm kişi, həm də qadın tələbələri narahat etdiyi, habelə iştirakçıların əksəriyyətinin müəllimlik peşəsinin qadın peşəsi olması fikrinə qarşı olması qənaətinə gəlirlər. Başqa bir tədqiqatda isə kişi tələbələrin pedaqoji fakültədə kişilərin azlıq təşkil etməsi səbəbindən şəxsi münasibətlərdə və ünsiyyətdə problem yaşadıqları, cəmiyyətin və qadın qrup yoldaşlarının cinsiyyətə reaksiyalarından çətinlik çəkdikləri, kişi məktəbəqədər müəllimlərə qarşı valideynlərin qərəzli olacağından narahat olduğunu qeyd edilir (Avcı vd., 2019). ABŞ-də aparılan tədqiqatların nəticələri göstərir ki, akademik cəhətdən güclü məktəb məzunları bir qayda olaraq müəllimlik ixtisaslarına qəbul olmurlar, müəllim ixtisaslarına yiyələnmiş ali məktəb məzunlarının dörddə biri isə bu peşəni seçmirlər və ya ilk 5 ildə peşədən ayrılırlar (Richardson & Watt, 2016). Tədqiqatçılar bunun əsas səbəbi kimi rəqabətə davamlı olmayan müəllim əmək haqlarını, yüksək administrativ öhdəliklər və resurs çatışmazlığından yaranan stress və peşənin aşağı sosial statusunu göstərirlər. Şotlandiyada 1100, Honkonqda isə 1249 təhsilalan ilə aparılan tədqiqatın nəticəsində cəmiyyətdə təhsilə və müəllimlərə qarşı olan neqativ stereotiplərin gələcək müəllimlərə,

hətta ən pozitiv və yüksək motivasiyası olanlara belə mənfi təsir etdiyi Richardson və Watt (2016) tərəfindən müəyyən edilib. Göründüyü kimi kişi müəllimlərin fəaliyyəti ilə bağlı cəmiyyətdə bir çox stereotiplər mövcuddur. Bu stereotiplər müxtəlif olsa da nəticə etibarı ilə kişilərin bu peşədən uzaqlaşmasına səbəbiyyət verir. Cənubi Afrikada güc və hakimiyyətin kişi təməlləri (Bhana & Moosa, 2015), Avstraliyada məktəbəqədər təhsildə fəaliyyət göstərən kişi müəllimlərin anormal və ya gey hesab edilməsi (Mills vd., 2004), Türkiyədə valideynlərin kişi müəllimlərə qarşı şübhələri (Avcı vd., 2019), Şimali İrlandiyada xüsusi təhsildə olan kişi müəllimlərə münasibətdə "pedofiliya lə ittiham olunma" ehtimalı (Purdy, 2009) bu kimi stereotiplərdəndir. Təhsil ilə bağlı təşkilatlar, dövlət qurumları və icma qruplarının dəstəyi kişi müəllimlərə ictimai münasibətə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə bilər. Gender stereotiplərinə meydan oxumaq, təhsildə bərabərliyi təşviq etmək və təhsildə kişilərə dəstək olmaq üçün təşkil ediləcək proqramlar kişi müəllimlər üçün daha qonaqpərvər mühit yaratmağa kömək edə bilər.

Təhsilin çevikliyini tələb edən daimi dəyişikliklər

Daimi dəyişikliklər qarşısında təhsil çevikliyinə ehtiyac ədəbiyyatda təkrarlanan bir mövzudur. Enemark (2007) uyğunlaşa bilən məzunların vacibliyini vurğulayır, Veletsianos və Houlden (2020) isə daha ədalətli və təhsilli gələcək yaratmaq üçün radikal çevikliyi müdafiə edir. Telyubaeva vd. (2022) ənənəvi və innovativ yanaşmaların inteqrasiyasında çevik təhsil təcrübələrinin rolunu, Iordache (2017) isə insanların sosial dəyişikliklər qarşısında hazır, çevik və məlumatlı olması zərurətini vurğulayır. Enemark (2007) təklif edir ki, təhsil sistemləri tələbələri dəyişən əmək bazarı tələblərinə və texnoloji dəyişikliklərə hazırlamalıdır. Buraya təkcə akademik biliklər deyil, həm də tənqidi düşüncə, problem həlli və ünsiyyət bacarıqları kimi yumşaq bacarıqlar daxildir. Radikal çeviklik (Veletsianos & Houlden, 2020) sosial və iqtisadi mənşəyindən asılı olmayaraq bütün tələbələr üçün bərabər imkanlar təmin edən təhsil sistemlərində dərin və hərtərəfli

dəyişiklikləri nəzərdə tutur. Bura texnologiyadan istifadə, fərdiləşdirilmiş öyrənmə və təhsil üçün maneələrin aradan qaldırılması daxildir. Çevik təhsil təcrübələri (Telyubaeva vd, 2022) zamanla sınaqdan keçirilmiş tədris metodlarını yeni innovativ yanaşmalarla birləşdirməyə imkan verir. Bu, müasir cəmiyyətin ehtiyaclarına cavab verə biləcək daha dinamik və uyğunlaşdırılmış kurikulumların yaradılmasına kömək edir. Sosial və iqtisadi dəyişikliklərin sürətlə getdiyi müasir dünyada insanların yeni şəraitə uyğunlaşmağa hazır olması vacibdir. Şagirdləri lazımi bilik və bacarıqlarla təmin etməklə bu dəyişikliklərə hazırlamaqda təhsil əsas rol oynamalıdır (Iordache, 2017). Bu aspektlər müəllimlərdən öz bacarıqlarını daim təkmilləşdirməyi, innovativ tədris metodlarını tətbiq etməyi və inklüziv təhsil mühiti yaratmağı tələb edir. Bu perspektivlər birlikdə sürətlə dəyişən dünyada uyğunlaşa və inkişaf edə bilən təhsil sistemlərinə ehtiyacı vurğulayır. Başqa sözlə, təhsil daimi və çevik dəyişikliklər tələb edən dinamik bir sahədir. Elm və texnikanın sürətli inkişafı təhsil proqramlarına inteqrasiya edilməli olan yeni bilik və texnologiyaların yaranmasına səbəb olur. Bu, tədris materiallarının və tədris metodlarının daim yenilənməsini tələb edir. Fullan (2016) təhsildə dəyişiklik proseslərini araşdırır və dəyişən şərtlərə cavab olaraq davamlı təkmilləşdirmə və uyğunlaşmanın vacibliyini vurğulayır. Qloballaşma və dəyişən sosial əlaqələr təhsil sistemlərinin yeni qarşılıqlı əlaqə və ünsiyyət formalarına uyğunlaşmasını tələb edir. Müəllimlər və təhsilalanlar çoxmillətli və mədəni müxtəlif mühitlərdə işləməyə hazır olmalıdırlar. Hargreaves (2005) müəllimin peşəkar inkişafının və təhsil sistemlərində davamlı dəyişikliklərin əhəmiyyətini araşdırır. Əmək bazarının tələbləri daim dəyişir və təhsil sistemləri təhsilalanları yeni peşəkar tələblərə və bacarıqlara hazırlamalıdır. Buraya tənqidi təfəkkür, yaradıcılıq, komanda işi və müasir texnologiyalardan istifadənin inkişafı daxildir. Robinson (2008) yaradıcılığı inkişaf etdirmək və müasir çağırışlara cavab vermək üçün təhsil sistemlərinin uyğunlaşdırılması ehtiyacına diqqət yetirir. Hər bir şagird unikaldır və təhsil sistemləri şagirdlərin müxtəlif

ehtiyaclarını və qabiliyyətlərini ödəmək üçün çevik olmalıdır. Bu, təlimin fərdiləşdirilməsi üçün müxtəlif pedaqoji yanaşma və texnologiyalardan istifadəni tələb edir. Hopkins və digərləri (1997) təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına və məktəblərdə adaptiv dəyişikliklərin əhəmiyyətinə nəzər salır. Beləliklə, təhsil sistemləri çevik olmalı və aktual və effektiv qalmaq üçün müntəzəm olaraq dəyişməyə hazır olmalıdır. Bunun üçün müəllimlərin davamlı peşəkar inkişafı, kurikulumların və tədris metodlarının yenilənməsi, elm və cəmiyyətlə fəal əlaqə tələb olunur. Bu tədqiqatçılar və onların işləri sürətlə dəyişən dünyada aktual və effektiv qalmaq üçün təhsil sistemlərində daimi dəyişiklik və uyğunlaşma ehtiyacını dəstəkləyən əsaslı arqumentlər və məlumatlar təqdim edir. XXI əsrin ehtiyaclarından dolayı təhsil sahəsində aparılan islahatların intensivliyi başqa bir səbəb olaraq çıxış edir. Tələb və ehtiyacların sürətlə dəyişməsi müəllimlərdən operativlik və çeviklik tələb edir. Bu isə “stabillik” mühitini pozur. GCSE (Orta təhsil haqqında ümumi şəhadətnamə) və A-level (təhsil haqqında ümumi attestat) islahatlarının sürətlə həyata keçirilməsi Şimali İrlandiya və Uelsdə bir çox müəllimlərin peşədən uzaqlaşmasına səbəb olmuşdur (Barrance & Elwood, 2018). Bu araşdırma göstərir ki, təhsil sistemində aparılan islahatlar müəllimlərə necə mənfi təsir göstərə bilir, onların stress və narazılığına səbəb olur və bu da öz növbəsində peşəkarların təhsildən uzaqlaşmasına səbəb olur. Barrance və Elwoodun (2018) Şimali İrlandiya və Uels kontekstində apardığı tədqiqatda təsvir edilənlər Rusiyada müəllimlik peşəsində gənc mütəxəssislərin, xüsusən də kişilərin üzləşdiyi bir çox problemlərə bənzəyir. Həddindən artıq kağız işlərin mövcudluğu, peşə fəaliyyətinin ilk günündən etibarən məsuliyyətin və gözləntilərin ölçüsünün böyük olması, yeni Federal Dövlət Təhsil Standartları, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi və digər yeniliklərlə bağlı sonsuz təcrübələr gənc mütəxəsisləri, xüsusi ilə kişiləri müəllimlik peşəsindən uzaqlaşmasına səbəb olmuşdur (Oleynikov & Penkova, 2016). Bu araşdırmalar göstərir ki, yüksək tələblər və təhsil sistemində tez-tez aparılan islahatlar

peşəkar tükənməyə və gənc mütəxəssislərin, xüsusən də kişilərin peşədən uzaqlaşmasına səbəb ola bilər. Bu problemlərin həlli üçün müəllimlərin iş şəraitini yaxşılaşdırmaq, inzibati yükü azaltmaq, gənc müəllimlərə dəstək vermək lazımdır. Purdy (2009) hesab edir ki, bütün bu qeyd edilənlər gənc kişi müəllimlərin "komfort zonasından" uzaqlaşmasına səbəb olur. Yeni müəllimlərin peşəyə uğurla uyğunlaşmasına və davam etməsinə kömək etmək üçün dəstəkləyici mühit yaratmaq, resurslar və mentorluq təmin etmək lazımdır.

Əmək haqqı və müəllim peşəsinin prestiji

İqtisadiyyatın digər sektorları ilə müqayisədə, xüsusən də kişilərin maaşlarının aşağı olması bir çox kişi müəllimlərin təhsil sahəsini tərk etmək qərarına gəlməsinin əsas səbəblərindən biri ola bilər. Kişi müəllimlər digər ali təhsilli işçilərin əmək haqqının 71%-ni alır, bunun əksinə olaraq, qadın müəllimlər təhsilin bütün səviyyələrində digər ali təhsilli qadın işçilərin əmək haqqının ən azı 90%-ni alırlar (OECD, 2017). Əmək haqlarındakı bu kəskin fərq müəllimlik peşəsini qadınlar üçün daha cəlbedici edə bilir. Bu məlumatlar müəllim peşəsində gender balansını yaxşılaşdırmaq və onu həm kişilər, həm də qadınlar üçün daha cəlbedici etmək üçün bərabər maaş və iş şəraitinin vacibliyini vurğulayır. PISA-2015-in nəticələri elan edildikdən sonra Qazaxıstanda müəllim peşəsinin seçiminə təsir göstərən faktorların müəyyənləşdirilməsi üçün 11 şəhər və 16 kənd məktəbində fəaliyyət göstərən, yaşı 34-də qədər olan 650 müəllim və pedaqoji fakültələrdə təhsil alan 648 tələbədən toplanılan data əsasında müəyyən edilmişdir ki, müəllimlik peşəsinin nüfuzunun aşağı olması və kifayət qədər rəqabət qabiliyyətli olmayan müəllim maaşları kişiləri bu işdən uzaqlaşdırır, çünki ənənəvi ailələrin əksəriyyətində kişi ailəni dolandırmalıdır və bunun üçün kifayət qədər pul qazanmalıdır (İrsaliyev vd., 2019). Hanushek və digərləri (2016) tərəfindən aparılan bir araşdırma, müəllim maaşının artırılmasının xüsusilə kişilər arasında dövriyyə nisbətlərini əhəmiyyətli dərəcədə azalda biləcəyini müəyyən etdi. Tədqiqatçılar əmək haqqının vacibliyini müəllimlərin karyera qərarlarına təsir edən əsas

amillərdən biri kimi qeyd edirlər. Bu araşdırma göstərir ki, adekvat kompensasiya təhsil sahəsində ixtisaslı müəllimləri saxlamağa və kişi müəllimlərin peşəni tərk etmə problemini azaltmağa kömək edə bilər, eyni zamanda təsdiq edir ki, müəllimlərin maaşının artırılması işçi qüvvəsini sabitləşdirməyə və işdən çıxmağı azaltmağa kömək edə bilər ki, bu da kişiləri müəllimlik peşəsinə cəlb etmək və saxlamaq üçün xüsusilə vacibdir. Başqa bir araşdırma ixtisaslı mütəxəssislərin saxlanılması üçün təhsil sektorunda adekvat və rəqabətqabiliyyətli əmək haqqının vacibliyini vurğulayır, adekvat əmək haqqının müəllimləri cəlb etmək və saxlamaq üçün əsas amil olduğunu və müəllimlik peşəsində kişilərin işdən çıxması probleminin həllində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir (Podgursky & Springer, 2007). Ladd (2011) tərəfindən aparılan araşdırma təsdiq edir ki, maliyyə stimulları müəllimlərin işdən məmnunluğunu və peşəsində qalmaq istəyini qoruyub saxlamaqda mühüm rol oynayır. Qeyri-qənaətbəxş maaş tükənməyə və yüksək gərginliyə səbəb ola bilər ki, bu, xüsusilə müəllimlik sahəsindəki kişilər üçün keçərlidir. Aşağı maaş müəllim peşəsinin nüfuzunu azalda bilər ki, bu da karyera seçimində sosial təzyiq hiss edən kişilər üçün xüsusilə vacibdir. Müəllimlərdən çoxsaylı inzibati vəzifələri yerinə yetirmək və peşəkar bacarıqları daim yeniləmək zərurəti kimi yüksək gözləntilər adekvat əmək haqqı ilə kompensasiya olunmaya bilər, bu da peşədən narazılığı artırır. Belə vəziyyətdə kişi müəllimlər daha yüksək sosial və iqtisadi statuslu karyera seçmək üçün sosial təzyiq hiss edə bilərlər (Podgursky & Springer, 2007). Kişilər, xüsusən də ailənin əsas təminatçısı olanlar, daha çox iqtisadi təhlükəsizlik və inkişaf perspektivləri təmin edən, maaş artımı və karyera yüksəlişi imkanlarının məhdud olması səbəbindən tez-tez təhsildən kənarda qalan peşələri seçə bilərlər. Bu amillər müəllimlərin yerdəyişməsini azaltmaq və peşəni daha cəlbedici etmək üçün müəllimlərin, xüsusilə kişilərin əmək haqqı şəraitinin yaxşılaşdırılması zərurətini ortaya qoyur. Müəllimlər üçün adekvat kompensasiya yalnız ixtisaslı müəllimləri saxlamağa kömək etmir, həm də təhsilin ümumi

keyfiyyətini artırır (Cushman, 2005; Irvine & Vermilya, 2010; Oleynikov & Penkova, 2016).

Tədqiqatların nəticələrini ümumiləşdirərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, müəllimlər arasında kişi müəllimlərin sayının azalması gərgin iş, cəmiyyətin kişi müəllimlərə münasibəti, təhsil sistemində daimi dəyişikliklər, əmək haqqı və peşənin nüfuzu məsələlərini əhatə edən amillər kompleksi ilə əlaqələndirilir. Gərgin fəaliyyətlər və yüksək səviyyədə emosional və fiziki stress daha az stressli fəaliyyətlərə üstünlük verən bəzi kişilər üçün qorxulu ola bilər. Cəmiyyətdə stereotiplər və ayrı-seçkilik də öz rolunu oynayır, təcrid hissi yaradır və kişilərin müəllimlikdən yayınmasına səbəb olur. Təhsil sistemlərindəki daimi dəyişikliklər yüksək səviyyəli çeviklik və uyğunlaşma tələb edir ki, bu da bəzi kişilərin prioritetlərinə uyğun gəlməyə bilər. Əmək haqqının və peşənin nüfuzunun aşağı olması da onu kişilər üçün daha az cəlbedici edir, xüsusən də ailə məsuliyyətləri kontekstində. Bütün bu amillər müxtəlif tədqiqatlarla təsdiqlənir və problemin həllinə daha cəlbedici iş şəraitinin yaradılmasına, peşənin nüfuzunun artırılmasına və gender stereotiplərinin aradan qaldırılmasına yönəlmiş kompleks yanaşmanın zəruriliyini vurğulayır.

Müəllim peşəsinin seçimi

Tələbələrin gələcəyə dair mənfi gözləntiləri arasında ən çox rast gəlinən problemlərdən biri də iş tapa bilməməkdir (Özsarı, 2008). Gələcək müəllimlərin bütün təhsilləri boyu gözləntiləri onların gələcək müəllimlik peşələri ilə sıx bağlıdır. Müəllim olduqdan sonra bu gözləntiləri doğrulsa, peşə həyatından razı qalacaq və müəyyən dərəcədə peşəkar məmnunluq yaşayacaqlar. Lakin bu baş verməsə və gözləntiləri qarşılanmasa, o zaman onların gözləntiləri yorğunluq, qane olmama və ya narazılıq kimi hisslərlə əvəzlənəcək (Menon, 2004). Bu səbəbdən gələcək müəllimlərin gözləntilərinin müəyyən edilməsi və tədris prosesi başlayanda gənc müəllimlərin razı ola biləcəyi təhsil

mühitinin hazırlanması həm tələbələrin alacağı təhsil və təlim, həm də müəllimlərin peşə həyatı baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bununla belə, tələbələrin müəllimlik peşəsi ilə bağlı həddindən artıq gözləntiləri olması, onların məmnun ola bilməyəcəkləri bir mühitdə qalma ehtimalını artırır (Menon, 2004). Hacettepe Universitetinin Təhsil fakültəsinin tələbələri arasında aparılan araşdırma nəticəsində məlum olub ki, qız tələbələrin peşə gözləntiləri kişi tələbələrinkindən daha yüksəkdir. Ali məktəbi bitirməyə yaxın tələbələrin peşə gözləntilərinin azaldığı aşkar edilmişdir və bunun iş axtarışından dolayı narahatlıq səviyyəsinin artması ilə bağlı ola biləcəyi irəli sürülür (Akman, 1992).

Dumlupınar Universitetinin Təhsil fakültəsinin tələbələri arasında aparılan araşdırmada, tələbələrin 62%-nin gələcəyə ümidli, 38%-nin isə narahat olduğu müəyyən edilmişdir (Özel, 2006).

Yıldız və Buyrukçu (2005) tərəfindən müəllim namizədlərinin peşə gözləntilərinin öyrənilməsi zamanı aşağıdakı nəticələr əldə edilmişdir:

- Müəllimliyə namizədlər ümumiyyətlə müəllimlərin maaşlarını qeyri-kafi hesab edir və xüsusilə yaşayış səviyyəsi yüksək olan ərazilərdə çalışan müəllimlərin artırılmasını istəyirlər.
- Müəllim namizədləri hesab edirlər ki, onların iqtisadi gözləntiləri fəaliyyətə təsir göstərir.
- Müəyyən edilmişdir ki, müəllimlərin maaşlarının aşağı olması onların cəmiyyətdəki vəziyyətinə mənfi təsir göstərir.
- Müəllim təyinatında mövcud kvotaların sayı müəllim namizədlərini narahat edir.
- Müəllimliyə namizədlər təyinatlarının baş tutmayacağından və bu vəziyyətin onları psixoloji cəhətdən yoracağından narahatdırlar.

- Namizədlər müəllim təyin olunmasalar, ailələri ilə problem yaşayacaqlarını və bu vəziyyətin onları çox narahat etdiyini bildirdilər.
- Müəllim təyin olunmaqdan duyduqları narahatlığın bəzi müəllim namizədlərinin peşədən uzaqlaşması ilə nəticələndiyini bildirdilər.
- Müəllimliyə namizədlər hesab edirlər ki, hər bir namizəd konkret sahəyə təyin olunmalıdır.
- Müəllimliyə namizədlər müəllim olduqdan sonra idman və teatr kimi ictimai-mədəni tədbirlərdə iştirak etmək istəyirlər və bunu dərs dedikləri bölgədəki insanlarla əməkdaşlıq edərək etmək istəyirlər.
- Müəllimliyə namizədlər hesab edirlər ki, müəllimlər müxtəlif mədəniyyətlərlə ayaqlaşa bilməlidirlər və onlar dərs dedikləri cəmiyyətlə əlaqə saxlamaq istəyirlər.
- Müəllimliyə namizədlər hesab edirlər ki, müəllimlər öz sahələrində yeni nəşrlərlə ayaqlaşmalı, elmi görüşlərdə iştirak etməli, müəllimlik peşəsinə tam hazır olmalı, texnologiyadan ən yaxşı şəkildə istifadə etməli, magistratura kimi alternativləri nəzərdən keçirərək şəxsi və peşəkar inkişaf etməlidirlər.

Müasir şəraitdə müəllimliyə namizədlərin müəllimlik peşəsinə dair gözləntilərinə mənfi təsir göstərən bir çox amillər var və mövzu ilə bağlı elmi araşdırmaların aparılmaması vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün atılan addımların müəyyən səviyyədən kənara çıxmasına mane ola bilir.

Tədqiqat metodologiyası

Pedaqoji fakültələrdə təhsil alan kişi tələbələrin müəllimlik peşəsini seçməsinə təsir edən amilləri və gələcək peşə məqsədlərinin öyrənilməsini əsas məqsəd seçən bu tədqiqatda kəmiyyət metodundan istifadə edilmişdir. Bu tədqiqat üçün bir neçə səbəbə görə kəmiyyət metodu seçilib:

– *Obyektiv məlumatların toplanması*: Kəmiyyət metodu rəqəmsal formada məlumatların toplanmasına və təhlilinə imkan verir ki, bu da respondentlərin münasibətlərini, inanclarını və qavrayışlarını ölçməyə və qiymətləndirməyə kömək edir. Bu, böyük nümunələr üzrə tendensiyaların və müqayisələrin obyektiv təhlili tələb olunduqda xüsusilə faydalıdır.

– *Tədqiqatın miqyası*: Kəmiyyət yanaşması xeyli sayda iştirakçıların öyrənilməsinə imkan verir ki, bu da nəticələrin ümumiləşdirilməsi imkanını artırır. Tədqiqat bir neçə universitetin tələbələrini əhatə etdi və kəmiyyət məlumatları daha böyük nümunələr üzrə müqayisəli təhlilə imkan verdi.

– *Birdən çox dəyişənlərin ölçülməsi*: Kəmiyyət üsulları eyni vaxtda çox dəyişənlərin və onların əlaqələrinin ölçülməsinə imkan verir. Tədqiqatda, məsələn, hər bir aspekt üçün aydın ədədi nəticələr verən sorğular və anketlərdən istifadə edərək, müəllim karyerası üçün motivasiya, inam və gözləntilər təhlil edilib.

– *Müqayisəli təhlil*: Respondent qrupları arasındakı əlaqələri və fərqləri müəyyən etmək və nəticələri digər tədqiqatlarla müqayisə etmək üçün kəmiyyət yanaşması lazım idi. Bu, məlumatların statistik təhlilinə imkan verdi, daha dəqiq nəticələr əldə etməyə və fərziyyələr irəli sürməyə imkan verdi.

Buna görə də, kəmiyyət metodu seçilmişdir, çünki o, ölçülə bilən və obyektiv şəkildə şərh edilə bilən və digər tədqiqatlarla müqayisə üçün istifadə edilə bilən məlumatları əldə etmək imkanı verir.

Anket çoxlu sayda insandan məlumat toplamaq üçün dəyərli vasitədir (Roopa vd., 2012). Bununla belə, onların effektivliyi anket tərtibatının keyfiyyətindən asılıdır, anket, aydın, məntiqli və mürəkkəb filtrləmədən azad olmalıdır (Jenn, 2006). Anketin düzgün tərtibatına sözlərin aydınlığı, sualların məntiqi ardıcıllığı və respondentləri çaşdıra bilən və alınan məlumatların düzgünlüyünə təsir edən mürəkkəb filtrlərin minimuma endirilməsi daxildir. Beləliklə, anketlər yaxşı tərtib olunarsa, dəyərli məlumatların əldə edilməsi və dərin tədqiqatların aparılması üçün güclü vasitə ola bilər.

Bu tədqiqatda data toplama üçün anketdən istifadə edilmişdir. Anket, Özsarı (2008) tərəfindən hazırlanan və təkmilləşdirilən "Şəxsi məlumat forması" və "Müəllimlik peşəsindən gözləntilər" əsasında hazırlanıb. Bununla bağlı müəllifə e-mail yazılıb və müəllifin razılığı əldə edilib. "Şəxsi məlumat formasında" tələbələrin yaşı, ixtisası, ailənin aylıq gəlir durumu, magistr dərəcəsi barədə düşünüb-düşünmədikləri, məzun olduqdan sonra məşğulluq planları ilə bağlı suallar öz əksini tapıb. 29 maddəlik sınaq şkalası forması 2006-2007-ci tədris ilində İstanbul Universitetinin Hasan Ali Yücel Təhsil Fakültəsinin yuxarı kurs tələbələrindən 153 nəfərə tətbiq edilmiş və şkalanın etibarlılıq araşdırmaları aparılmışdır. Aparılan təhlillərdən sonra formadan 3 maddə çıxarılmış və 26 maddəlik son halı saxlanılıb. Şkalanın ümumi davamlılıq əmsalı $r=0.866$ ($p<.01$) bal olduğu müəyyən edilib. Şkala "Tamamilə razıyam", "Razıyam", "Qərarsızam", "Razı deyiləm" və "Tamamilə razı deyiləm" kimi beş ballıq Likert tipli qiymətləndirmə şkalası forması ilə hazırlanmışdır. Anket azərbaycan dilinə tərcümə edilib, elmi rəhbər və 2 müstəqil ekspertin rəyini almaq üçün təqdim edilib. Rəylər alındıqdan sonra test edilmək üçün Sumqayıt Dövlət Universitetinin pedaqoji fakültələrinin son kursunda təhsil alan kişi tələbələrə göndərilmişdir. Pilotda 32 nəfər iştirak edib.

Bütün bu prosedurlardan sonra ilk olaraq qalan suallar üçün Cronbach Alpha etibarlılıq əmsalı hesablanmış və $r = 0,68$ olduğu müəyyən edilmişdir.

Cədvəl 2. ***Cronbach Alpha***

Raw_alpha					
Q1	0,68	Q6	0,70	Q11	0,71
Q2	0,64	Q7	0,68	Q12	0,64
Q3	0,71	Q8	0,65	Q13	0,64
Q4	0,70	Q9	0,67	Q14	0,64
Q5	0,64	Q10	0,66	Q15	0,62

Q3, Q6 və Q11 çıxarıldıqda isə r = 0,78 olduğu müəyyən edilib.

Tədqiqat üçün data Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti (ADPU), Gəncə Dövlət Universiteti (GDU) və Bakı Dövlət Universitetinin (BDU) Qazax filialının pedaqoji fakültələrində təhsil alan kişi tələbələrdən toplanmışdır. DSK-nın (2023) məlumatına görə hazırda ADPU-da 13 min, GDU-də 5 min, BDU-nun Qazax filialında isə min nəfərdən çox bakalavr tələbə təhsil alır və bunlardan təxminən 25%-i kişi tələbələrdir. Təxmini 5 min kişi tələbə populyasiyası üçün 95% əminlik və 5% nisbi xəta halında tədqiqata cəlb olunması ideal hesab edilən say 357 olur.

Sorğu Google Forms-da tərtib edilmiş və qeyd edilən universitetlərin pedaqoji fakültələrinin sonuncu kursunda təhsil alan kişi tələbələrə yönəldilmişdir. Tədqiqatın mövzusu ilə birbaşa əlaqəli respondentlərin fikirlərini toplamağa imkan verən məqsədyönlü seçmə üsulundan istifadə edilmiş, sorğuda iştirak edən respondentlərin ümumi sayı 338 nəfər olmuşdur.

Şəxsi Məlumat Formasından alınan məlumatlar hər bir bəndin məzmununa uyğun rəqəmlərlə kodlanmış və məlumatlar Microsoft Office Excel proqramına daxil edilmişdir. Daha sonra əldə edilən fayl SPSS proqramına köçürülüb.

Şəxsi məlumat formasından əldə edilən bütün məlumatlar tədqiqatın nəticələr bölməsində verilmişdir.

Anketin ümumi balı və onun alt ölçüləri və məlumatların təhlili üçün; Məlumatlar Microsoft Office Excel proqramına "Tamamilə Razıyam" 1, "Razıyam" 2, "Qərarsızam" 3, "Razı deyiləm" 4 və "Qəti razı deyiləm" 5 kimi kodlaşdırılaraq daxil edilmişdir.

Respondentlər haqqında məlumat

Bu bölmədə ADPU, GDU və BDU-nun Qazax filialının pedaqoji fakültələrin son kursunda təhsil alan 338 tələbənin 13 maddəlik Şəxsi Məlumat Formasında əldə edilən nəticələr yer alır. Sorğuda iştirak edən tələbələrin təhsil aldıqları ixtisaslar 1 №li şkalada əks edilib:

Şkala 1. ***İxtisaslar***

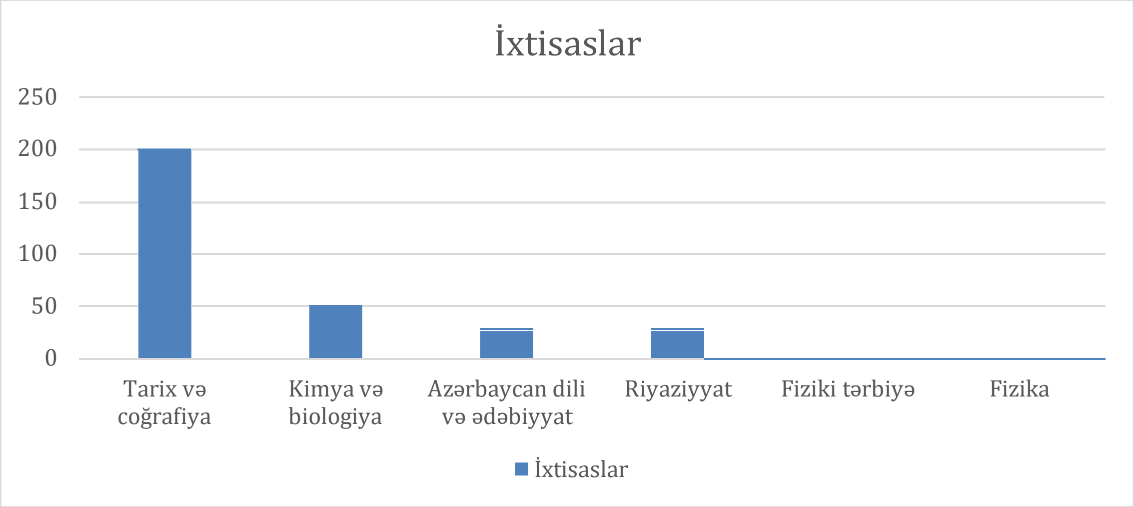

Pedaqoji fakültələrin sonuncu kursunda oxuyan kişi tələbələr arasında sorğudan əldə edilən statistika müxtəlif fakültələr üzrə tələbələrin paylanmasında əhəmiyyətli fərq olduğunu göstərir. Ən populyarı tarix və coğrafiya fakültələridir ki, burada 207 tələbə təhsil alır, bu da respondentlərin ümumi sayının 61%-dən çoxunu təşkil edir. Bu, kişilər üçün bu sahənin daha cəlbedici olduğunu göstərə bilər, bəlkə də tarix və coğrafiyaya olan maraq, eləcə də bu sahələrdə karyera perspektivləri ilə əlaqədardır. Tələbə sayına görə ikinci yeri 54 tələbə ilə kimya və biologiya fakültələri tutur ki, bu da ümumi sayının təxminən 16%-ni təşkil edir. Bu göstərici də əhəmiyyətlidir və kişilərin elmə və elmin tədrisinə marağını göstərə bilər. Filologiya fakültəsi daha az sayda tələbə cəlb edir - 29 nəfər (təxminən 9%), bu da kişilər arasında dil və ədəbiyyatla bağlı humanitar elmlərə daha az maraq göstəricisi ola bilər. Riyaziyyat fakültəsi də kişilər arasında çox populyar deyil - 27 tələbə (təxminən 8%). Bu, riyaziyyat fənlərinin çətinliyi və ya digər sahələrlə

müqayisədə daha zəif karyera perspektivləri ilə bağlı ola bilər. Ən az tələbə bədən tərbiyəsi və fizika fakültələrində - müvafiq olaraq 12 (təxminən 4%) və 9 nəfər (təxminən 3%) təhsil alır. Bu, məhdud karyera imkanlarını və ya az adamın bu sahələrə xüsusi marağı göstərə bilər.

Beləliklə, statistika kişilər arasında müxtəlif pedaqoji sahələrin populyarlığında əhəmiyyətli fərqləri əks etdirir ki, bu da onların şəxsi maraqları, karyera gözləntiləri və kişilərin təhsildə rolu ilə bağlı ictimai stereotiplərlə bağlı ola bilər.

Bir çox tədqiqatçılar (məs. O'Connor, 2020) kişi müəllimlərinin əsas etibarilə riyaziyyat və fizika kimi fənlərin tədrisində üstünlük təşkil etdikləri ilə bağlı məlumatı qəbul edirlər. Bəzi ölkələrdə aparılan tədqiqatlar da bu nəticəyə gəlir, irəlidə bu tədqiqatlarla nəticələrin müqayisəsi verilib. Lakin keçirilən sorğuda riyaziyyat və fizika fakültələrində təhsil alan tələbələrin iştirak etmə faizinə baxanda bunun əksini görmək mümkündür. Bu, karyera seçiminə təsir edən sosial amillərlə bağlı ola bilər. Kişilər ənənəvi olaraq riyaziyyat və fizikanın tədrisi ilə əlaqəli olsalar da, sosial stereotiplər və gözləntilər gənc kişilərin seçimlərinə təsir edə bilər. Onlar daha yüksək sosial statusa və ya daha yaxşı karyera perspektivlərinə malik olaraq qəbul etdikləri daha çox "kişi" peşələri və ya sahələri seçmək üçün təzyiq hiss edə bilərlər. Sorğunun nəticələri göstərir ki, riyaziyyat və fizika tədrisində kişilərin dominantlığına dair stereotiplər indiki nəsil tələbələr üçün doğru olmur. Bu tapıntılar peşə seçimlərinə təsir edən amillərin başa düşülməsinin və tədqiqinin vacibliyini və cinsindən asılı olmayaraq istedadlı müəllimləri cəlb etmək və saxlamaq üçün tədrisin bütün sahələrini dəstəkləmək və inkişaf etdirmək zərurətini vurğulayır.

"*Bu ixtisası seçməyə ən çox təsir edən amil hansı olub?*" sualına tələbələrin cavabları aşağıdakı cədvəldə əks olunmuşdur:

Cədvəl 3. ***İxtisas seçiminə təsir edən amillər***

İxtisas seçiminə təsir edən amil	**Say**
Qəbul balı bu fakültəyə uyğun idi	119
Müəllim olmaq mənim arzum idi	78
Ailəm bu fakültəni seçməyimi istədi	59
Sosial və iqtisadi baxımından müəllimlik etibarlı peşədir	34
Uşaqlarla işləmək həvəsi	29

Ən çox tələbə (119) uyğun qəbul ballarına əsasən müəllimlik ixtisasını seçib. Bu, Irsaliyev və digərlərinin (2019) tədqiqatı ilə üst-üstə düşür ki, bu da aşağı qəbul ballarının abituriyentləri pedaqoji ixtisasları seçməyə məcbur etdiyini vurğulayır. 78 tələbə arzularına görə müəllimlik peşəsini seçib. Bu cavab, şəxsi motivasiya və müəllimlik həvəsinin bu peşənin seçilməsində mühüm amillər olduğunu göstərən araşdırmaları dəstəkləyir (Richardson & Watt, 2016). 59 tələbənin ixtisas seçimində ailənin rolu olub. Araşdırmalar göstərir ki, ailə ənənələri və gözləntiləri gənclərin karyera seçimlərinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edə bilər (Johnson, 2016). 34 tələbə müəllimlik peşəsini sosial-iqtisadi baxımdan etibarlı hesab edildiyi üçün seçdiklərini bildirmişdir. Bu, sabit məşğulluq və iş təhlükəsizliyinin karyera seçimində mühüm amillər olduğunu göstərən tədqiqatlarla təsdiqlənir (Ladd, 2011). 29 respondent isə uşaqlarla işləmək arzusu ilə müəllimlik peşəsini seçib. Bu, uşaqlara məhəbbətin və onlara öyrətmək istəyinin müəllimlik karyerasını davam etdirənlər üçün əsas motivator olduğuna dair tədqiqat nəticələrinə uyğundur (Hanson & Christensen, 2022).

Təhlil göstərir ki, tələbələr üçün müəllimlik ixtisası seçərkən ən vacib amil onların qəbul ballarıdır, qəbul sisteminin abituriyentlərin qərarlarına təsirini önə çəkir. Bununla belə, şəxsi motivasiya, ailənin təsiri, iş təhlükəsizliyi haqqında təsəvvürlər və uşaqlarla

işləmək istəyi də mühüm rol oynayır. Bu məlumatlar beynəlxalq tədqiqatlarla üst-üstə düşür və müəllim peşəsinin seçilməsi prosesinin multifaktorial xarakterini vurğulayır.

Maraqlıdır ki, "*İxtisas seçimi zamanı müəllimlik ixtisasını neçənci sırada yazmışdınız?*" sualanın cavabında respondentlərin 78%-i ilk 3 sıradan biri olduğunu qeyd etmişlər. Bu, müəllimlik ixtisası seçiminin səbəblərini də təstiqləyən bir statistikadır.

Sorğudakı növbəti suallar ailədə uşaq sayı və ailənin aylıq gəlirləri ilə bağlı olmuşdur.

Şkala 2. ***Ailədə övlad sayı***

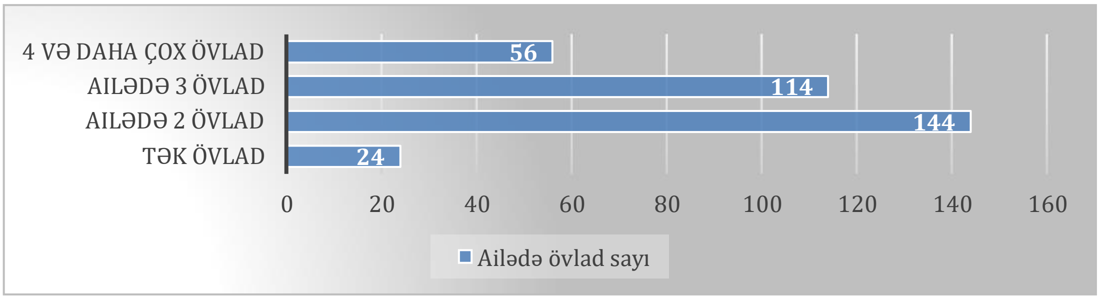

Ən kiçik qrupu (24 nəfər) ailənin tək övladları təşkil edir. Bu, tək uşaqlı ailələrin fərdi təlimat və dəstək üçün daha çox imkanlara malik ola biləcəyini göstərə bilər. Lakin onların ixtisas seçimi təkcə ailənin gəlirindən deyil, digər amillərdən, məsələn, şəxsi maraqlarından və karyera ambisiyalarından asılı ola bilər. Tələbələrin əksəriyyəti (144 nəfər) iki uşaqlı ailələrdəndir. Belə ailələr resursların və diqqətin daha yaxşı bölüşdürülməsinə malik ola bilər ki, bu da təhsil imkanlarına və karyera seçimlərinə müsbət təsir göstərə bilər. Belə ailələrin orta gəliri çox güman ki, hər iki uşaq üçün yaxşı təhsil verəcək. Üç uşaqlı ailələrdə (114 nəfər) resurslar daha bərabər paylana bilər, lakin maliyyə məhdudiyyətləri yarana bilər. Müəllim peşəsinin seçimi həm sosial sabitlik istəyi, həm də təhsilin mövcudluğu ilə müəyyən edilə bilər. Dörd və ya daha çox uşağı olan ailələr (56 nəfər) azlıq təşkil edir, lakin onlar da maddi çətinliklərlə üzləşə bilərlər. Belə ailələrdə ixtisas seçimi təhsilin mövcudluğu və gələcəkdə sabit iş əldə etmək imkanı ilə bağlı ola bilər.

Cədvəl 4. ***Ailənin aylıq gəliri ilə ailədəki övlad sayının nisbəti***

Ailənin aylıq gəliri	Ailədə tək övlad	2 övlad	3 övlad	4 və daha çox övlad	Cəmi
350 AZN-ə qədər	4	30	35	10	79
351-600 AZN	7	28	24	11	70
601-900 AZN	5	29	21	16	71
901-1300 AZN	3	28	22	9	62
1301 AZN-dən çox	5	29	12	10	56

Aztəminatlı ailələrin (350 AZN-ə qədər) çoxu, ailədə uşaq sayı 3 (35 ailə) və 2 (30 ailə) olan ailələrdir. Yalnız uşaqlar daha azdır (4 ailə). Bu ailələr maddi çətinliklərlə üzləşə bilər ki, bu da övladlarının peşə seçimlərinə və gələcək təhsil qərarlarına təsir edə bilər. Bu gəlir diapazonunda (351-600 AZN) 2 uşaqlı ailələr üstünlük təşkil edir (28 ailə), ikinci yerdə 3 uşaqlı ailələr (24 ailə) gəlir. Bu, ən aşağı gəlir kateqoriyası ilə müqayisədə bir qədər daha əlverişli maliyyə şərtlərini göstərə bilər. Gəlirlərin 601-900 AZN-ə qədər artması ilə 2 uşaqlı (29 ailə) və 4 və daha çox uşaqlı (16 ailə) ailələrin sayı artır ki, bu da maddi vəziyyətin yaxşılaşması tendensiyasından xəbər verir. 3 uşaqlı (21 ailə) ailələr də əhəmiyyətli qrup olaraq qalır. 901-1300 AZN gəlir diapazonu daxilində 2 uşaqlı ailələr (28 ailə) və 3 uşaqlı ailələr (22 ailə) arasında yaxın bölgü mövcuddur. Bu, ailələrin gəlirləri artdıqca ikidən çox uşaq sahibi olmağı seçdiklərini göstərə bilər. Ən yüksək gəliri olan ailələrdə (1301 AZN-dən çox) 2 uşaqlı ailələr üstünlük təşkil edir (29 ailə). Bu, hər bir uşağın təhsilinə daha yaxşı sərmayə qoymağa imkan verən varlı ailələrdə daha az uşaq meylini əks etdirə bilər.

Bu məlumatlar göstərir ki, ailənin gəliri ailədəki uşaqların sayına təsir edə bilər. Daha yüksək gəlirlər ailələrə resursları daha yaxşı bölüşdürməyə imkan verir ki, bu da daha az uşaqda və hər bir uşağın təhsilinə daha çox diqqət yetirilməsində əks oluna bilər. Bu da öz növbəsində tələbələrin əsas seçimlərinə və karyera yollarına təsir edə bilər.

Yüksək gəlirlər daha uzun təhsil və daha yüksək xərc tələb edən peşələrin seçilməsi üçün də daha əlverişli şərait yarada bilər.

Respondentlərə növbəti ünvanlanan suallar "*Ailədə və ya yaxın qohumlar arasında müəllim varmı?*" və "*Əgər varsa, müəllimlik ixtisasını seçməyinizə bunun təsiri olubmu?*" idi. Ailədə və ya yaxın qohumları arasında müəllim olan tələbə sayı ümumi iştirakçıların 76%-ni (258 nəfər) təşkil edir. Maraqlıdır ki, cavabı "*bəli*" olan respondentlərdən 151 nəfəri, yəni 58%-i müəllimlik ixtisası seçiminə bunun təsiri olmadığını bildirmişlər. Qohumları arasında müəllim olan iştirakçıların çoxluğu tələbələrin bir çoxunun müəllimliklə bağlı ailələrdən olduğunu göstərir. Bu, bəzi cəmiyyətlərdə və ya regionlarda ümumi olduğu kimi, müəllim olmaq üçün mədəni və ya ailə ənənəsini göstərə bilər. Maraqlıdır ki, qohumları arasında müəllimi olan respondentlərin faizinin yüksək olmasına baxmayaraq, onların 58%-i bunun onların ixtisas seçiminə təsir etmədiyini bildirib. Əldə edilən məlumat, Johnson (2016) araşdırmasının nəticələrini dəstəkləyir ki, yaxın ailədə müəllimlərin olması peşə haqqında müsbət imici yarada bilsə də, bu, həmişə karyera seçimində həlledici amil deyil. Bu, şəxsi maraqlar, maliyyə mülahizələri və ya karyera perspektivləri kimi ixtisas seçiminə təsir edən digər, daha əhəmiyyətli amillərin olduğunu göstərə bilər. Bununla belə, respondentlərin 42%-i üçün qohumlar arasında müəllimlərin olması peşə seçiminə təsir edib. Bu, ailə ənənələrinin və nümunələrinin karyera qərarlarında, xüsusən də sosial və təhsil fəaliyyəti ilə bağlı peşələrdə mühüm rol oynaya biləcəyi fərziyyəsini dəstəkləyir.

Təhlil göstərir ki, qohumlar arasında müəllimlərin olması müəllimlik peşəsi seçimində mühüm rol oynasa da, respondentlərin əksəriyyəti üçün həlledici amil deyil. Şəxsi və xarici şərait gənclərin karyera qərarlarına daha çox təsir edə bilər. Bu tapıntılar peşə seçimi prosesinin mürəkkəbliyini və tələbə motivasiyasını öyrənərkən bir çox amilləri nəzərə almaq zərurətini vurğulayır.

“*Məzun olduqdan sonra müəllim kimi işləməyi planlaşdırırsınız?*” sualına “*Bəli*”, “*Xeyr*” və “*Qərar verməmişəm*” cavab variantlarından birini seçmək təklif edilmişdi.

Şkala 3. ***Müəllim peşəsində işləmək planları***

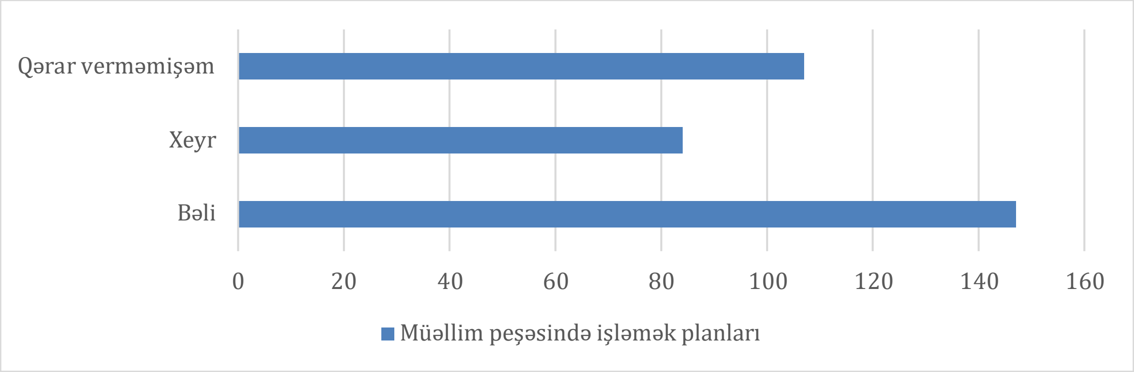

“*Əvvəlki suala cavab “Xeyr”, və ya "Qərar verməmişəm" oldusa, səbəbi nədir?*” sualına aşağıdakı kimi cavablar əldə edilmişdir:

Cədvəl 5. ***Müəllim peşəsinin seçilməməsinə təsir göstərən səbəblər***

Səbəblər	**Say**
Əmək haqqına görə	92
Bu ixtisasa təsadüfən qəbul olmuşam	30
Cəmiyyətdə müəllimə münasibətə görə	29
Əsas diplom olsun, başqa iş tapmaq çətin deyil	19
Müəllim peşəsi daha çox qadına uyğundur	15

Respondentlərin nisbətən böyük faizi (31,6%) universiteti bitirdikdən sonra müəllim işləyəcəkləri ilə bağlı qərarsızdır. Bu, əhəmiyyətli dərəcədə qeyri-müəyyənliyi və bəlkə də seçilmiş ixtisasa inamsızlığı göstərir. Respondentlərin müəllim işləmək istəməməsinin ən çox yayılmış səbəbi maaşların aşağı olmasıdır (27,2%). Bu onu təsdiq edir ki, maliyyə mülahizələri müəllimlik peşəsini seçərkən ciddi maneədir. Ladd (2011) tərəfindən aparılan araşdırma göstərir ki, maddi həvəsləndirmələr müəllimlərin, xüsusən də kişi müəllimlərin saxlanmasında mühüm rol oynayır. Respondentlərin təxminən 8,9%-i bu ixtisasa təsadüfən daxil olduqlarını bildirib. Bu, universitetə qəbul prosesində problemlər

və ya tələbələr arasında peşələr haqqında məlumatlılığın olmamasından xəbər verə bilər. Respondentlərin 8,6%-i peşəni tərk etmələrinin səbəbi kimi müəllimlərə ictimai münasibətin aşağı olmasını göstərib. Bu, peşənin cəlbediciliyinə təsir edən sosial problemdən xəbər verir. Respondentlərin 5,6%-i hesab edir ki, əsas diplomla başqa iş tapmaq çətin deyil. Bu, digər sahələrdə müəllimlik ixtisasına malik məzunlara olan yüksək tələbatı əks etdirə bilər. Respondentlərin 4,4%-i müəllim peşəsinin qadınlar üçün daha uyğun olduğunu düşünür. Bu, cəmiyyətdə kişilərin karyera seçimlərinə təsir edə biləcək gender stereotiplərinin mövcudluğunu təsdiqləyir.

Məlumatların təhlili göstərir ki, xeyli sayda tələbənin müəllim kimi işləməyi planlaşdırmasına baxmayaraq, seçimindən əmin olmayan və ya peşəsini dəyişmək niyyətində olanların da sayı az deyil. Əsas maneələr maaşların aşağı olması və müəllimlərə ictimai münasibətdir. Digər mühüm amil isə kişilərin müəllimlik peşəsinə cəlb olunmasının qarşısını alan təsadüfi ixtisas seçimi və gender stereotipləridir.

Təhsilini başa vurduqdan sonra müəllim olmağı planlaşdıran respondentlərə "*Hansı növ məktəbdə işləməyə üstünlük verərdiniz?*" sualı aşağıdakı kimi cavablandırılmışdır:

Şkala 4. ***İşləmək üçün planlaşdırılan məktəb növü***

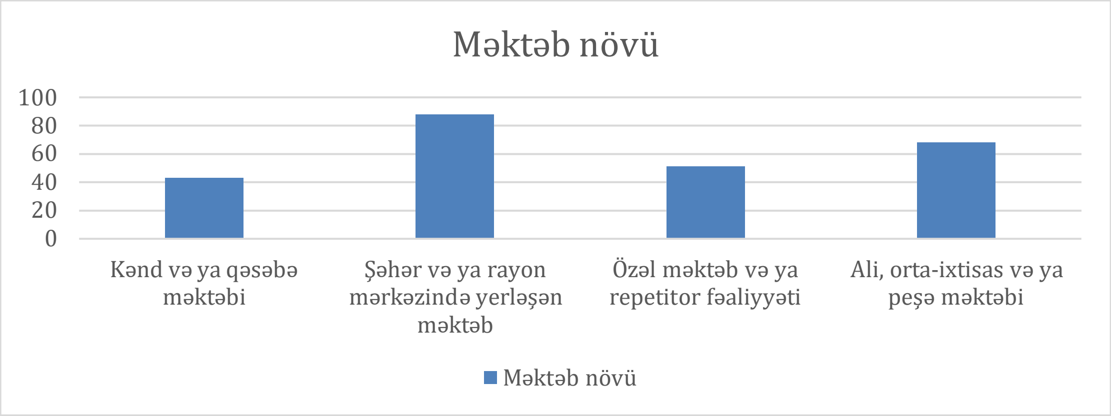

Maraqlıdır ki, sorğuda iştirak edən 338 nəfərdən yalnız 131 nəfəri orta məktəblərdə müəllim kimi fəaliyyət göstərmək arzusunu bildirir. Respondentlər arasında şəhər məktəblərinin seçiminin üstünlük təşkil etməsi daha yaxşı iş şəraiti və peşəkar inkişaf

imkanları istəyini əks etdirir. Eyni zamanda, kənd məktəblərində işləmək istəyən respondentlərin xeyli hissəsi sosial töhfənin və yerli icmalarla sıx qarşılıqlı əlaqənin vacibliyini göstərir. Özəl məktəblərin seçilməsi və repetitorluq çeviklik və daha yaxşı maliyyə şəraiti istəyini, peşə məktəblərinə maraq isə ixtisas fənlərini tədris etmək istəyini göstərir.

Pedaqoji fakültələrin son kursunda təhsil alan tələbələrə "*Sizcə müəllim kimi fəaliyyət göstərə bilmək üçün ən əhəmiyyətli nədir?*" sualına növbəti cavablar alınmışdır:

Şkala 5. ***Müəllim kimi fəaliyyət göstərə bilmək üçün ən əhəmiyyətli amillər***

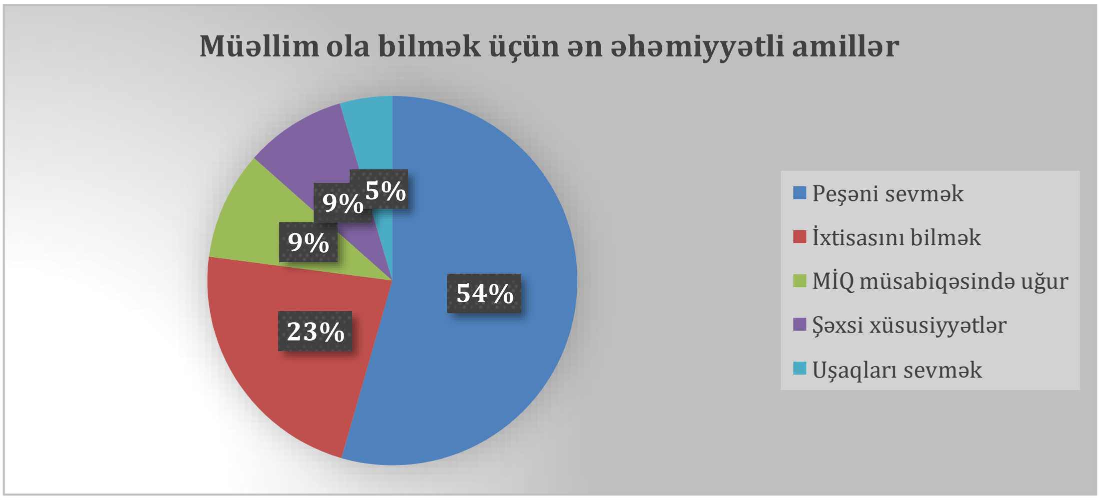

Diaqram respondentlərin onları müəllim olmağa sövq edən ən mühüm amillərlə bağlı suala cavablarının bölgüsünü göstərir. Təqdim olunan məlumatlara əsasən aşağıdakı nəticələr çıxarmaq olar:

– Respondentlərin yarıdan çoxu hesab edir ki, peşəyə məhəbbət müəllim peşəsini seçərkən əsas amildir. Bu, daxili motivasiyanın və tədrisə həvəsin vacibliyini vurğulayır.

– Respondentlərin təxminən dörddə biri hesab edir ki, onların ixtisasını bilməsi vacib amildir. Bu, tədrisdə uğurlu iş üçün peşəkar səriştənin və öz biliyinə inamın vacibliyini göstərir.

- Respondentlərin 9%-i şəxsi keyfiyyətlərin müəllimlik peşəsində mühüm rol oynadığı qənaətindədir. Bu, səbr, empatiya, ünsiyyət və liderlik kimi xüsusiyyətləri əhatə edə bilər.
- Respondentlərin daha 9%-i MİQ müsabiqəsinin uğurla başa çatmasını vacib amil hesab edir. Bu, təhsil sistemində seçim və rəqabət prosesinin vacibliyini göstərir.
- Respondentlərin yalnız 5%-i uşaqlara olan sevgini əsas amil kimi müəyyən edib. Bu onu göstərə bilər ki, uşaqlara məhəbbət vacib olsa da, müəllimlik peşəsinin seçimində peşəkar bacarıqlar və şəxsi motivasiya kimi digər amillər daha əhəmiyyətli rol oynayır.

Diaqramdan görünür ki, respondentlər üçün ən vacib amil müəllim peşəsinə sevgidir. İxtisasını və şəxsi keyfiyyətlərini bilmək də mühüm rol oynayır. Bu məlumatlar müəllimlik peşəsini seçmək motivlərini başa düşməyə və gənc mütəxəssisləri müəllimliyə cəlb etmək və saxlamaq üçün strategiyaları inkişaf etdirməyə kömək edə bilər. Araşdırmalar göstərir ki, insanların müəllim olmağı seçmələrinin əsas səbəblərindən biri cəmiyyətə və uşaqlara töhfə vermək istəyidir. Müxtəlif ölkələrdə aparılan sorğular təsdiq edir ki, uşaqlara məhəbbət, bilikləri bölüşmək və başqalarına kömək etmək istəyi kimi amillər əhəmiyyətli motivasiyadır (Charalambos, 2017).

Nəticələr

Pedaqoji fakültələrdə təhsil alan kişi tələbələrin “müəllimlik peşəsi ilə bağlı planları” sorğusu özlüyündə üç alt qrupdan ibarətdir. Bu alt qruplar müəllim peşəsinə münasibət, müəllim karyerası ilə bağlı gözləntilər və tələbələrin müəllim peşəsi üçün özyetərliyindən ibarətdir. Bundan əlavə, bu gözləntilərin qarşılanacağına dair gözləntilərin səviyyələri dörd alt meyar üzrə araşdırıldı. Sorğu maddələrinin orta dəyəri üçün istifadə olunan ifadələr aşağıdakılardır:

- 4,08 – 5 aralığı yüksək gözlənti
- 3,13 – 4,07 aralığı orta gözlənti
- 2,20 – 3,12 aralığı aşağı gözlənti
- 1,25 – 2,19 aralığı isə ən aşağı gözlənti ifadə edən səviyyələrdir.

Cədvəl 6. ***Müəllim peşəsinə münasibət***

		1	**2**	**3**	**4**	**5**	**Orta**
	Müəllim peşəsinə münasibət ~ 4,43						
Q1	Müəllim peşəsi üçün genderin fərqi yoxdur	25	7	14	48	244	4,41
Q8	Müəllimlik cəmiyyətdə hörmətli peşədir	22	13	44	46	213	4,23
Q9	Müəllimlik məsuliyyətli peşədir	3	1	14	31	289	4,78
Q10	Müəllimlik etibarlı peşədir	5	7	34	58	234	4,51
Q11	Müəllimlik qadın peşəsidir (*cavablar çevrilib*)	25	32	37	19	225	4,22
	Müəllimlik karyerası ilə bağlı gözləntilər ~ 3,21						
Q2	MİQ imtahanına hazırlaşmaq əsas vəzifəmdir	85	45	85	57	66	2,92
Q3	Universitetdəki dərslərə girməkdənsə MİQ imtahanına hazırlaşmaq daha məqsədəuyğundur	86	47	68	37	100	3,05
Q6	Mənim ixtisasıma uyğun vakansiya olmayacağından narahatam	87	39	78	59	75	2,99
Q12	Müəllim kimi fəaliyyətə başladıqda peşəmlə qürur duyacağam	19	12	69	76	162	4,04

Q13	Müəllim kimi fəaliyyətə başladıqda maddi ehtiyaclarım azalacaq	90	50	113	52	33	2,67
Q14	Müəllim kimi fəaliyyətə başladıqda təsir imkanlarım daha çox olacaq	31	24	114	93	76	3,47
Q15	Müəllim kimi fəaliyyət karyera imkanlarımı genişləndirəcək	49	40	93	70	86	3,31
	Müəllim peşəsi üçün özünə inam ~ 3,47						
Q4	MİQ imtahanı ilə bağlı narahat olmuram	73	34	81	53	97	3,20
Q5	Özümü müəllim peşəsi üçün hazır hiss edirəm	52	30	84	67	105	3,42
Q7	Müəllim kimi işləsəm şagirdlərlə dil tapa biləcəyəm	60	17	34	54	173	3,78

Üç alt qrup üzrə orta göstəricilər gələcək müəllimlərin münasibəti və gözləntiləri haqqında mühüm fikir verir:

- *Müəllimlik peşəsinə münasibət (4.43).* Bu yüksək bal, respondentlərin ümumiyyətlə müəllimlik peşəsinə münasibətinin müsbət olduğunu göstərir. Onlar mümkün çətinliklərə və çatışmazlıqlara baxmayaraq, bu peşəni mənalı və vacib görürlər. Tələbələr gələcək peşələrinin vacibliyini görürlər və çox güman ki, təhsil sahəsində işləməyə həvəslənirlər. Bu, müsbət siqnaldır, çünki peşəyə münasibət peşəkar uğur və iş məmnuniyyətində mühüm rol oynayır.
- *Müəllimlik karyerası ilə bağlı gözləntilər (3.21).* Orta diapazonun sonuna yaxın göstərici tələbələrin gələcək karyeraları ilə bağlı orta səviyyədə gözləntiləri olduğunu göstərir. Onlar müəllim peşəsinin əhəmiyyətini dərk edə bilər, lakin karyera yüksəlişi və maliyyə ilə bağlı çətinliklərdən və məhdud imkanlardan xəbərdardırlar. Karyera ilə bağlı gözləntilərin səviyyəsi tələbələrin yanaşmalarında realist olduqlarını göstərir. Onlar həm müsbət cəhətləri, həm də aşağı əmək haqqı və ya karyera imkanlarının olmaması kimi çətinlikləri dərk edə bilərlər. Bu anlayış

onlara karyera üçün daha yaxşı hazırlaşmağa və potensial çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün strategiyalar hazırlamağa kömək edə bilər.

– *Müəllimlik peşəsi üçün özünə inam (3.47).* Bu nəticə orta gözlənti diapazonundadır və tələbələrin öz tədris bacarıqlarına inamının orta səviyyəsini göstərir. Respondentlər çox güman ki, öz əsas bacarıqlarına güvənirlər, lakin gələcək peşəkar inkişafa və dəstəyə ehtiyac hiss edə bilərlər. Müəllimlik qabiliyyətlərinə inam səviyyəsi tələbələrin əsas bacarıqlarına inamının olduğunu göstərir, lakin əlavə təlim və dəstəyə ehtiyac hiss edə bilər. Bu, gələcək müəllimlərin inamını artırmaq üçün təhsil müəssisələrinin əlavə hazırlığı və peşəkar inkişafı üçün imkanlar açır.

Orta balların təhlili göstərir ki, kişi təhsilli tələbələr müəllimlik peşəsinə müsbət münasibət bəsləyirlər, eyni zamanda onların karyeralarında qarşılaşa biləcəkləri real çətinliklər və məhdudiyyətlərdən xəbərdardırlar. Onların müəllimlik qabiliyyətlərinə orta inam gələcək müəllimlərə öz peşələrinin tələblərinin öhdəsindən uğurla gəlmək üçün dəstək və peşəkar inkişaf ehtiyacını vurğulayır.

Müəllim peşəsinə münasibət

Bu altqrup üzrə pedaqoji fakültələrin sonuncu kursunda təhsil alan kişi tələbələrə beş sual ünvanlanmışdı. “*Müəllim peşəsi üçün genderin fərqi yoxdur*” sualına tələbələrin cavablarını təhlil edərkən aydın olur ki, respondentlərin əksəriyyəti müəllimlik peşəsində cinsin əhəmiyyət kəsb etmədiyi qənaətindədir. Bu, tədrisin keyfiyyətinin müəllimin cinsindən deyil, peşəkar və şəxsi keyfiyyətlərindən asılı olduğunu vurğulayan müasir tədqiqatlara uyğundur. Məsələn, araşdırmalar göstərir ki, fənn biliyi, tədris bacarıqları və emosional zəka kimi aspektlər daha vacibdir (Hotaman, 2020). Respondentlərin əksəriyyəti cinsiyyəti əhəmiyyətsiz amil hesab etsə də, bununla razılaşmayan bir qrup insan hələ də var. Bu, müəllimliyin ənənəvi olaraq “qadın” peşəsi hesab edildiyi

cəmiyyətdə mövcud olan davamlı gender stereotiplərini əks etdirə bilər. Rahayani (2017) tərəfindən aparılan araşdırma təsdiq edir ki, bir peşənin feminizasiyası cəmiyyətdə peşənin qavranılmasına təsir göstərə bilən ənənəvi gender rollarını gücləndirir. Moosa və Bhana (2019) tərəfindən aparılan araşdırma kişi müəllimlərin həm oğlanlar, həm də qızlar üçün nümunə kimi çıxış etmə qabiliyyətini araşdırır. Onların nəticələri göstərir ki, kişi müəllimlərin olması gender stereotiplərini dağıtmağa və məktəblərdə bərabərliyi təşviq etməyə kömək edə bilər. Bununla belə, bu, təhsil müəssisələrində gender müxtəlifliyinin vacibliyinə də işarə edir. Digər ölkələrdə aparılan araşdırmalarda da müşahidə olunur ki, respondentlərin əksəriyyəti cinsin tədrisdə əhəmiyyətli faktor olmaması qənaətindədirlər. Məsələn, Rezai-Rashti və Martinonun (2010) tədqiqatları tədrisdə kişi rolunun modelləşdirilməsinin konseptual çərçivəsini və onun təhsilalanlara təsirini müzakirə edir.

Sorğunun nəticələri göstərir ki, respondentlərin böyük əksəriyyəti müəllimlik peşəsində cinsin əhəmiyyəti olmadığı qənaətindədir. Bu, gender bərabərliyi və stereotiplərin məhv edilməsi istiqamətində müasir tendensiyaları əks etdirir. Bununla belə, hələ də ənənəvi baxışlara sadiq qalan respondentlərin kiçik bir qrupu var. Bu, ictimai təsəvvürlərin dəyişdirilməsi və müəllim peşəsində gender bərabərliyinin təşviqi istiqamətində işlərin davam etdirilməsinin zəruriliyini vurğulayır.

"*Müəllimlik qadın peşəsidir*". Respondentlərin böyük əksəriyyəti (225-i qəti şəkildə razı deyil və 19-u razı deyil) müəllim peşəsinin sırf qadınlar üçün olduğuna inanmır. Bu, müəllimliyin hər iki cins üçün uyğun olduğunu və bu peşənin seçilməsində cinsin müəyyənedici faktor olmadığını göstərir.

Əvvəlki sualda respondentlərin əksəriyyəti də yaxşı müəllim olmaq üçün cinsin əhəmiyyət kəsb etmədiyi fikrini bildirib. Bu, respondentlərin həm kişilərin, həm də qadınların müəllimlikdə uğur qazana biləcəyinə inandığını təsdiqləyir. Hər iki sual respondentlərin peşənin gender neytrallığına dair təsəvvürlərində tutarlılığı göstərir.

Rezai-Rashti və Martino (2010), Bhana və Moosa (2015) kimi tədqiqatlar tədrisdə stereotipləri və gender qərəzliyini müzakirə edir. Bu əsərlər vurğulayır ki, mövcud stereotiplərə baxmayaraq, müəllimliyin sırf qadın peşəsi olduğuna inanmaq üçün heç bir əsas yoxdur.

Müasir cəmiyyət gender bərabərliyi ideyasını getdikcə daha çox təbliğ edir və bu, respondentlərin müəllim peşəsini bütün cinslər üçün əlçatan kimi qəbul etməsində əks olunur. Respondentlərin kişi müəllimlərlə şəxsi təcrübələri kişilərin də qadınlar kimi effektiv və uğurlu müəllim ola biləcəyini başa düşməyə kömək edə bilər.

Respondentlərin az hissəsi (25-i qəti razıdır və 32-si razıdır) müəllimliyin qadın peşəsi olduğuna inanır. Bu, onların mühitindəki mədəni və ya sosial stereotiplərlə, həmçinin ibtidai və orta məktəblərdə qadınların üstünlük təşkil etməsi ilə bağlı ola bilər. Respondentlərdən 37-si cavabda qərar verməyib. Bu, müəllimliyin gender aspektləri ilə bağlı qarışıq hissləri və ya peşədə kişilərin rolu haqqında məlumatsızlığı göstərə bilər.

Sorğunun nəticələri göstərir ki, respondentlərin əksəriyyəti müəllim peşəsini sırf qadınlara aid hesab etmirlər ki, bu da müəllimlikdə gender neytrallığı ideyalarını təsdiqləyir. Bu tapıntılar tədrisin bütün cinslər üçün uyğun olduğunu və gender stereotiplərinin karyera seçiminə təsir etməməli olduğunu vurğulayan tədqiqatlarla uyğundur.

"*Müəllimlik cəmiyyətdə hörmətli peşədir*". Respondentlərin əksəriyyəti müəllim peşəsinə cəmiyyətdə hörmətlə yanaşılması ilə razılaşır. Bu, pedaqoji fəaliyyətə müsbət münasibətdən və onun əhəmiyyətinin tanınmasından xəbər verir. Hotaman (2020) araşdırması müəllim peşəsinin cəmiyyətin inkişafı üçün vacib olduğunu iddia edir ki, bu da onun əhəmiyyətinin qiymətləndirilməsini təsdiqləyir. Müxtəlif tədqiqatlar vurğulayır ki, müəllim peşəsinə münasibət ölkədən ölkəyə dəyişə bilər. Məsələn, Finlandiya və Cənubi Koreyada müəllimlik peşəsinə yüksək hörmət var və peşə kifayət qədər nüfuzlu sayılır,

bəzi digər ölkələrdə isə müəllimlərin statusu daha aşağı ola bilər (OECD, 2017). Nəticələr mədəni və sosial amillərlə də bağlı ola bilər. Mills və digərlərinin (2004) araşdırmaları göstərir ki, müəllim peşəsinin feminizasiyası müəllim statusunun dəyərdən düşməsinə səbəb ola bilər. Eyni zamanda, Hanushek və digərləri (2016) tərəfindən aparılan araşdırmalar göstərir ki, əmək haqqı və iş şəraiti peşənin nüfuzuna əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir.

Müəllimliyin hörmətli peşə olması ilə razılaşmayan respondentlərin kiçik qrupu təhsil sistemində aşağı əmək haqqı, yüksək stress səviyyəsi və inzibati yük kimi problemləri göstərə bilər. Ladd (2011) araşdırması vurğulayır ki, müəllimlər maliyyə və iş şəraitinə reaksiya verirlər və onların narazılığı peşə haqqında təsəvvürlərə təsir edə bilər. Qərarsız qalan respondentlərin əhəmiyyətli bir hissəsi müəllim peşəsinə dair qeyri-müəyyən təsəvvürdən xəbər verir. Bu, şəxsi təcrübədəki fərqlər, peşəkar reallıqlardan xəbərdarlıq səviyyəsi və ya müəllimlik karyerasına dair fərdi gözləntilərlə bağlı ola bilər.

Sorğunun nəticələri göstərir ki, respondentlərin əksəriyyəti müəllim peşəsini cəmiyyətdə hörmətli hesab edir ki, bu da onun əhəmiyyətinin etirafını əks etdirir. Bununla belə, mədəni, iqtisadi və sosial amillərlə bağlı ola biləcək qavrayışlarda fərqlər var. Bu, müsbət ictimai rəyi saxlamaq üçün iş şəraitinin yaxşılaşdırılması və müəllim peşəsinin statusunun yüksəldilməsi zərurətini ortaya qoyur.

"Müəllimlik məsuliyyətli peşədir". Respondentlərin böyük əksəriyyəti (289 tamamilə razıdır və 31 razıdır) müəllim peşəsinin məsuliyyətli peşə olduğunu etiraf edir. Bu, peşə ilə bağlı əhəmiyyət və məsuliyyətin yüksək səviyyədə dərk edilməsindən xəbər verir. Erginer və Saklanın (2020) araşdırması qeyd edir ki, müəllimlər şagirdlərinin inkişafında və tərəqqisində əsas rol oynayırlar ki, bu da yüksək məsuliyyət tələb edir. Hotaman (2020) həmçinin qeyd edir ki, peşəkar müəllimlər dəyişikliklərin daşıyıcısı

olmalıdırlar, onların məsuliyyətinin vacibliyini daha da vurğulayır və mümkün səbəbləri göstərir:

- Şagirdlərə təsir: Müəllimlər təkcə bilik verməklə kifayətlənmir, həm də təhsilalanların şəxsi keyfiyyətlərini və sosial bacarıqlarını formalaşdırır ki, bu da yüksək məsuliyyət tələb edir.
- Sosial rol: Müəllimlər çox vaxt örnək olurlar, bu da onlara öz hərəkətləri və davranışları üçün əlavə məsuliyyət verir.
- Peşəkar tələblər: Müəllimlər şagirdləri effektiv şəkildə öyrətmək və tərbiyə etmək üçün öz fənləri üzrə biliyə, tədris bacarıqlarına və şəxsi keyfiyyətlərə malik olmalıdırlar.

Müəllimliyin məsuliyyətli peşə olması fikri ilə yalnız 1 respondent razılaşmayıb, 3 nəfər isə tamamilə razı olmadığını bildirib. Bu, şəxsi təcrübə, müəllimin rolunu dərk etməmək və ya peşənin mənfi stereotiplər prizmasından dərk edilməsi ilə bağlı ola bilər. Respondentlərdən 14-ü cavabda qərar vermədi. Bu, onların müəllimin rolu və məsuliyyətlərini dəqiq dərk etmədiklərini və ya tədrisin praktiki aspektlərinə məruz qalmadıqlarını göstərə bilər.

Sorğunun nəticələri göstərir ki, respondentlərin əksəriyyəti müəllim peşəsi ilə bağlı yüksək məsuliyyəti dərk edir. Bu, peşənin əhəmiyyəti və onun təhsilalanların inkişafına təsirinin dərk edilməsini əks etdirir. Razılığın yüksək səviyyəsi müəllimlərin cəmiyyətdəki əsas rolunu vurğulayan tədqiqatlarla dəstəklənir.

"*Müəllimlik etibarlı peşədir*". Respondentlərin böyük əksəriyyəti (234-ü tamamilə razıdır və 58-i razıdır) müəllim peşəsinin təhlükəsiz olduğuna inanır. Bu, peşənin sabitliyinə və davamlılığına yüksək inamdan xəbər verir. Tədqiqatlar göstərir ki, müəllim peşəsi çox vaxt sabit və təhlükəsiz kimi qəbul edilir, xüsusən də müəllimlərin adətən sabit maaş və müavinətlərə malik olduğu dövlət məktəblərində. Məsələn, Podgursky və

Springer (2007) tərəfindən aparılan tədqiqatlar vurğulayır ki, rəqabətədavamlı maaş və müavinətlər müəllim peşəsini cəlbedici və təhlükəsiz edir. Müəllimlərin adətən daimi əmək müqavilələri və sosial təminat müavinətləri var, bu da peşəni sabit edir. Müəllimlər cəmiyyətdə mühüm rol oynayır və onların əməyi qiymətləndirilir ki, bu da peşənin etibarlı kimi qəbul edilməsinə kömək edir. Bir çox ölkələrdə müəllim peşəsi dövlət tərəfindən dəstəklənir ki, bu da onun etibarlılığını və davamlılığını artırır. Müəllimliyin etibarlı peşə olması fikri ilə yalnız 7 respondent razılaşmayıb, 5 nəfər isə qətiyyən razılaşmayıb. Bu, şəxsi təcrübə, müəyyən bölgələrdə və ya məktəblərdə iş təhlükəsizliyi ilə bağlı qeyri-müəyyənlik və ya ümumi təhsil sisteminə inamın olmaması ilə bağlı ola bilər. Respondentlərdən 34-ü cavabda qərar verməyib. Bu, karyera perspektivləri haqqında məlumatsızlığı və ya sahədə iş təhlükəsizliyi ilə bağlı qarışıq hissləri göstərə bilər.

Sorğunun nəticələri göstərir ki, respondentlərin əksəriyyəti müəllim peşəsini etibarlı hesab edir. Bu, müəllim olmağın sosial və iqtisadi faydalarını vurğulayan tədqiqatlarla dəstəklənən peşənin sabitliyinə və davamlılığına olan inamı əks etdirir.

Müəllim peşəsinə münasibət alt qrupu üzrə respondentlərə ünvanlanmış beş sualın təhlili göstərir ki, pedaqoji fakültələrdə təhsil alan kişi tələbələr müəllim peşəsini gender baxımından neytral, hörmətli və məsuliyyətli kimi qəbul edirlər. Bu, gender bərabərliyi və cəmiyyətdə peşənin statusunun artırılması istiqamətində müasir tendensiyaları təsdiqləyir. Bununla belə, peşənin nüfuzunun yüksək qiymətləndirilməsi ilə razılaşmayan müəyyən sayda tələbələr də var ki, bu da əmək şəraitinin daha da yaxşılaşdırılmasının və müəllimin cəmiyyətdəki statusunun artırılmasının zəruriliyindən xəbər verə bilər.

Bu cür tapıntılar, müəllim peşəsinin məsuliyyətli və vacib bir peşə olmasına baxmayaraq, sosial status və gender rollarının qavranılmasında çətinliklərlə üzləşdiyini göstərən tədqiqatlarla uyğundur.

Müəllimlik karyerası ilə bağlı gözləntilər

Sorğuda mövcud olan sualların yeddisi bu altqrupa aid idi. “*MİQ imtahanına hazırlaşmaq əsas vəzifəmdir*” sualı ilə bağlı təhlilin nəticələri respondentlərin bu məsələ ilə bağlı fikirlərinin güclü təbəqələşməsini göstərir. Bir tərəfdən 123 nəfər (66+57) imtahana hazırlaşmağı vacib vəzifə hesab edir ki, bu da respondentlərin təxminən 36%-ni təşkil edir. Digər tərəfdən, 130 nəfər (45+85), həmçinin təxminən 36% bunu əsas vəzifə hesab etmir, daha 85 nəfər isə qərarsızdır (təxminən 28%). Bu qütbləşmə göstərə bilər ki, tələbələrin əhəmiyyətli bir hissəsi üçün imtahan onların peşəkar karyerasında vacib, lakin həlledici amil deyil. Test hazırlığının əsas məqsəd olduğu ilə razılaşmayanlar, çox güman ki, tədrisin digər aspektlərinə diqqət yetirəcəklər və ya başqa karyera prioritetlərinə sahib olacaqlar. Qərarsızların yüksək faizi (85 nəfər, təxminən 28%) bir çox tələbənin imtahanın gələcək karyerası üçün əhəmiyyətindən əmin olmadığını göstərə bilər. Bu, tələbələrin öz prioritetləri ilə bağlı hələ tam qərar vermədiklərini və ya imtahan hazırlığına əsas vəzifə kimi deyil, bir çox vəzifələrdən biri kimi baxdıqlarını göstərə bilər. Təhsilinin sonuncu ilində bu qədər qərarsızın olması narahatlıq doğuran faktordur.

Bu məlumatlar müəllim karyerası üçün gözləntilərlə müqayisə edilə bilər. Ola bilsin ki, imtahana hazırlığın vacibliyi ilə razılaşmayanlar müəllimlik təcrübəsi, peşəkar bacarıqlara yiyələnmək və ya tədqiqatda iştirak etmək kimi digər amillərə üstünlük verirlər. Digər tədqiqatlarda, xüsusən Yaponiya və ya Cənubi Koreya kimi müəllim imtahanlarının məşğulluq üçün kritik əhəmiyyət kəsb etdiyi ölkələrdə imtahana hazırlıq çox vaxt təhsil fakültələrində oxuyan tələbələr üçün əsas prioritet kimi qəbul edilir. Motivasiyadakı fərqlər konkret ölkədəki təhsil sisteminin xüsusiyyətlərini, eləcə də tələbələrin imtahan tələblərinə münasibətini əks etdirə bilər.

Demək olar ki, 40%-ni təşkil edən ümumilikdə 137 respondent (100+37) *müəllim imtahanına hazırlaşmağın universitetdə dərslərə qatılmaqdan daha dəyərli olması* fikri ilə

razılaşıb. Bu, imtahanın universitetdə alınan akademik təhsildən daha çox peşəkar karyera üçün daha əhəmiyyətli bir meyar kimi qəbul edildiyini göstərə bilər. Bununla belə, 133 respondent (47+86) və ya təxminən 38% bu ifadə ilə razı deyil. Bu onu göstərir ki, tələbələrin əhəmiyyətli hissəsi hələ də öz peşəkar inkişafı üçün universitet təhsilini vacib hesab edir və yalnız imtahan hazırlığına üstünlük verməyə hazır deyillər. Maraqlıdır ki, respondentlərin əhəmiyyətli hissəsi (68 nəfər, təxminən 20%) bu məsələdə qərarsızdır. Bu, tələbələrin gələcək peşələri üçün lazımi bacarıq və bilikləri təmin edən bir qurum kimi universitetin əhəmiyyətinə dair şübhələrini göstərə bilər. Belə tələbələr nəzəri təlimin və ya imtahan nəticələrinin karyera yollarında həlledici olub-olmaması ilə bağlı qeyri-müəyyən hiss edə bilərlər.

Bu sualın cavablarını əvvəlki sualla ("*Müəllim seçimi imtahanına hazırlaşmaq mənim əsas vəzifəmdir*") müqayisə etdikdə, tələbələrin əhəmiyyətli bir hissəsinin imtahanı vacib hesab etdiyini görmək mümkündür. Lakin onların fikrincə, bu imtahan universitet təhsilinə tamamilə laqeyd olacaq qədər vacib deyil. Bu, formal təhsil ehtiyacı ilə praktiki testlərə hazırlıq arasında balansı göstərə bilər.

Beynəlxalq təcrübədə imtahan hazırlığı ilə müqayisədə formal universitet təhsilinin əhəmiyyətinə yanaşma fərqlidir. Müəllimlik lisenziyası üçün imtahanların çox çətin və rəqabətli olduğu bəzi təhsil sistemlərində tələbələr imtahan hazırlığına daha çox diqqət yetirə bilərlər. Məsələn, ABŞ və ya Böyük Britaniya kimi ölkələrdə bəzi tələbələr, xüsusən də bu imtahanlar daha yaxşı karyera imkanlarına çıxış təmin edərsə, imtahan hazırlığını nəzəri təhsildən daha vacib hesab edə bilmələri təcrübəsi mövcuddur.

"*Mənim ixtisasıma uyğun vakansiya olmayacağından narahatam*" - Respondentlərin 40%-dən çoxu (75+59) onların ixtisaslarına uyğun gələn vakansiyaların mümkün çatışmazlığından narahat olduğunu bildirib. Bu, tələbələrin gələcək məşğulluqları ilə bağlı narahatlığını göstərir və vakant yerlər üçün rəqabətin intensiv ola biləcəyi əmək

bazarındakı ümumi tendensiyalara uyğundur. 78 tələbə (təxminən 21%) cavaba qərar verə bilməyib. Bu, məlumat çatışmazlığını və ya məzun olduqdan sonra iş imkanlarına inamı göstərə bilər. Bu, həm də proqnozlaşdırmanı çətinləşdirən qeyri-sabit əmək bazarı vəziyyəti ilə bağlı ola bilər. Maraqlıdır ki, 126 respondent (39 + 87), demək olar ki, 34%-ni təşkil edir, məşğulluqla bağlı narahatlıqlarını bölüşmür. Bu fakt onların bacarıqlarına tələbat olduğuna dair biliklərinə inamı göstərə bilər. Bu tələbələr həmçinin karyera seçimlərində əlaqələr və ya çeviklik kimi digər amillərə də etibar edə bilərlər. Bu, optimist baxışdan çıxan nəticədir. Lakin digər tərəfdən narahat olmamağın səbəbi ümumiyyətlə müəllimliyə karyera kimi yanaşmamaqdan da irəli gələ bilər.

Müvafiq vakansiyaların olmaması qorxusu təhsil və digər fakültələrin məzunları üçün ümumi problemdir. Cushman (2005) tərəfindən aparılan tədqiqat göstərir ki, bu cür narahatlıqlar tələbələr arasında tez-tez iqtisadi qeyri-sabitlik və əmək bazarında baş verən dəyişikliklər fonunda yaranır. Məsələn, ABŞ və Avropada aparılan təhsil tədqiqatları tələbələrin bilik və bacarıqlarının, xüsusən məzunların sayının artması və mümkün "bazar doyması" kontekstində kifayət qədər tələbat olmaya biləcəyi ilə bağlı narahatlıqlarını vurğulayır. Bu narahatlıq həm də peşənin feminizasiyası ilə bağlı ola bilər, burada qadınların müəllimlər arasında həddindən artıq təmsil olunması kişilərin, xüsusən də müəyyən fənn sahələrində və ya coğrafi bölgələrdə iş tapmaqda inamsızlıq hiss etməsinə səbəb ola bilər.

"*Müəllim kimi fəaliyyətə başladıqda peşəmlə qürur duyacağam*" - 238 respondent (təxminən 63%) müəllim peşəsi ilə fəxr edəcəkləri ilə qəti şəkildə razılaşır və ya razılaşır. Bu göstərici tələbələrin xeyli hissəsi arasında müəllimlik karyerasına yüksək dərəcədə müsbət münasibət olduğunu göstərir. Bu, onların şəxsi motivasiyasını və gələcək nəsil qarşısında məsuliyyət hissini əks etdirə bilər. 69 tələbə (təxminən 18%) cavabda qərarsız idi. Bu göstərici onların gələcək karyera yolu ilə bağlı qeyri-müəyyənliyini və ya işləri ilə

fəxr edə biləcəklərinə inamsızlığını göstərə bilər. Bu, onların iş şəraiti və ya peşənin sosial tərəfləri ilə bağlı şübhələri ilə bağlı ola bilər. Yalnız 31 respondent (təxminən 8%) peşələri ilə fəxr edəcəkləri ilə razılaşmır və ya qəti şəkildə razılaşmır. Bu nəticələr əhəmiyyətli olmasa da, müəllimlərin iş şəraiti, maaşı və ya sosial statusu ilə bağlı məyusluğu əks etdirə bilər ki, bu da öz növbəsində onların motivasiyasına təsir göstərir.

Müəllimlik peşəsindən qürur peşəkar özünü identifikasiya və iş məmnunluğuna təsir edən mühüm amildir. Tədqiqatlar göstərir ki, bir peşəyə müsbət münasibət və işindən qürur hissi birbaşa olaraq karyera məmnunluğu və yüksək səviyyəli özünü effektivliklə əlaqələndirir (Klassen vd., 2009; OECD, 2017). Eyni zamanda, müəllim peşəsinin aşağı maaş və ya qeyri-kafi dəstək kimi problemlərlə üzləşdiyi ölkələrdə peşə ilə fəxr etmə səviyyəsi aşağı düşə bilər ki, bu da yüksək stress və tükənmə səviyyəsinə gətirib çıxarır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, belə nəticələr regionun sosial və mədəni xüsusiyyətlərindən, eləcə də cəmiyyətdə peşənin qəbulundan asılı ola bilər. Müəllimlərin yüksək sosial statusu və təhsilə güclü dəstəyi olan ölkələrin təhsil işçiləri arasında qürur və məmnunluq səviyyəsi daha yüksəkdir.

"*Müəllim kimi fəaliyyətə başladıqda maddi ehtiyaclarım azalacaq*" - 113 respondent (təxminən 30%) bu sualın cavabında qərarsız qalıb. Bu, müəllim kimi işə başladıqdan sonra onların maliyyə vəziyyətinin necə dəyişəcəyi ilə bağlı ümumi qeyri-müəyyənliyi göstərə bilər. Ola bilər, tələbələr əmin deyillər ki, işə başladıqdan sonra mövcud həyat standartlarını qoruyub saxlaya və ya onu yaxşılaşdıra biləcəklər. Ümumilikdə 140 respondent (təxminən 38%) müəllim kimi işə başladıqdan sonra maddi ehtiyaclarının azalacağı ilə razılaşmır və ya qəti şəkildə razılaşmır. Bu onu deməyə əsas verir ki, bir çox tələbələr müəllimlərin maaşlarının aşağı səviyyədə olmasından xəbərdardırlar və başa düşürlər ki, maliyyə çətinlikləri məzun olduqdan sonra da davam edə və ya daha da pisləşə bilər. Yalnız 85 respondent (təxminən 23%) maliyyə

ehtiyaclarının azalacağı ilə tam şəkildə razılaşır və ya razılaşır. Bu, bu qrup tələbələrin maddi ehtiyaclarla bağlı gözləntilərinin daha az olduğunu və ya bəlkə də peşələri naminə xərcləri azaltmağa hazır olduqlarını göstərə bilər.

Bir çox tədqiqatlar müəllim peşəsinin cəlbediciliyinə təsir edən əsas amillərdən biri kimi əmək haqqının aşağı olmasını göstərir (Cushman, 2005; Irvine & Vermilya, 2010; İrsaliyev vd., 2019; Oleynikov & Penkova, 2016). Təhsilin kifayət qədər maliyyələşdirilmədiyi ölkələrdə müəllimlər çox vaxt maaşlarından narazıdırlar ki, bu da öz növbəsində peşəkar tükənməyə və müəllimlərin yerdəyişməsi səviyyəsinin artmasına səbəb ola bilər. Bu tendensiya həmçinin tələbələrin gələcək maliyyə vəziyyəti və təhsil sahəsində karyera gözləntiləri ilə bağlı ümumi qeyri-müəyyənliyini əks etdirə bilər.

"*Müəllim kimi fəaliyyətə başladıqda təsir imkanlarım daha çox olacaq*" - Respondentlərin xeyli hissəsi (114 nəfər və ya təxminən 30%) bu sualın cavabında qərarsız olub. Bu, onların müəllimlik peşəsində rolu və təsirinin nədən ibarət olacağını anlamamaqdan xəbər verə bilər. Bu, həm də məktəb mühitində onların fikirlərinin nə dərəcədə nəzərə alınacağına dair qeyri-müəyyənliyi göstərə bilər. Ümumilikdə 169 respondent (təxminən 45%) müəllim olmağın onlara daha çox təsir edəcəyi ilə razılaşdı və ya tam şəkildə razılaşdı. Bu respondentlər çox güman ki, müəllim peşəsini şagirdin inkişafına və bəlkə də bütövlükdə təhsil sisteminə fəal təsir etmək imkanı kimi görürlər. Skeptisizm və mənfi təsəvvürlərə malik olduğu güman edilən 55 respondent (təxminən 15%) onların daha çox təsirə malik olacağı ilə razılaşmır və ya qəti şəkildə razılaşmır. Bu, xüsusilə ciddi təhsil bürokratiyasının və ya məhdud resursların və məktəb administratorlarının dəstəyinin olduğu mühitlərdə müəllimlərin əhəmiyyətli təsir göstərmək qabiliyyətinə dair şübhələri əks etdirə bilər.

Tədqiqatlar göstərir ki, müəllimlər təhsil siyasəti ilə bağlı məhdudiyyətlər, bürokratiya və tədrisdə muxtariyyətin olmaması səbəbindən təsir çatışmazlığı hiss edə

bilərlər (Meşkova, 2014; Nasuwt, 2023; Oleynikov & Penkova, 2016). Bu, tez-tez gücsüzlük hisslərinə və peşə ilə bağlı məyusluğa gətirib çıxarır ki, bu da müəllimlərin yüksək yerdəyişmə nisbətinə təsir edən amillərdən biri ola bilər. Bununla belə, öz peşəsini bir missiya və təhsilalanların həyatında dəyişiklik etmək fürsəti kimi görən müəllimlər işlərindən daha çox məmnun olurlar və daha çox təsiretmə imkanlarını hiss edirlər. Nəticə etibarı ilə, bəzi ölkələrdə müəllimlərin əməyi cəmiyyətdə yüksək qiymətləndirilirsə və onlara tədris yanaşmalarını həyata keçirmək üçün kifayət qədər muxtariyyət verilirsə, onlar peşədə daha güclü hiss edə bilərlər.

"*Müəllim kimi fəaliyyət karyera imkanlarımı genişləndirəcək*" - Respondentlərin bir çoxu (93 nəfər və ya təxminən 25%) bu sualın cavabında qərar verə bilməyib. Bu, bir çox tələbələrin müəllim peşəsinin onlara hansı karyera perspektivləri verə biləcəyi barədə dəqiq təsəvvürə malik olmadığını göstərə bilər. 156 respondent (təxminən 41%) müəllim olmağın onların karyera imkanlarını artıra biləcəyi ilə razılaşdı və ya tam şəkildə razılaşdı. Bu tələbələr, çox güman ki, təhsildə peşəkar təcrübənin həm peşə daxilində (məsələn, təhsil idarələrində mütəxəssis və ya məktəb direktoru olmaq imkanı), həm də ondan kənarda (məsələn, təhsil layihələri üzərində işləmək) onlar üçün yeni perspektivlər aça biləcəyinə inanırlar. 89 respondent (təxminən 23%) müəllim olmağın onların karyera imkanlarını artıracağı ilə razılaşmır və ya qəti şəkildə razılaşmır. Bu tələbələr müəllim peşəsinin geniş karyera imkanları təmin etmədiyini və onların gələcək peşə trayektoriyalarını məhdudlaşdırdığını hiss edə bilərlər.

Day və digərləri (2013), Guarino və digərləri (2006) kimi müəlliflərə görə, müəllim peşəsinin karyera imkanlarını məhdudlaşdıran təsəvvürləri aşağı maaş, peşəkar inkişaf imkanlarının məhdudluğu və müəllimlər arasında yüksək tükənmə nisbətləri ilə əlaqələndirilə bilər. Bununla belə, karyera imkanlarının mövcud olduğu sistemlərdə müəllimlər öz peşələrindən təhsil siyasəti, idarəetmə və ya qeyri-kommersiya işi kimi

əlaqəli sahələrdə tramplin kimi istifadə edə bilərlər. Digər tərəfdən, bir çox müəllimlər üçün “karyera imkanları” anlayışının özü şaquli irəliləyişləri deyil, onların səlahiyyətlərinin üfüqi genişlənməsini, təhsil proseslərinə təsir etmək və ya maraqlı layihələr üzərində işləmək imkanlarını əhatə edə bilər.

“*Müəllim karyerasında gözləntilər*” altqrupu üzrə sorğunun nəticələri təhsil fakültələrində oxuyan kişi tələbələr arasında müxtəlif fikirlər və etimad səviyyələrini göstərdi:

– Müəllimlik imtahanına hazırlaşma ilə bağlı suallar müəyyən etdi ki, tələbələrin əhəmiyyətli hissəsi bu prosesi əsas məqsəd hesab etmir. Eyni zamanda, respondentlərin demək olar ki, üçdə biri imtahana hazırlaşmanın universitet dərslərində iştirakdan daha vacib olması ilə razılaşır və ya tam şəkildə razılaşır ki, bu da təhsilə praqmatik yanaşmadan xəbər verə bilər.

– Təhsil aldığı sahədə iş tapa bilməsi ilə bağlı suallar fikir ayrılığını ortaya qoydu. Tələbələrin təxminən 38%-i narahatlıq yaşayır ki, bu da öz iş perspektivlərinə inamsızlığı əks etdirə bilər, xüsusən də yüksək rəqabətli iş bazarında. Bununla belə, respondentlərin əhəmiyyətli bir hissəsində belə bir narahatlıq yoxdur ki, bu da onların gələcək peşələrinə inamından xəbər verir.

– Peşələrində qürur hissi ilə bağlı suallar yüksək səviyyədə müsbət münasibət göstərdi - respondentlərin təxminən üçdə ikisi müəllim kimi işindən qürur duymağa hazırdır. Bununla belə, peşənin maliyyə aspekti ilə bağlı gözləntilər daha təmkinlidir: respondentlərin yalnız dörddən biri maliyyə ehtiyaclarının kifayət qədər ödəniləcəyinə inanır.

– Peşəyə müsbət münasibət olmasına baxmayaraq, respondentlərin yalnız üçdən biri bunu karyera yüksəlişi üçün fürsət kimi görür. Bu, tələbələrin müəllim peşəsini

sabit, lakin karyera inkişafı üçün məhdud perspektivlərlə qəbul etdiklərini göstərə bilər.

Müəllimlik karyerasından gözləntilərlə bağlı suallara tələbələrin cavablarının təhlili göstərir ki, seçdikləri peşə ilə yüksək qürur hissi olmasına baxmayaraq, bir çox tələbələr gələcək karyera imkanları və maliyyə perspektivləri ilə bağlı narahatlıq keçirirlər. Bu, gənc müəllimlərə dəstək sisteminin təkmilləşdirilməsi, bu peşənin statusunun və əməyinin ödənilməsinin yaxşılaşdırılması, habelə peşəkar artım və inkişaf üçün əlavə imkanların yaradılması zərurətindən xəbər verir.

Müəllim peşəsi ilə bağlı özünə inam

"*Müəllimlərin işə qəbulu imtahanı məni narahat etmir*" sualının nəticələri göstərir ki, respondentlərin əhəmiyyətli bir hissəsi öz qabiliyyətlərinə inamlıdır, lakin hamısı deyil. Qeyd etmək vacibdir ki, 97 respondent bu bəyanatla qəti şəkildə və 53 respondent razılaşır ki, bu da imtahanda iştirak etməkdən əmin olanların xeyli hissəsini (150) artırır. Bununla belə, 81 respondent qərarsız qalır, daha 107 nəfər ("razı deyiləm" və "qətiyyətlə razı deyiləm" seçənlər də daxil olmaqla) imtahanla bağlı bəzi narahatlıqlarını bildirib.

Bu nəticə akademik qabiliyyətə fərdi inam, oxşar imtahanlarla əvvəlki təcrübə, eləcə də imtahanın özünün çətinliyi barədə təsəvvürlər kimi bir neçə amili əks etdirə bilər. Tədqiqat ədəbiyyatı göstərir ki, belə imtahanlara hazırlaşmaq həm koqnitiv, həm də emosional hazırlıq tələb edir. Tələbələrə bacarıqlarını təkmilləşdirməyə və imtahan narahatlığını azaltmağa kömək edən təlim kursları və dəstək proqramları vasitəsilə özünə inamı artırmaq olar.

Bu nəticələri digər tədqiqatlarla müqayisə etsək, imtahan narahatlığının dərəcəsi müxtəlif amillərdən, o cümlədən hazırlıq səviyyəsi, təhsil səviyyəsi və gələcək peşəkar imkanlar haqqında təsəvvürlərdən asılı olaraq əhəmiyyətli dərəcədə dəyişə bilər. Məsələn, Schwarzer və Hallumun (2008) araşdırması göstərir ki, öz biliyinə və hazırlığına arxayın

olan tələbələr qabiliyyətlərinə şübhə edənlərə nisbətən daha az imtahan narahatlığı yaşayırlar. Bu, Bandura (1997) tərəfindən təklif olunan öz-özünə effektivlik konsepsiyası ilə əlaqələndirilə bilər, burada insanın öz qabiliyyətlərinə yüksək qiymət verməsi tapşırıqlarda daha böyük uğurlara və stress səviyyələrinin aşağı düşməsinə səbəb olur. Bu cür proqramlar qeyri-müəyyənlik və ya sınaq narahatlığı yaşayan respondentlərin inamını artıra bilər.

Respondentlərin "*Özümü müəllim olmağa hazır hiss edirəm*" sualına cavabları pedaqoji fakültələrin tələbələri arasında etimad səviyyələrinin necə bölüşdürüldüyünü nümayiş etdirir. 105 nəfər bu ifadə ilə tamamilə razıdır ki, bu da onların öz qabiliyyətlərinə yüksək inamını və peşəkar fəaliyyətə başlamağa hazır olduğunu göstərir. 67 nəfər bu bəyanatla razılaşır ki, bu da kifayət qədər yüksək etimaddan xəbər verir. Bununla belə, respondentlərin əhəmiyyətli bir hissəsi (84 nəfər) cavabda qərarsız olublar ki, bu da gələcək peşələrinə şübhə və ya kifayət qədər hazırlıq olmadığını göstərə bilər. Ümumilikdə 82 nəfər özünə inamla bağlı aşkar problemləri göstərən bu ifadə ilə razılaşmır və ya qəti şəkildə razı deyil.

Cavablardakı bu müxtəliflik tələbələr arasında hazırlıq səviyyəsi, şəxsi gözləntilər və peşə haqqında təsəvvürlərdəki fərqləri göstərə bilər. Özünü hazır hiss edənlər, çox güman ki, ya kifayət qədər dəstək və təhsil almış, ya da özlərinə inamlı hiss etməyə kömək edən daxili keyfiyyətlərə malikdirlər. Digər tərəfdən, əmin olmayanlar öz inamlarını artırmaq üçün əlavə resurslara, mentorluğa və ya praktiki təcrübəyə ehtiyac duya bilər.

Digər tədqiqatların nəticələri ilə müqayisədə qeyd etmək olar ki, tələbələrin öz peşə hazırlığına inamı çox vaxt pedaqoji proqramın keyfiyyəti, praktiki hazırlığın səviyyəsi və peşəkar inkişaf imkanlarının mövcudluğu ilə əlaqələndirilir (Darling-Hammond, 2006). Qeyd edilən tədqiqat göstərir ki, sistematik təcrübə və müəllim və mentorların dəstəyi tələbələrin tədrisə hazırlığını əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdıra bilər.

"*Müəllim işləsəm, şagirdlərlə ünsiyyət qura biləcəyəm*" sualının cavabları aşağıdakıları göstərir:

- 173 nəfər bu bəyanatla qəti şəkildə razılaşır ki, bu da respondentlərin əksəriyyətinin ünsiyyət bacarıqlarına və tələbələrlə yaxşı münasibət qurmaq bacarığına arxayın olduğunu göstərir.
- 54 respondent bu bəyanatla razılaşır ki, bu da onların tələbələrlə gələcək münasibətlərinə dair müsbət təsəvvürdən xəbər verir.
- 34 nəfər qərarsız idi, bu da onların ünsiyyət qabiliyyətinə dair şübhələri göstərə bilər.
- Cəmi 77 nəfər razılaşmır və ya qəti şəkildə razılaşmır, bu da şagirdlərlə əlaqə yaratmaq imkanlarına şübhə edən xeyli sayda respondenti göstərir.

Bu cür nəticələr gənclərlə əvvəlki təcrübələrə və ya respondentin öz hesabatlarına əsaslanan müxtəlif inam səviyyələrini əks etdirə bilər. Qətiyyətlə razılaşanların yüksək faizi tələbələrin əksəriyyətinin uşaq və yeniyetmələrlə səmərəli işləmək bacarığına inandığını göstərir ki, bu da müəllim işinin vacib aspektidir. Bununla belə, şübhəsi olanların olması gələcək müəllimlərdə ünsiyyət bacarıqlarının inkişafına yönəlmiş proqramlara ehtiyac olduğunu göstərir. Respondentlərin müəllimlik peşələrinə inamla bağlı suallara cavablarını ümumiləşdirərək, bir neçə əsas məqamı vurğulamaq olar:

- Bir çox respondent MİQ imtahanları ilə bağlı narahatlığını ifadə edərək, daha çox sınaq hazırlığına və stressi azaldan mühitə ehtiyac olduğunu vurğuladı.
- Respondentlərin əksəriyyəti özünü müəllimliyə hazır hiss etsə də, tələbələrin müəyyən bir hissəsi hələ də qərarsızdır və ya şübhələnir. Bu, təlim dövründə dəstək və peşəkar inkişaf proqramlarının vacibliyini vurğulayır.
- Respondentlərin əksəriyyəti şagirdlərlə ünsiyyət qurmaq bacarıqlarına arxayındırlar ki, bu da onların məktəbdə gələcək işlərinin müsbət göstəricisidir. Bununla belə, öz

qabiliyyətlərinə arxayın olmayan müəyyən sayda tələbələr var və bu, gələcək müəllimlərin şəxsiyyətlərarası bacarıqlarının təkmilləşdirilməsinə təhsil müəssisələrindən diqqət tələb edir.

Bütövlükdə, nəticələr göstərir ki, tələbələrin əhəmiyyətli bir hissəsi öz peşə bacarıqlarına inam hiss etsə də, gələcək müəllimlərin praktik işə inamını və hazırlığını artırmaq üçün əlavə tədbirlərə ehtiyac var. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən ali təhsil müəssisələrində pedaqoji fakültələrin sonuncu kursunda təhsil alan kişi tələbələr arasında keçirilən sorğuda respondentlər "Müəllim peşəsinə münasibət", "Müəllim karyerası ilə bağlı gözləntilər" və "Müəllim peşəsi üçün özünə inam" alt qruplarının suallarını cavablandırıblar.

Tədqiqat göstərir ki, Azərbaycanda pedaqoji fakültələrdə təhsil alan kişi tələbələr ümumilikdə müəllimlik peşəsinə müsbət münasibət bəsləyir, onun ictimai əhəmiyyətini və məsuliyyətini dərk edirlər. Bununla belə, onlar gələcək karyeraları və öz peşəkar bacarıqları ilə bağlı qeyri-müəyyənliklə bağlı bir sıra problemlərlə üzləşirlər. Buraya həm məzun olduqdan sonra işlə təmin olunmaqla bağlı narahatlıqlar, həm də müəllimlərin ixtisas imtahanlarına adekvat hazırlıqla bağlı narahatlıqlar daxildir. Bir çox tələbələr öz müəllimlik qabiliyyətlərinə arxayın olsalar və təhsilalanlarla səmərəli qarşılıqlı əlaqə qura biləcəklərinə inansalar da, respondentlərin müəyyən bir hissəsi öz peşəkar hazırlığına şübhə ilə yanaşır. Bu, imtahanlara hazırlaşmaqda kifayət qədər dəstəyin olmaması və cəmiyyətdə peşənin qavranılması ilə bağlı çətinlikləri əks etdirə bilər.

Müəyyən edilmiş problemləri nəzərə alaraq gələcək müəllimlərə dəstək tədbirlərinin gücləndirilməsi vacibdir. Tələbələrin öz peşəkar səriştələrinə inamını gücləndirməyə, imtahanlar və karyera perspektivləri ilə bağlı narahatlığı azaltmağa kömək edəcək əlavə peşəkar inkişaf proqramları, mentorluq və psixoloji dəstəyin tətbiqi tövsiyə olunur. Bu cür təşəbbüslər həm də kişilər arasında müəllimlik peşəsinin cəlbediciliyini

artırmağa kömək edə bilər ki, bu da öz növbəsində təhsil sahəsində gender balanssızlığının aradan qaldırılmasına kömək edəcək. Odur ki, təhsil alan tələbələrin bacarıq və inamını inkişaf etdirmək üçün təhsil müəssisələrinin dəstəyi ölkənin təhsil sisteminə töhfə verməyə hazır olan ixtisaslı və motivasiyalı müəllimlərin yetişdirilməsində əsas amildir.

Nəticələr və müzakirə

Ümumi baxış

Bu araşdırmanın məqsədi Azərbaycanda pedaqoji fakültələrdə təhsil alan kişi tələbələrin müəllimlik peşəsinə münasibətini, gələcək karyeralarından gözləntilərini, özünə inam səviyyəsini öyrənmək olub. Tədqiqatın cavab axtardığı əsas suallara aşağıdakılar daxildir:

Tələbələrin müəllimlik peşəsinə münasibəti necədir?

Onların gələcək müəllimlik karyerası ilə bağlı hansı gözləntiləri var?

Onların müəllim olmaq yolunda özlərinə inamları hansı səviyyədədir?

Bu fəsildə sorğunun ətraflı nəticələri verilmiş, mövcud ədəbiyyat kontekstində təhlil edilmiş və müəyyən edilmiş problemlərin mümkün həlli yolları müzakirə edilmişdir. Məlumatların təhlili müəllim hazırlığının hazırkı vəziyyətini və vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün nə edilə biləcəyini dərindən başa düşməyə imkan verəcəkdir. Bu bölmə nəticələrin şərhinə, tendensiyaların müəyyən edilməsinə və onların tədris təcrübəsi və təhsil siyasəti üçün təsirlərinin müzakirəsinə yönəlib.

Toplanmış məlumatlar əsasında Azərbaycanın təhsil fakültələrində təhsil alan kişi tələbələrin münasibətində, gözləntilərində və özünə hörmətində bir neçə əsas tendensiya müəyyən edilə bilər.

Müəllim peşəsinin ümumi müsbət qiymətləndirilməsi:

Respondentlərin əhəmiyyətli bir hissəsi müəllimlik peşəsinə müsbət münasibət bildirib. Tələbələrin əksəriyyəti müəllimliyin hörmətli və məsuliyyətli peşə olması ilə razılaşır. İştirakçıların 70%-dən çoxu müəllimliyin cəmiyyətdə məmnunluq və tanınma gətirən təhlükəsiz və vacib bir peşə olması ilə razılaşıb və ya tam şəkildə razılaşıb.

Gender peşə seçiminə təsir etmir:

Müəllimlik peşəsinin qadınlara daha uyğun olması ilə bağlı ənənəvi təsəvvür olsa da, respondentlər hesab edirlər ki, bu peşənin seçimində gender həlledici rol oynamamalıdır. Respondentlərin təxminən 80%-i təhsildə gender məsələlərinə müasir yanaşmanı əks etdirən yaxşı müəllim olmaq üçün cinsin əhəmiyyətinin olmadığını bildirib.

Gələcək karyera ilə bağlı gözləntilər və narahatlıqlar:

Peşəyə müsbət münasibət olmasına baxmayaraq, gələcək karyera perspektivləri ilə bağlı bir sıra narahatlıqlar var. Tələbələrin əsas narahatçılığı təhsili başa vurduqdan sonra əmək haqqının aşağı olması və iş təhlükəsizliyinin olmaması ilə bağlıdır. Bu narahatlıqlar onların gələcəyə inamına və müəllimlik karyerasını davam etdirmək motivasiyasına təsir edir.

Öz hazırlığını və inamını qiymətləndirmək:

Onların müəllim olmağa hazır olması ilə bağlı suallarda respondentlərin cavabları müxtəlif olmuşdur. Bir çox tələbələr özlərini inamlı və işçi qüvvəsinə daxil olmağa hazır hiss etsələr də, əhəmiyyətli bir qismi öz ixtisaslarına və işə qəbul imtahanlarından uğurla keçmək qabiliyyətinə şübhə edir. Bu, məktəbdən işə keçid zamanı əlavə təlim və dəstəyə ehtiyac olduğunu göstərir.

Bu ümumi tendensiyalar Azərbaycanda gələcək kişi müəllimlər arasında müəllimlik peşəsi haqqında təsəvvürlərin mürəkkəb mənzərəsini nümayiş etdirir. Bir tərəfdən peşəyə müsbət münasibət və yüksək gözləntilər, digər tərəfdən karyera imkanları və iş sabitliyi ilə bağlı narahatlıq və qorxular göz qabağındadır.

Məlumatların təhlili və şərhi

Tələbələrin müəllimlik peşəsinə münasibəti ilə bağlı araşdırmalar mədəni və sosial kontekstdən asılı olan fikir və münasibətlərin müxtəlifliyini göstərir. Əvvəl də qeyd edildiyi kimi sorğuda nəzərdə tutulan suallar ümumən 3 istiqaməti əhatə edirdi: Müəllim peşəsinə münasibət, müəllim karyerası ilə bağlı gözləntilər və müəllim peşəsi üçün özünə

inam. Tədqiqat göstərdi ki, Azərbaycanda kişi tələbələrin əksəriyyətinin müəllimlik peşəsinə münasibəti müsbətdir və bu, ümumiyyətlə, digər ölkələrdə aparılan bir çox oxşar tədqiqatlara uyğundur.

Peşəyə müsbət münasibət: Həm bu tədqiqat, həm də digər tədqiqatlar (məsələn, Wang & Huang, 2014; Kyriacou & Coulthard, 2000) göstərir ki, müəllimlik karyerasını davam etdirən tələbələr, ümumiyyətlə, gələcək peşələri haqqında müsbət təsəvvürlərə malikdirlər. Bu, müəllim peşəsinin sosial əhəmiyyətli və məsuliyyətli qəbul edilməsi ilə bağlıdır. Bununla belə, ümumi müsbətliyə baxmayaraq, bir sıra tədqiqatlar (məsələn, Norton, 2013) əmək haqqı və peşəkar sabitliklə bağlı mövcud şübhə və narahatlıqlara diqqət yetirir.

Gender stereotipləri və müəllim peşəsi: Tədqiqatda respondentlərin 80%-dən çoxu yaxşı müəllim olmaq üçün genderin əhəmiyyətinin olmadığını bildirib. Oxşar tapıntılar Thornton (2022) tərəfindən də verilmişdir. O, tələbələrin indiki nəslinin müəllim peşəsi ilə bağlı ənənəvi gender stereotiplərinə məhəl qoymadığını vurğulayır. Bununla belə, bəzi ölkələrdə və mədəniyyətlərdə (məsələn, Sanderlend, 2004), xüsusilə ibtidai səviyyədə tədrisin qadınlar üçün daha uyğun olduğuna inanılır. Bu tədqiqatda əldə edilən məlumatlar müasir təhsil sistemlərinin tədqiqatlarında da müşahidə olunan müəllim peşəsində gender bərabərliyinə doğru tendensiyanı təsdiqləyir.

İctimai rəyin təsiri: Sorğunun respondentləri müəllimlik peşəsinin sosial tanınmasını yüksək qiymətləndirdilər ki, bu da Canrinus və digərləri (2012) tərəfindən aparılan tədqiqatların sosial bəyənmə müəllimlik peşəsini seçmək qərarında mühüm amildir nəticəsinənə uyğundur. Bununla belə, Barmby (2006) tədqiqatının göstərdiyi kimi, bəzi ölkələrdə tələbələr sosial tanınma və dəstək olmamasını hiss edə bilərlər ki, bu da onların tədris motivasiyasına mənfi təsir göstərir.

Məsuliyyət və peşəkar əhəmiyyət: Müəllimlik peşəsinin məsuliyyəti və əhəmiyyəti ilə bağlı respondentlər arasında yüksək səviyyədə razılıq beynəlxalq tədqiqatlarda da təsdiqlənir. Məsələn, Klassen və digərlərinin işində (2009) vurğulanır ki, məsuliyyət hissi və peşənin əhəmiyyəti gələcək müəllimlər üçün əsas həvəsləndirici amillərdir. Tədqiqat bu tapıntını dəstəkləyir və məsuliyyətin peşənin ayrılmaz bir hissəsi kimi göründüyünü nümayiş etdirir.

Xülasə, əldə edilən nəticələr əvvəlki tədqiqatlarla əsasən üst-üstə düşür və bu, mövcud narahatlıq və çətinliklərə baxmayaraq, Azərbaycanda kişi tələbələrin müəllimlik peşəsi haqqında ümumiyyətlə müsbət təsəvvürə malik olduğunu təsdiqləyir. Tələbələrin müəllimlik karyerasından gözləntiləri həm praktiki, həm də psixoloji aspektləri əhatə edən mürəkkəb və çoxşaxəli bir sahədir. Tədqiqat əsasən ümumi qlobal tendensiyaları əks etdirən, eyni zamanda Azərbaycan kontekstinə xas olan bəzi unikal xüsusiyyətlər nümayiş etdirən müxtəlif gözlənti səviyyələrini müəyyən edib.

İmtahana və hazırlığa diqqət: Nəticələr göstərir ki, bir çox tələbələr beynəlxalq tədqiqatlara uyğun gələn tədris işi ilə bağlı imtahanlara hazırlaşırlar. Məsələn, Watt və digərləri (2012) qeyd edib ki, müxtəlif ölkələrdə tələbələr peşəkar imtahanlara hazırlaşmağa böyük önəm verir, onları uğurlu karyeraya doğru atılan böyük addım kimi görürlər. Bununla belə, tədqiqatda akademik dəstək arasında əhəmiyyətli bir əlaqə tapmış Klassen və digərləri (2009) kimi tədqiqatlar tərəfindən dəstəkləndiyi kimi, özünə inamsızlığı və ya təhsil müəssisələrindən dəstəyin olmamasını göstərə bilən test narahatlığı və tələbələrin narahatlıq səviyyəsi artmışdır.

Qeyri-müəyyən gələcək: Araşdırma respondentlər arasında gələcək karyera imkanları ilə bağlı yüksək dərəcədə qeyri-müəyyənliyin olduğunu üzə çıxırdı. Bu, Stokking və digərlərinin (2003) tədqiqatının nəticələrinə uyğundur. Tədqiqat, gələcək müəllimlərin tez-tez peşələrində iş imkanları ilə bağlı qeyri-müəyyənliklə üzləşdiklərini

vurğulayır. Eyni zamanda Guarino və digərləri (2006) göstərir ki, qeyri-müəyyənlik çox vaxt iqtisadi qeyri-sabitlik və təhsil sisteminin kifayət qədər dəstəyinin olmaması ilə əlaqələndirilir.

Maliyyə gözləntiləri: Tələbələrin maliyyə gözləntilərinin də nisbətən aşağı olduğu müəyyən edilib. Bunu Hanushek və digərləri (2016) kimi tədqiqatlar təsdiqləyir ki, bu da tələbələrin müəllimlik karyerasında, xüsusən də ilkin mərhələlərdə çox vaxt yüksək maaş gözləmədiyini göstərir. Bununla belə, bəzi tədqiqatlar (məsələn, Dolton vd., 2018) vurğulayır ki, maliyyə gözləntiləri iqtisadi şəraitdən və hökumətin təhsillə bağlı siyasətindən asılı olaraq dəyişə bilər. Azərbaycan kontekstində aşağı maliyyə gözləntiləri ümumi iqtisadi şərait və təhsil sektorunda əmək haqqı səviyyəsi ilə bağlı ola bilər.

Peşə ilə qürur: Nəticələrin müsbət tərəfi ondan ibarətdir ki, respondentlərin əksəriyyəti müəllim kimi işə başlayanda öz peşələri ilə fəxr etməyə hazır olduqlarını bildirmişlər. Day və digərləri (2013) vurğulayır ki, insanın öz işində qürur hissi və əhəmiyyəti uzunmüddətli perspektivdə müəllimlərin motivasiyasını saxlamaq üçün əsas amildir. Bununla belə, bəzi tədqiqatlar (məsələn, Richardson & Watt, 2016) göstərir ki, iş zamanı bürokratik məhdudiyyətlər və qeyri-kafi sosial dəstək səbəbindən öz peşəsi ilə qürur hissi azala bilər ki, bu da davamlı peşə məmnuniyyəti üçün potensial problemdir.

Karyera imkanlarının genişləndirilməsi: Maraqlı məqam ondan ibarətdir ki, bir çox respondent müəllim olmağın onların karyera imkanlarını genişləndirəcəyinə əmin deyil. Bu, Ingersoll və digərləri (2018) tərəfindən həyata keçirilən tədqiqata da uyğundur, bəzi hallarda müəllim peşəsi “karyera dalanı” kimi qəbul edilir, xüsusən də gələcək böyümə və inkişaf üçün heç bir imkan olmadıqda. Bununla belə, bəzi ölkə kontekstləri (məsələn, Hargreaves, 2005) təhsildə karyera imkanlarının ölkələr və təhsil sistemləri arasında əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənə biləcəyini göstərir.

Beləliklə, tələbələrin müəllimlik karyerası ilə bağlı gözləntiləri Azərbaycana xas olan bəzi spesifik xüsusiyyətləri göstərsə də, ümumilikdə qlobal tendensiyalara uyğundur. İmtahana hazırlıq və maliyyə aspektləri ilə bağlı gözləntilər respondentlər arasında ən çox narahatlıq doğurur ki, bu da təhsil və dövlət strukturlarından əlavə diqqət tələb edir.

Özünə inam və peşəyə hazırlıq müəllimlik karyerasının uğuruna təsir edən mühüm göstəricilərdir. Tədqiqat elmi ədəbiyyatdan mövcud sübutları həm dəstəkləyən, həm də onlara zidd olan bəzi maraqlı tendensiyaları müəyyən etdi.

Peşəyə inam səviyyəsi: Məlumatlar göstərir ki, respondentlərin əksəriyyəti müəllim olmağa hazır olduqlarına orta səviyyədə inam ifadə edirlər. Bu, Klassen və digərləri (2009) tərəfindən aparılan araşdırmaya uyğundur ki, təhsil tələbələri arasında özünə inam (öz-özünə effektivlik) çox vaxt onların praktik təcrübə səviyyəsindən və müəllimlərin dəstəyi səviyyəsindən asılı olaraq dəyişir. Bununla belə, Bandura (1997) vurğulayır ki, davamlı inamın inkişafı üçün mentorluq və erkən praktik təcrübə imkanları da daxil olmaqla sistematik dəstək tələb olunur.

İmtahanlarla bağlı narahatlıq: Tədqiqatda aşkar edilən yüksək səviyyəli test narahatlığı Friedman və Kassın (2002) tədqiqatı kimi işlərlə dəstəklənir ki, bu da təhsil tələbələrinin tez-tez qarşıdan gələn peşə imtahanları ilə bağlı stress keçirdiklərini göstərir. Bu imtahanlar müəllim karyerası üçün əhəmiyyətli maneə kimi qiymətləndirilir. Eyni zamanda, Woolfolk Hoy və Spero (2005) kimi müəlliflərin tədqiqatları vurğulayır ki, tələbələrin özünə inamı adətən təcrübə ilə artır və bu, narahatlıq səviyyələrini azalda bilər. Bu, tələbələrin imtahanlar və gələcək karyeraları ilə bağlı narahatlıqlarını azaltmaq üçün praktiki fəaliyyətlərə erkən cəlb etməyin vacibliyini göstərir.

Təhsilalanlarla ünsiyyət qurmaq bacarığı: Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, tələbələrin əksəriyyəti təhsilalanlarla əlaqə qurmaq qabiliyyətinə arxayındır. Bu müsbət qavrayış Woolfolk Hoy və Spero (2005) kimi tədqiqatlarla dəstəklənir ki, bu da göstərir ki,

tələbələrlə effektiv qarşılıqlı əlaqə qurmaq bacarığına inam müəllimlərin peşəkar özünü effektivliyinin inkişafına böyük töhfə verir. Bununla belə, Brouwers və Tomic (2000) kimi bəzi tədqiqatlar xəbərdarlıq edir ki, bu etimadın həqiqi tədris bacarıqları və təcrübəsi ilə dəstəklənməsinə baxmayaraq, heç də hər zaman doğrulmaya bilər.

Peşəkar fəaliyyətə hazırlıq: Özünün müəllim olmağa hazır olması respondentlər arasında dəyişir, Darling-Hammond (2006) kimi tədqiqatçılar vurğulayır ki, müəllim təhsili proqramları çox vaxt kifayət qədər praktiki təlim vermir və bu, məzunların özünə inamını azalda bilər. Eyni zamanda, Feiman-Nemser (2001) vurğulayır ki, tədrisin ilk illərində mentorluq və nəzarət gənc müəllimlərin inamını əhəmiyyətli dərəcədə artıra bilər.

Beləliklə, respondentlərin müəllimlik peşəsinə olan inamı mövcud ədəbiyyatın tapıntıları ilə üst-üstə düşür. Tələbələr şəxsiyyətlərarası bacarıqlarına və təhsilalanlarla qarşılıqlı əlaqədə inam nümayiş etdirsələr də, onlar imtahan narahatlığı və onların hazırlığı ilə bağlı müəyyən qeyri-müəyyənliklə üzləşirlər. Bu, onların özünə inamını artırmaq və karyeralarına uğurlu başlanğıcı təmin etmək üçün praktiki təlim, mentorluq və nəzəri imtahana hazırlıq daxil olmaqla, tələbələrə dəstək proqramlarının daha da inkişaf etdirilməsi zərurətini vurğulayır.

Təhlillər nəticəsində qeyd etmək olar ki, tədqiqatdan əldə edilən əsas nəticələr mövcud elmi ədəbiyyatla həm ardıcıllıq, həm də müəyyən fərqlər nümayiş etdirir. Respondentlər arasında müəllim peşəsinə müsbət münasibət və şəxsiyyətlərarası bacarıqlara inam Woolfolk Hoy və Spero (2005) kimi tədqiqatçıların işi ilə dəstəklənir. Bununla belə, tələbələr arasında müəyyən edilmiş imtahan narahatlığı və hazırlığa inamsızlıq tədqiqatçılar Friedman və Kassın (2002) tapıntıları ilə uyğun gəlir və bu, praktiki təlimlərin artırılmasına və təhsil müəssisələrinin dəstəyinə ehtiyac olduğunu göstərir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, respondentlərin inamının bəzi aspektləri, məsələn, təhsilalanlarla qarşılıqlı əlaqədə inam ədəbiyyata uyğun gəlsə də, digərləri - peşəyə ümumi hazırlığa inam - təhsil proqramlarının daha da təkmilləşdirilməsinə ehtiyac olduğunu nümayiş etdirir (Darling-Hammond, 2006, Feiman-Nemser, 2001). Tələbə gözləntiləri ilə pedaqoji təcrübədəki aktual problemlər arasındakı bu fərqlər gələcək müəllimlərin təhsil və peşə hazırlığının təkmilləşdirilməsinə, o cümlədən effektiv mentorluq və praktiki təlim proqramlarının həyata keçirilməsinə kompleks yanaşma tələb edir.

Beləliklə, tədqiqatın nəticələri həm müəllim təhsili fakültələri, həm də gələcək müəllimlər üçün dəyərli fikirlər verir, nəzəri bilikləri praktiki təcrübə və psixoloji dəstəyi birləşdirən balanslaşdırılmış təlimin vacibliyini göstərir. Eyni zamanda, tədqiqata görə, Azərbaycanın pedaqoji fakültələrində təhsil alan kişi tələbələrin müəllimlik peşəsinə verdiyi yüksək önəm və hörmətə baxmayaraq, onların karyera gözləntiləri və özünə inamı gücləndirilməlidir. Gələcək müəllimlərin hazırlığını yaxşılaşdırmaq üçün aşağıdakı istiqamətlərə diqqət yetirmək lazımdır:

- ✓ Müəllimin peşəkar statusunun gücləndirilməsi: Cəmiyyətdə müəllim peşəsinin nüfuzunun artırılmasına, eləcə də dövlət səviyyəsində onun əhəmiyyətinin tanınmasına yönəlmiş kampaniya və proqramların yaradılması.
- ✓ Karyera inkişafı dəstəyi: Yeni müəllimlərə peşəkar çətinliklərin öhdəsindən gəlmək və karyeralarını inkişaf etdirmək üçün mentorluq və dəstək proqramlarının hazırlanması.
- ✓ Peşəkar bacarıqlara inamın artırılması: Tələbələrə müstəqil işə başlamazdan əvvəl lazımi təcrübə və öz tədris qabiliyyətlərinə inam qazanmağa imkan verəcək daha çox təcrübə yönümlü təlim proqramlarının tətbiqi.

Bu tədbirlər gələcək müəllimlərin peşəkar mühitdə mövqelərinin möhkəmlənməsinə və Azərbaycanda müəllim təhsilinin səmərəliliyinin artırılmasına kömək edəcək.

Müəllimlik peşəsini seçmək motivasiyası ilə bağlı suallar göstərdi ki, respondentlərin əksəriyyəti üçün müəllimlik peşəsi seçimi şəxsi istəklər və ailə gözləntiləri ilə bağlıdır. Tələbələrin 50%-dən çoxu qeyd edir ki, onların bu qərarını həm müəllim olmaq arzusu, həm də ailə gözləntilərini qarşılamaq istəyi əsas götürüb. Bu, tələbələrin peşəkar öz müqəddəratını təyinetmə prosesində daxili motivasiyanın və ailə dəstəyinin mühüm rolundan xəbər verir.

Müəllimlik peşəsinə inam ilə bağlı məlumatların təhlili göstərdi ki, respondentlərin əhəmiyyətli hissəsi gələcək müəllim kimi fəaliyyətindən narahatdır. Tələbələrin bir çoxu təhsilalanlarla qarşılıqlı əlaqə qurmağa hazır olduqlarını və inamlarını ifadə etsələr də, xeyli sayda tələbələr hələ də uyğun vakansiya tapmaq və peşənin tələblərinə cavab verə bilməməkdən narahatdırlar. Sorğuda iştirak edən tələbələrin təxminən üçdə biri özlərini müəllimlik bacarıqlarında kifayət qədər inamlı hiss etmir ki, bu da hazırlığın və ya peşə seçimində qeyri-müəyyənliyin göstəricisi ola bilər.

Sorğunun nəticələri göstərdi ki, *tələbələrin müəllimlik karyerasından gözləntiləri* bir qədər ziddiyyətlidir. Bir tərəfdən respondentlərin çoxu müəllim işini məsuliyyətli və hörmətli hesab edir, digər tərəfdən tələbələrin əhəmiyyətli hissəsi maddi və peşə ehtiyaclarının bu peşədə tam ödəniləcəyinə şübhə ilə yanaşır. Respondentlərin yarıdan çoxu müəllim işləməyin onlara karyera yüksəlişi və maddi vəziyyətinin yaxşılaşması üçün imkanlar yaradacağına əmin deyil.

Əsas məlumatların təhlili göstərir ki, müəllimlik peşəsinə daxili motivasiya və istək olmasına baxmayaraq, tələbələrin peşəkar bacarıqlarına inamla və gələcək karyeralarından gözləntilərlə bağlı ciddi narahatlıq və şübhələr var. Bu, tələbələrin peşə uyğunluğuna

inamının artırılması və pedaqoji fəaliyyətdə karyera perspektivləri haqqında təsəvvürlərinin yaxşılaşdırılması üçün əlavə tədbirlərin görülməsinə ehtiyac olduğunu göstərir. Tələbələrə təhsil müddətində dəstək olmaq və onların praktiki hazırlığını artırmaq onların peşəyə inamına əhəmiyyətli təsir göstərə bilər və karyeralarının uğurlu başlamasına töhfə verə bilər.

Respondentlərin cavablarını təhlil edərkən bir neçə amil müəyyən edilə bilər ki, onlar müəllimin peşə fəaliyyəti ilə bağlı məsələlərə dair fikir və qavrayışlarındakı fərqlərə təsir göstərə bilər.

Şəxsi təcrübə və məqsədlər: Əvvəlcə müəllim olmağa can atan respondentlər tez-tez daha yüksək səviyyəli inam və motivasiya nümayiş etdirirdilər. Eyni zamanda, təsadüfən və ya aşağı keçid ballarına görə müəllimliyi seçən tələbələrin gələcək karyeraları ilə bağlı inamları azalıb və daha çox narahat olublar.

Karyera gözləntiləri: Müəllimliyi sabit və hörmətli bir peşə kimi görənlər öz gələcək perspektivləri ilə bağlı daha pozitiv olurlar. Əksinə, peşənin maliyyə sabitliyinə şübhə edən tələbələr çox vaxt karyera yüksəlişi və maddi ehtiyaclarının ödənilməsindən narahat olduqlarını bildirirdilər.

Ailənin təsiri: Ailələri müəllimlik seçimlərini dəstəkləmiş respondentlər özlərinə daha yüksək inam və peşəyə müsbət münasibət nümayiş etdirməyə meyllidirlər. Bunun əksinə olaraq, ailə və ya cəmiyyət tərəfindən təzyiq hiss edən tələbələr öz qərarlarına və motivasiyalarına daha az inam nümayiş etdirdilər.

Peşə haqqında sosial qavrayış: Müəllimlik peşəsinin "qadın peşəsi" olub-olmaması sualına cavablarda ciddi fərqlər var idi. Bu, tədrisdə gender rollarının qavranılmasına təsir edən sosial stereotiplər və mədəni gözləntilərlə bağlı ola bilər.

Hazırlığın keyfiyyəti: İmtahanlara və gələcək peşə fəaliyyətlərinə yaxşı hazır olduqlarını hiss edən respondentlər öz qabiliyyətlərinə daha yüksək inam ifadə etdilər.

Əksinə, praktiki təcrübənin və hazırlıq proqramlarının olmaması bəzi tələbələrdə şübhə və narahatlığa səbəb olur.

Təcrübə: Məktəblərdə təcrübə keçmək və ya digər peşə fəaliyyətlərində iştirak etmək imkanı olan tələbələr, ümumiyyətlə, öz qabiliyyətlərinə və gələcək məşğuliyyətlərinə daha çox inam nümayiş etdirdilər.

Beləliklə, respondentlərin cavablarındakı fərqlər şəxsi inancların, sosial mühitin və təhsilə hazırlığın keyfiyyətinin birləşməsi ilə izah edilə bilər. Bu amillərin başa düşülməsi gələcək müəllimlərin hazırlığının təkmilləşdirilməsinə və onların peşəkar perspektivlərinə inamının artırılmasına yönəlmiş proqramların işlənib hazırlanmasına kömək edə bilər. Respondentlərin cavablarının təhlilinə əsaslanan tədqiqatın nəticələri həm pedaqoji təcrübə, həm də Azərbaycanda təhsil siyasətinin formalaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Peşəyə inam: Məlumatlar göstərir ki, tələbələrin əhəmiyyətli bir hissəsi müəllimliyə hazır olmaları ilə bağlı qeyri-müəyyənlik yaşayır. Bu, iş bazarına girməzdən əvvəl tələbələrə təcrübə qazanmağa və özünə inam yaratmağa imkan verən təcrübəyə əsaslanan proqramların gücləndirilməsinin zəruriliyini vurğulayır. Məsələn, daha intensiv təcrübələrin və ya tədris simulyasiyalarının tətbiqi onların hazırlığını əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdıra bilər.

Sosial tanınma və gender stereotipləri: Nəticələr göstərir ki, müəllim peşəsinin "qadın peşəsi" olması barədə təsəvvür var. Bu, stereotipləri dekonstruksiya etməyə və peşənin ictimai imicini yaxşılaşdırmağa yönəlmiş məlumat kampaniyalarına ehtiyac olduğunu göstərə bilər. Maaş artımı və dəstək proqramları kimi siyasətlər vasitəsilə müəllimlərin sosial statusunun gücləndirilməsi də motivasiyanın artırılmasına və peşəyə yeni kadrların cəlb edilməsinə kömək edə bilər.

Gözləntilər və reallıqlar: Təhsil proqramları ilə əmək bazarının tələbləri arasında boşluq olduğunu göstərən respondentlər məzun olduqdan sonra iş imkanları ilə bağlı narahatlıqlarını ifadə etdilər. Bu kontekstdə karyera rəhbərliyinin və potensial işəgötürənlərlə ünsiyyətin əhəmiyyəti daha da aydınlaşır. İşəgötürən tərəfdaşlığı və karyera məsləhəti kimi strategiyaların hazırlanması tələbələrə real dünyaya daha yaxşı hazırlaşmağa və məyusluqdan qaçmağa kömək edə bilər.

Siyasət tədbirləri: Nəticələr müəllimlər üçün iş şəraitinin yaxşılaşdırılmasına, o cümlədən məktəb şəraitinin və iş şəraitinin yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş siyasət qərarları haqqında məlumat verə bilər. Müəllimlik karyerasını daha cəlbedici etməyə yönəlmiş siyasətlərə müəllimlər üçün vergi güzəştləri, mənzil subsidiyaları və peşənin nüfuzunu artıracaq, maliyyə və karyera ilə bağlı narahatlıqları azaldacaq digər sosial müavinətlər daxil ola bilər.

Bütövlükdə, tədqiqatın nəticələrinin əhəmiyyəti təkcə təhsil proqramlarının təkmilləşdirilməsini deyil, həm də təhsil siyasətində islahatları əhatə edən müəllim hazırlığına kompleks yanaşmanın zəruriliyini vurğulayır. Bu, gələcək müəllimlərin özlərini inamlı və motivasiyalı hiss etmələri üçün şərait yaradacaq ki, bu da son nəticədə ölkədə təhsilin keyfiyyətinə təsir göstərəcək.

Yekun müddəalar və təkliflər

Məlumatların təhlili Azərbaycanda müəllim hazırlığı kontekstində xüsusi diqqət tələb edən bir neçə *əsas aspektləri* müəyyən etməyə imkan verdi. Əvvəla, tələbələrin müəllimlik peşəsinə münasibəti müsbət olsa da, onların gələcək karyera imkanları ilə bağlı narahatlıq açıq şəkildə hiss olunur. Bu, hazırlıq mərhələsində tələbələrə karyera rəhbərliyi və dəstəyinə yanaşmaların yenidən nəzərdən keçirilməsinin zəruriliyini göstərir.

İkincisi, tələbələrin gözləntiləri və inamında müəyyən edilmiş fərqlər onu göstərir ki, mövcud təhsil sistemi gələcək müəllimlərin fərdi ehtiyaclarını və gözləntilərini kifayət

qədər nəzərə almır. Bu, tələbələrin müxtəlif motivasiya və peşəkar münasibətlərinə daha yaxşı uyğunlaşa bilən daha çevik və fərdiləşdirilmiş təlim proqramlarının tətbiqini tələb edir.

Üçüncüsü, məlumatlar göstərir ki, müəllimlik peşəsi haqqında müsbət təsəvvürlərə baxmayaraq, tələbələrin xeyli hissəsi imtahanlar və iş axtarışları ilə bağlı narahatlıqlarını ifadə edir. Bu, imtahana hazırlıq və işə düzəlmə yardımı da daxil olmaqla tələbələrə peşəkar dəstəyin gücləndirilməsinin zəruriliyini nümayiş etdirir.

Beləliklə, tədqiqatın nəticələri müəllim hazırlığına inteqrasiya olunmuş yanaşmanın vacibliyini təsdiq edir ki, bu da onların hazırlığının həm peşəkar, həm də şəxsi aspektlərini nəzərə almalı idi. Bu nəticələr həm də gələcək müəllimin inamına və motivasiyasına təsir edən amilləri daha dərindən başa düşmək üçün əlavə tədqiqatların aparılmasının zəruriliyini vurğulayır.

Tədqiqat nəticələrinin praktiki təsirləri Azərbaycanda gələcək müəllimlərin hazırlanmasının təkmilləşdirilməsi baxımından əhəmiyyətlidir. Əsas tapıntılardan biri tələbələrə müəllim olmağa hazırlaşarkən onlara dəstəyin gücləndirilməsinin zəruriliyidir. İmtahanlar və sonradan işə qəbulla bağlı yüksək narahatlıq səviyyəsi tələbələrə bu problemlərin öhdəsindən gəlməyə kömək edə biləcək effektiv mentorluq və karyera məsləhəti proqramlarının hazırlanmasının vacibliyini göstərir. Buraya əlavə imtahana hazırlıq kursları, fərdi məsləhətlər və iş imkanları haqqında məlumat daxil ola bilər.

Bundan əlavə, tədqiqatın nəticələri göstərir ki, müəllimlik peşəsinə müsbət münasibət olsa da, bir çox tələbələrin öz qabiliyyətlərinə inamı yoxdur. Bu, tələbələrin praktiki hazırlığının gücləndirilməsinin və onların tədrisin reallıqlarına daha yaxşı uyğunlaşmasına kömək edəcək ixtisasartırma proqramlarının tətbiqinin zəruriliyindən xəbər verir. Bu cür tədbirlərə daha çox praktiki təlimlər, məktəblərdə təcrübə keçmək və mentorluq proqramlarında iştirak etmək imkanları daxil ola bilər. Həmçinin nəzərə almaq

lazımdır ki, tələbələr arasında gözləntilər və inamlardakı fərqlər öyrənməyə fərdi yanaşmanın zəruriliyini göstərir. Tələbələrin motivasiyası və peşə yönümlərindəki fərqləri nəzərə alan çevik təlim proqramlarının tətbiqi gələcək müəllimlərin daha səmərəli hazırlığına töhfə verə bilər və onların seçdikləri peşədən məmnunluğunu artıra bilər.

Beləliklə, tədqiqatın nəticələri tələbələrin peşəkar inkişafı və məşğulluğuna dəstək verməklə mövcud müəllim təhsili sistemində islahatların aparılmasının zəruriliyini vurğulayır. Bu, müəllim hazırlığının keyfiyyətini yüksəltməklə yanaşı, onların özünə inamını və tədrisə həvəsini gücləndirəcək.

Tədqiqatın nəticələri *Azərbaycanda mövcud müəllim hazırlığı sisteminin təkmilləşdirilməsinə ehtiyac olduğunu* aydın şəkildə göstərir. Müəyyən edilmiş problemlərin effektiv həlli üçün müəllim təhsilinin təkmilləşdirilməsinin bir neçə mümkün yolu nəzərdən keçirilməlidir.

1. Praktik təlimin gücləndirilməsi: Ən vacib cəhətlərdən biri praktiki məşğələlərə ayrılan vaxtın artırılmasıdır. Məktəblərdə təhsilin ilk illərindən başlayaraq icbari istehsalat təcrübəsinin tətbiqi tələbələrin peşəkar mühitə daha inamla daxil olmasına və gələcək karyeralarına daha yaxşı hazırlaşmalarına şərait yaradacaq. Tələbələrin pedaqoji fəaliyyətin real nümunələrini görə bilməsi üçün universitetlərlə məktəblər arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi çox vacibdir.
2. Mentorluq dəstəyi: Təcrübəli müəllimlərin öz təcrübələrini yeni müəllimlərlə bölüşdüyü mentorluq proqramlarının yaradılması narahatlığı əhəmiyyətli dərəcədə azalda və gələcək müəllimlərin inamını artıra bilər. Mentorlar nəinki tədris məsələlərində kömək edə bilər, həm də öz mentilərinə şəxsi və peşəkar inkişafda dəstək ola bilərdilər.
3. Öyrənməyə fərdi yanaşma: Tələbələrin motivasiya və gözləntilərindəki fərqi nəzərə alaraq, hər bir tələbənin öz tempi və maraqlarına uyğun inkişaf etməyə imkan

verəcək çevik təhsil proqramlarının tətbiqi məqsədəuyğundur. Məsələn, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlarla işləmək, kənd məktəblərində dərs demək və ya innovativ təhsil texnologiyalarından istifadə kimi müəllim təhsili çərçivəsində ixtisaslar təklif etmək olar.

4. Karyera məsləhəti və dəstəyi: Tələbələrin gələcək işlə bağlı narahatlığını azaltmaq üçün daha aktiv karyera məsləhət proqramları tətbiq edilməlidir. Bu proqramlara test hazırlığı, CV yazmaq və müsahibə vermək üzrə təlimlər, həm dövlət, həm də özəl sektorda iş imkanları haqqında tələbələrin məlumatlandırılması daxil ola bilər.
5. Müəllim peşəsinin nüfuzunun artırılması: Müəllimlik peşəsinə istedadlı tələbələri cəlb etmək və saxlamaq üçün onun cəmiyyətdə nüfuzunun artırılmasına çalışmaq lazımdır. Buraya təkcə məlumat kampaniyaları deyil, həm də iş şəraitinin yaxşılaşdırılması, maaşların artırılması və müəllimlərə əlavə sosial müavinətlərin verilməsi də aid edilə bilər.
6. Təhsildə yeni texnologiyaların tətbiqi: Müasir texnologiyalar öyrənmə və tədris üçün yeni imkanlar açır. Rəqəmsal alətlərin və platformaların müəllim hazırlığı prosesinə tətbiqi təkcə tədrisin keyfiyyətini yüksəldə bilməz, həm də gələcək müəllimləri rəqəmsal cəmiyyətdə işləməyə hazırlaya bilər. İnteraktiv alətlərdən və onlayn resurslardan istifadə etməyi öyrənmək müasir müəllim təhsilinin mühüm hissəsinə çevriləcək.

Təkmilləşdirmə üçün bu yolların müzakirəsi müəllim təhsili islahatlarına kompleks yanaşmanın zəruriliyini vurğulayır. Bu tədbirlərin tətbiqi gələcək müəllimlərin daha yaxşı hazırlığının təmin edilməsinə, onların özünəinamının və motivasiyasının artırılmasına kömək edəcək ki, bu da son nəticədə ölkədə təhsilin ümumi səviyyəsinə müsbət təsir göstərəcək.

Aparılmış tədqiqat və məlumatların təhlili əsasında Azərbaycanda gələcək müəllimlərin problem və ehtiyaclarını daha dərindən dərk etməyə və onların həlli üçün səmərəli həll yollarını tapmağa kömək edəcək sonrakı tədqiqatlar üçün bir neçə təklif irəli sürmək olar:

1. Özünə inam səviyyələrində fərqlərin səbəblərinin araşdırılması:

Tələbələrin gələcək pedaqoji karyeraları ilə bağlı inamlarının fərqli olmasına səbəb olan amilləri müəyyən etmək üçün daha dərindən araşdırma aparmaq faydalı olardı. Təhlil tələbələrin şəxsi xüsusiyyətlərini, təhsil proqramının xüsusiyyətlərini və onların düşdüyü sosial-iqtisadi şəraitin öyrənilməsini əhatə edə bilər. Bu amilləri başa düşmək gələcək müəllimləri hazırlamaq və dəstəkləmək üçün daha effektiv proqramların hazırlanmasına kömək edəcəkdir.

2. Mentorluq proqramlarının və təcrübələrinin təsiri:

Belə bir tədqiqat mentorluq proqramlarının və təcrübələrin tələbələrin inamına və peşəkar hazırlığına təsirini qiymətləndirmək üçün lazımdır. Bu cür tədqiqatların nəticələri hansı dəstək formalarının daha effektiv olduğunu və onların təhsil sisteminə necə inteqrasiya oluna biləcəyini müəyyən etməyə kömək edə bilər.

3. Peşəkar inkişaf ehtiyaclarının təhlili:

Universitet mərhələsindən başlayaraq müəllimlərin peşəkar inkişaf ehtiyaclarının araşdırılması, müəllimlərin real ehtiyaclarına cavab verəcək peşəkar inkişaf proqramlarının yaradılmasına kömək edəcəkdir. Bu, həm də mövcud təhsil proqramlarının tələbələri təhsilin müasir çağırışlarına nə dərəcədə adekvat hazırladığını qiymətləndirməyə imkan verəcək.

4. Müəllim peşəsi haqqında ictimai rəyin tədqiqi:

İctimaiyyətin müəllim peşəsinə münasibətinin, o cümlədən peşənin nüfuzuna təsir edən amillərin öyrənilməsi Azərbaycanda müəllimlərin statusunun yaxşılaşdırılmasına

yönəlmiş informasiya kampaniyalarının və siyasətin hazırlanması üçün əsas ola bilər. Bu, müəllim heyətinin işə qəbulunu və saxlanmasını yaxşılaşdırmağa kömək edə bilər.

5. Təhsil texnologiyalarının effektivliyi üzrə tədqiqatlar:

Rəqəmsallaşma tendensiyalarını nəzərə alaraq, müəllim hazırlığı prosesində təhsil texnologiyalarından istifadənin səmərəliliyini qiymətləndirəcək tədqiqatların aparılması zəruridir. Belə tədqiqatlar təlim proqramlarını yeni şəraitə uyğunlaşdırmağa və onları daha müasir və effektiv etməyə kömək edəcəkdir.

Bu təkliflər Azərbaycanda təhsil sisteminin müasirləşdirilməsində mühüm rol oynaya bilər. Onların həyata keçirilməsi gələcək müəllimlərin mövcud problemlərini və ehtiyaclarını daha dərindən dərk etməyə, habelə onların həllinin ən səmərəli yollarını tapmağa imkan verəcəkdir. Nəhayət, bu, müasir tələblərə və çağırışlara cavab verəcək daha yaxşı və daha uyğunlaşdırılmış müəllim hazırlığı sisteminin yaradılmasına kömək edəcək.

Nəticə

Bu araşdırma göstərdi ki, Azərbaycanda pedaqoji fakültələrin tələbələri gələcək peşələri ilə bağlı qarışıq hisslər keçirirlər. Müəllimlik peşəsinə müsbət münasibət, onun əhəmiyyətini və məsuliyyətini dərk etməsinə baxmayaraq, bir çox respondentlər gələcək karyeralarına və öz peşəkar inamlarına şübhə ilə yanaşırlar. Müəyyən edilmiş problemlər, məsələn, imtahan həyəcanı və öz ixtisasına inamsızlıq müəllim təhsilinin təkmilləşdirilməsi zərurətini ortaya qoyur.

Tədqiqatda təhsil proqramının təkmilləşdirilməsi istiqamətində təklif olunan tədbirlər, o cümlədən mentorluq dəstəyinin gücləndirilməsi, müasir təhsil texnologiyalarının tətbiqi və müəllim peşəsinin statusunun artırılması gələcək müəllimlərin daha səmərəli hazırlanmasına töhfə verə bilər. Tədqiqatın nəticələri cəmiyyətin müasir çağırışlarına və ehtiyaclarına cavab verən təhsil proqramlarının yaradılmasına imkan verəcək tələbələrin ehtiyac və gözləntilərinin dərk edilməsinə yönəlmiş gələcək tədqiqatların vacibliyini vurğulayır.

Beləliklə, bu tədqiqat müasir cəmiyyətdə müəllim peşəsinin əhəmiyyətini təsdiq etməklə yanaşı, həm də Azərbaycanın müəllim təhsili sistemində islahatlara və təkmilləşdirmələrə ehtiyac olduğunu nümayiş etdirir. Təklif olunan tövsiyələrin həyata keçirilməsi gələcək müəllimlərin təlim keyfiyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə bilər, onların özünə inamını artıra və peşəkar inkişaf perspektivlərini yaxşılaşdıra bilər.

Ədəbiyyat

Akman, Y. (1992). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin meslek, evlilik ve geleceğe yönelik beklentileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (7), 125-149.

Avcı Ö.H., Karababa A., Zencir T. (2019). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkek Okul Öncesi Öğretmen adayları: Algıladıkları Güçlükler ve Gelecek Kaygıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(4), 1092-1106. https://goo.su/DVCv

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi. (2015). İllik Hesabat Jurnalı. https://edu.gov.az/uploads/Hesabat/TN-hesabat-2015.pdf

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. (2023). https://www.stat.gov.az/source/gender/

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control.* W H Freeman/Times Books/ Henry Holt & Co. https://www.academia.edu/28274869/Albert_Bandura_Self_Efficacy_The_Exercise_of_Control_W_H_Freeman_and_Co_1997_pdf

Barmby P. (2006). Improving teacher recruitment and retention: The importance of workload and pupil behaviour. *Educational Research.* 48(3). 247-265. http://dx.doi.org/10.1080/00131880600732314

Barrance R. & Elwood J. (2018). National assessment policy reform and its consequences for young people: student views and experiences of GCSE reform in Northern Ireland and Wales. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*. 25(3). 1-20. https://doi.org/10.1080/0969594X.2017.1410465

Bhana D. & Moosa S. (2015). Failing to attract males in foundation phase teaching: an issue of masculinities. *Gender and Education*. 28(1). 1-19. https://doi.org/10.1080/09540253.2015.1105934

Brouwers A., Tomic W. (2000). A longitudinal study of teacher burnout and perceived self-efficacy in classroom management. *Teaching and Teacher Education.* 16(2). 239-253. https://doi.org/10.1016/S0742-051X(99)00057-8

Browne, N. (2004). Gender Equity in the Classroom: A Review of Studies. *Educational Research*, 46(2), 123-135.

Canrius E. T., Helms-Lorenz M., Beijaard D., Buitink J., Adrian Hofman W. H. (2012). Self-efficacy, job satisfaction, motivation and commitment: Exploring the relationships between indicators of teachers' professional identity. *European Journal of Psychology of Education.* 27(1). 115-132. http://dx.doi.org/10.1007/s10212-011-0069-2

Charalambos A. (2017). Choosing the teaching profession: Teachers' perceptions and factors influencing their choice to join teaching as profession. *Journal of Education and Practice*. 8(10), 219-233. https://iiste.org/Journals/index.php/JEP/article/view/36539/37551

Connell R. W. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender and Society*, 19(6). 829-859. http://www.jstor.org/stable/27640853

Cruickshank V. (2018): Male primary teachers' fear and uncertainty surrounding physical contact, *Education.* 3(13). 247-257. https://doi.org/10.1080/03004279.2018.1434221

Cushman, P. (2005). Let's hear it from the males: Issues facing male primary school teachers. *Teaching and Teacher Education*, 21, 227-240. https://doi.org/10.1016/j.tate.2005.01.012

Darling-Hammond L. (2006). Constructing 21st-Century Teacher Education. *Journal of*

Teacher Education. 57(3). 300-314. http://dx.doi.org/10.1177/0022487105285962
Day Ch., Kington A., Stobart G., Sammons P. (2013). The personal and professional selves of teachers: stable and unstable identities. *British Educational Research Journal*. 32(4): 601-616. http://dx.doi.org/10.1080/01411920600775316
Dolton P., Marcenaro O., De Vries R., Po-wen S. (2018). *What The World really thinks of teachers*. London. Varkey Foundation. https://goo.su/L4Ft7HE
Drudy, S., Martin, M., O'Flynn, J., & Woods, M. (2005). *Men and the Classroom: Gender Imbalances in Teaching*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203420300
Drudy S. (2008). Gender balance/gender bias: the teaching profession and the impact of feminisation. *Gender and Education*. 20(4). 309-323. https://doi.org/10.1080/09540250802190156
Eccles, J. S., Wigfield, A., Flanagan, C., Miller, C., Reuman, D., & Yee, D. (1989). Self-concepts, domain values, and self-esteem: Relations and changes at early adolescence. *Journal of Personality*, 57, 283 -310. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1989.tb00484.x
Enemark, S. (2007). Promoting the Interaction between Education, Research and Professional Practice. https://www.semanticscholar.org/paper/Promoting-the-Interaction-between-Education%2C-and-Enemark/b65f2167940c7b234269d300af9573a6b5319434
Erginer A., Saklan E. (2020). Öğretmenlik mesleğinin bir kadın mesleğine dönüşmesinin yaratabileceği sorunlara yönelik öğretmen adaylarının geliştirdikleri çözüm önerileri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*. 6(2). 363-393. https://doi.org/10.47615/issej.840163
Feiman-Nemser Sh. (2001). Helping Novices Learn to Teach. *Journal of Teacher Education*. 52(1). 17-30. http://dx.doi.org/10.1177/0022487101052001003
Friedman I.A., Kass E. (2002). Teacher self-efficacy: A classroom-organization conceptualization. Teaching and Teacher Education. 18(6), 675-686. http://dx.doi.org/10.1016/S0742-051X(02)00027-6
Fullan M. (2016). The elusive nature of whole system improvement in education. *Journal of Educational Change* 17(4). 1-6. https://doi.org/10.1007/s10833-016-9289-1
Guarino C.M., Santibanez L., Daley G.A. (2006). Teacher Recruitment and Retention: A Review of the Recent Empirical Literature. *Review of Educational Research*, 76(2), 173-208. https://doi.org/10.3102/00346543076002173
Han, S. W., Borgonovi, F., & Guerriero, S. (2020). Why don't more boys want to become teachers? The effect of a gendered profession on students' career expectations. *International Journal of Educational Research*, 103, 101645. https://doi.org/10.1016/j.ijer.2020.101645
Hanushek, E. A., Rivkin, S. G., & Schiman, J. C. (2016). Dynamic Effects of Teacher Turnover on the Quality of Instruction. *Economics of Education Review*, 55, 132-148. https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2016.08.004
Hargreaves A. (2005). Educational change takes ages: Life, career and generational factors in teachers' emotional responses to educational change. *Teaching and teacher Education*. 21(8). 967-983. http://dx.doi.org/10.1016/j.tate.2005.06.007
Hopkins, D., Harris, A., & Jackson, D. (1997). Understanding the School's Capacity for Development: Growth States and Strategies. *School Leadership & Management*, 17(3), 401-411. https://doi.org/10.1080/13632439769944
Hotaman D. (2020). The Importance of Subject Area Expertise, Teaching Skills And Personality Traits In Terms of The Teaching Profession. *The Journal of International Social Research*, 13, 956-964. https://goo.su/4WCNRq

Ingersoll R., Merrill L., & Stuckey D. (2018). The Changing Face of the Teaching Force. *Educational leadership*. 75(8), 44-49. https://shorturl.at/cDIW8

Iordache, G. (2017). Parteneriatele scolare - factori cheie in eficientizarea managementului educational [School partnerships – key factors in making the educational management more efficient]. https://www.semanticscholar.org/paper/Parteneriatele-scolare-factori-cheie-in-educational-Iordache/ce98f77fe436b3ab393a51e1c2d6dcdfa6e55cff

İrsaliyev S.A., Kamzoldayev M.B., Taşibayeva D.N., Kopeyeva A.T. (2019). *Учителя Казахстана: почему молодые люди выбирают эту профессию и что их мотивирует оставаться в ней?* Astana. Beles. https://beles-cas.kz/images/teacher.pdf

Irvine, L., & Vermilya, J. R. (2010). Gender Work in a Feminized Profession. *Gender & Society*, 24(1), 56-82. https://doi.org/10.1177/0891243209355978

Jenn N.C. (2006). Designing A Questionnaire. *Malaysian family physician: the official journal of the Academy of Family Physicians of Malaysia*, 1(1), 32-35. https://goo.su/C09zu

Johnson D.W. (2016). Cooperative learning and teaching citizenship in democracies. *International Journal of Educational Research*. 76. 162-177. http://dx.doi.org/10.1016/j.ijer.2015.11.009

Kelly, R. M. (2016). The Feminization of Teaching and Educational Reform. *Journal of Gender Studies*, 25(2), 153-169. https://doi.org/10.1080/09589236.2015.1018967

Kirillova A., Qnatışina E., Uvarina N., Savçenkov A.., Paxtusova N., Kirillov A. (2019) Внедрение подходов экстремальной педагогики в формирование профессиональной идентичности педагога в вузе. *Известия EDULEARN19* , стр. 10644-10647. https://library.iated.org/view/KIRILLOVA2019INT

Klassen R., Bong M., Usher E.L., Chong W. H., Huan V.S., Wong I. Y. F., Georgiou T. (2009). Exploring the validity of a teachers' self-efficacy scale in five countries. *Contemporary Educational Psychology*. 34(1). 67-76. http://dx.doi.org/10.1016/j.cedpsych.2008.08.001

Kyriacou, C. & Coulthard, M. (2000) Undergraduates' Views of Teaching as a Career Choice. *Journal of Education for Teaching*, 26, 117-126. http://dx.doi.org/10.1080/02607470050127036

Ladd, H. F. (2011). Teachers' Perceptions of Their Working Conditions: How Predictive of Planned and Actual Teacher Movement? *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 33(2), 235-261. https://doi.org/10.3102/0162373711398128

Lahelma E. (2006). Lack of male teachers: a problem for students or teachers? *Pedagogy, Culture and Society*. 8(2). 173-186. https://doi.org/10.1080/14681360000200093

Liu, C.-C., et al. (2015). The Impact of Gender Equality Awareness on Students' Attitudes Towards Gender Roles. *Journal of Gender Studies*, 24(1), 45-61.

Menon, M.E. (2004). The effect of an educational administration course on the expectations of pre-service teachers. *Journal of Educational Administration*, 42 (1), 98-111.

Meşkova İ.V. (2014). Психологические особенности студентов педагогического вуза с различными ценностными карьерными ориентациями. *Вестник Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета.* 7. 142-151. https://goo.su/1gZ9hY

Mills M., Martino W. & Lingard B. (2004) Attracting, recruiting and retaining male teachers: policy issues in the male teacher debate. *British Journal of Sociology of Education.* 25(3). 355-369. https://doi.org/10.1080/0142569042000216990

Moosa, S., & Bhana, D. (2019). Troubling the male role modelling theory: male teachers as role models for girls? *European Early Childhood Education Research Journal, 27,* 888 - 901.

Muhammadiah, M., Hamsiah, A., Muzakki, A., Nuramila, N., & Fauzi, Z.A. (2022). The Role of the Professional Teacher as the Agent of Change for Students. *AL-ISHLAH: Jurnal Pendidikan.* 14(4). 6887-6896. https://goo.su/H8omJ

Nasuwt. (2023). https://www.nasuwt.org.uk/

Norton, B (2013). *Identity, literacy and the multilingual classroom. In S. May (Ed.)* The Multilingual Turn: Implications for SLA, TESOL and Bilingual Education. New York: Routledge. (pp. 103-122)

OECD. (2017). Gender imbalances in the teaching profession. *Education indicators in focus.* 49. https://doi.org/10.1787/54f0ef95-en

Oleynikov A.A., Penkova A.S. (2016). Дефицит молодых специалистов в сфере образования. *Science Time,* 12 (36). 474-478. https://goo.su/QUsqv

Özel, A. (2006). Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 16, 317-336.

Özsarı İ. (2008). *Eğitim Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin KPSS Merkezi Sınavı Odaklı Gelecek Kaygıları ve Mesleki Beklentileri.* Nəşr olunmamış magistr dissertasiyası. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. https://goo.su/by71KD

Podgursky, M., & Springer, M. G. (2007). Teacher Performance Pay: A Review. *Journal of Policy Analysis and Management,* 26(4), 909-949. https://doi.org/10.1002/pam.20292

Purdy N. (2009). The attitudes of male student teachers towards a career in special education. *European Journal of Special Needs Education*. 24(3). 323-330. https://doi.org/10.1080/08856250903016870

Rahayani, Y. (2017). Feminization of teaching. *Journal of English and Education (JEE),* 4(2), 13–24. https://doi.org/10.20885/jee.vol4.iss2.art2

Rezai-Rashti, G.M., & Martino, W. (2010). Black Male Teachers as Role Models: Resisting the Homogenizing Impulse of Gender and Racial Affiliation. *American Educational Research Journal, 47,* 37 - 64. https://journals.sagepub.com/doi/10.3102/0002831209351563

Richardson, P.W., Watt, H.M.G. (2016). Factors Influencing Teaching Choice: Why Do Future Teachers Choose the Career?. *International Handbook of Teacher Education*. 2. 275-304. https://doi.org/10.1007/978-981-10-0369-1_8

Robinson K. (2008). The other climate crisis: Digital culture, demography and education. *Media International Australia.* 128(1). 49-58.

Roopa S., Rani M.S., Singh., Gurkeerat (2012). Questionnaire Designing for a Survey. *The Journal of Indian Orthodontic Society*, 46(4), 273–277. https://doi.org/10.5005/jp-journals-10021-1104

Schmude J. & Filimon S. (2019). Feminization of Teaching: Female Teachers at Primary and Lower Secondary Schools in Baden-Württemberg, Germany: From Its Beginnings to the Present. *Geographies of Schooling*. 14, 333-349. https://doi.org/10.1007/978-3-030-18799-6_17

Schwarzer, R., & Hallum, S. (2008). Perceived Teacher Self-Efficacy as a Predictor of Job Stress and Burnout: Mediation Analysis. *Applied Psychology*, 57, 152-171. http://dx.doi.org/10.1111/j.1464-0597.2008.00359.x

Skelton, C. (2003). Male Primary Teachers and Perceptions of Masculinity. *Educational Review*, 55, 195-209. http://dx.doi.org/10.1080/0013191032000072227

Stokking K.M., LeendersF.J., Stavenga-de Jong J.A., Tartwijk J.V. (2003). From student to teacher: Reducing practice shock and early dropout in the teaching profession. *European Journal of Teacher Education*. 26(3). 329-350. http://dx.doi.org/10.1080/0261976032000128175

Tancred, G. (1991). Stress Management for Teachers. *Physiotherapy*, 77(8), 581. https://doi.org/10.1016/S0031-9406(10)61901-3

Telyubaeva A.Z., Torop V.V., Farrakhov A.A. (2022). Гибкость образовательной практики как основа определения профессиональных направлений студентов. *Экономика и управление: проблемы, решения*. 9(2). 55-63. https://doi.org/10.36871/ek.up.p.r.2022.09.02.008

Thornton G.C. (2022). Leadership development assessment center: A review on advantages and disadvantages for developing leadership behavioral competencies. *International Journal of Organizational Leadership*. 11(1). 71-88. https://doi.org/10.33844/ijol.2022.60620

Veletsianos G. & Houlden S. (2020). Radical Flexibility and relationality as responses to education in times of crisis. *Postdigital Science and Education*. 2(3). 849-862. https://doi.org/10.1007/s42438-020-00196-3

Vrgoč, A. (2020). Feminizacija profesije nastavnika. https://www.semanticscholar.org/paper/Feminizacija-profesije-nastavnika-Vrgo%C4%8D/0921569363dbe811b073fdd95fe0c62283a72940

Wang H.H. & Huang Ch. (2014). Those who can, teach: the academic quality of preservice students in teacher education programmes in Taiwan. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*. 44(1). 1-14. https://doi.org/10.1080/1359866X.2014.987722

Watt H.M.G., Richardson P.W., Klusmann U.,Kunter M., Beyer B., Trautwein U., Baumert J. (2012). Motivations for choosing teaching as a career: An international comparison using the FIT-Choice scale. *Teaching and Teacher Education*. 28(6): 791–805. http://dx.doi.org/10.1016/j.tate.2012.03.003

Weaver-Hightower, M. B. (2011). Male preservice teachers and discouragement from teaching. *The Journal of Men's Studies*, 19(2), 97-115. https://doi.org/10.3149/jms.1902.97

Woolfolk Hoy, A. & Spero, R. B. (2005). Changes in teacher efficacy during the earlyyears of teaching: A comparison of four measures. *Teaching and Teacher Education*, 21, 343–356. https://doi.org/10.1016/j.tate.2005.01.007

Yıldız, K. & Buyrukcu, F. (2005). Aday öğretmenlerin mesleki beklentilerine ilişkin görüşleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 1-12.

Qoşmalar

Qoşma 1. Anket

1. **İxtisasınız:**

   ____

2. **Ailənizin aylıq gəliri təxminən hansı aralığa uyğun gəlir?**

ϒ 350 AZN-ə qədər
ϒ 351-600 AZN
ϒ 600-900 AZN
ϒ 900-1300 AZN
ϒ 1300 AZN-dən çox

3. **Ailədə siz daxil uşaq sayı neçə nəfərdir?**

ϒ Tək övladam
ϒ 2
ϒ 3
ϒ 4 və ya daha çox

4. **Ailədə və ya yaxın qohumlar arasında müəllim varmı?**

ϒ Bəli
ϒ Xeyr

5. **Əvvəlki suala cavab “Bəli” oldusa müəllimlik ixtisasını seçməyinizə bunun təsiri olubmu?**

ϒ Bəli
ϒ Xeyr
ϒ Əvvəlki suala “Xeyr” cavabı vermişəm

6. **Məzun olduqdan sonra müəllim kimi işləməyi planlaşdırırsınız?**

ϒ Bəli
ϒ Xeyr
ϒ Qərar verməmişəm

7. **Əvvəlki suala cavab “Xeyr”, və ya "Qərar verməmişəm" oldusa, səbəbi nədir?**

ϒ Əvvəlki suala cavab “Bəli” idi
ϒ Bu ixtisasa təsadüfən düşmüşəm
ϒ Əsas odur ki, diplom olsun, başqa iş tapmaq çətin olmaz
ϒ Müəllim peşəsi daha çox qadınlara uyğundur
ϒ Cəmiyyətin müəllimlərə münasibətinə görə
ϒ Əmək haqqına görə
ϒ Digər(öz cavabınız)______________________________

8. **Hansı növ məktəbdə işləməyə üstünlük verərdiniz?**

ϒ Ali, orta-ixtisas və ya peşə məktəbində
ϒ Özəl məktəbdə
ϒ Şəhər/rayon mərkəzində yerləşən məktəbdə
ϒ Qəsəbə məktəbində
ϒ Kənd məktəbində
ϒ Repetitor kimi fəaliyyət göstərəcəm
ϒ Müəllim işləmək planım yoxdur

9. **Təhsilinizi tamamladıqdan dərhal sonra magistratura təhsilinə davam etməyi düşünürsünüzmü?**

ϒ Bəli
ϒ Xeyr

10. **Sizcə müəllim kimi fəaliyyət göstərə bilmək üçün ən əhəmiyyətli nədir?**

ϒ MİQ müsabiqəsi
ϒ Şəxsi xüsusiyyətlər
ϒ Peşəni sevmək
ϒ İxtisasını bilmək
ϒ Uşaqları sevmək
ϒ Digər(öz cavabınız)______________________________

11. **Bu ixtisası seçməyə ən çox təsir edən amil hansı olub?**

ϒ Qəbul balım bu fakültəyə uyğun idi
ϒ Ailəm bu fakültəni seçməyimi istədi
ϒ Müəllim olmaq mənim arzum idi
ϒ Sosial və iqtisadi baxımdan müəllimlik etibarlı peşədir
ϒ Uşaqlarla işləmək həvəsi
ϒ Digər(öz cavabınız)______________________________

12. **İxtisas seçimi zamanı müəllimlik ixtisasını neçənci sırada yazmışdınız?**

ϒ 1-3-cü sırada
ϒ 4-7-ci sırada
ϒ 8-11-ci sırada
ϒ 12-15-ci sırada

13. **Müəllimlərin İşə Qəbulu(MİQ) imtahanlarında iştirak etmək üçün əlavə kursa ehtiyac hiss edirsinizmi?**

ϒ Bəli
ϒ Xeyr
ϒ MİQ-də iştirak etmək planım yoxdur

Cədvəldə qeyd edilən fikirlərə uyğun hesab etdiyiniz sütunda işarə qoymaqla cavablandırın

S/S		**Qəti razı deyiləm**	**Qismən razı deyiləm**	**Əmin deyiləm**	**Qismən razıyam**	**Tam razıyam**
1	Yaxşı müəllim olmaq üçün genderin(kişi və ya qadın) fərqi yoxdur					
2	MİQ imtahanına hazırlaşmaq əsas vəzifəmdir					
3	Universitetdəki dərslərdənsə MİQ imtahanına hazırlaşmaq daha məqsədəuyğundur					
4	MİQ imtahanı ilə bağlı narahat olmuram					
5	Özümü müəllim peşəsi üçün hazır hiss edirəm					
6	Mənim ixtisasıma uyğun vakansiya olmayacağından narahatam					
7	Müəllim kimi işləsəm şagirdlərlə dil tapa biləcəyəm					
8	Müəllimlik cəmiyyətdə hörmətli bir peşədir					
9	Müəllimlik məsuliyyətli bir peşədir					
10	Müəllimlik etibarlı peşədir					
11	Müəllimlik qadın peşəsidir					
12	Müəllim kimi fəaliyyətə başladıqda peşəmlə qürur duyacağam					
13	Müəllim kimi fəaliyyətə başladıqda maddi ehtiyaclarım azalacaq					
14	Müəllim kimi fəaliyyətə başladıqda təsir imkanlarım daha çox olacaq					
15	Müəllim kimi fəaliyyət karyera imkanlarımı genişləndirəcək					

Qoşma 2. Ölçmə alətinin istifadəsi üçün razılıq məktubu

Re: >>: Öğretmenlik merkezi sınavı kaygı ölçeği kullanmak icin izin

iö

İsmail ÖZSARI<ismailozsari@gmail.com>

Кому: Ramiz Nasirov

Язык этого сообщения: Турецкий

Merhaba Ramiz, kaynakçada göstererek ölçeği kullanabilirsin.

İyi çalışmalar